

<i>Szépirodalom</i>	
Nagy Dóra-Anna versei	5
Tompa Gábor versei	11
Szondy-Adorján György versei	13
Kelemen Endre: Tartozás	16
Szabó-Biró Brigitta: Szabad péntek	28
Tamás Kincső: A polgármester szeretője (regényrészlet)	33
F. Bakó Enikő: Barátnők	37
Tófalvi Előd versei	40
Szikra János versei	44
Káli István: Gumitömítések	47
Marcsák Gergely: Fedor	65
Csósz Gergő versei	68
Száz Pál: A szentek városa	70
Fekete Vince versei	81
<i>Literata Hungarica</i>	
Borsodi L. László: Isten, mint létszükséglet és poétikai szükségszerűség (Lövétei szerint az Isten)	86
<i>MÁRTON ÁRON ARCAI</i>	
Seres Attila: Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulója egy magyar diplomáciai jelentés tükrében	100
Virt László: Konzervatív megújulás Márton Áronnal	115
<i>SZÉKELYFÖLD, 1944</i>	
Magyarosi Sándor: Ahogyan (n)ők látták: Székelyföld és a második világháború	126
Oláh Sándor: A második világháború emlékezete Homoródalmáson	147
Berekméri Árpád Róbert: Katonaemlékek Hagymásbodonból	154
<i>Szemle</i>	
Miklóssi Szabó István: Vessző és vessző között (Szondy-Adorján György: <i>Másik szememben a vessző</i>)	173
Kelemen Endre: La vita è bella, illetve otthonos-furcsa idegenség és halhatatlanná tétel (P. Buzogány Árpád: <i>Gergé halhatatlanná tétele</i>)	176
Előfizetők névsora	180

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Zsidó Ferenc (zsidoferenc@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: Magyarosi Sándor (sandormagyarosi@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
MENEDZSER: Mihály Gergő (gergomihaly80@gmail.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Lestyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Máthé Zsejke (zsejkemathe@gmail.com)
TITKÁR: Beke Tasnád (beketasnad99@gmail.com)
KÖNYVELŐ: Nagy Csilla (harmatcsepp.nagy@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Lakatos Mihály, Lőrincz György,
Lövétei Lázár László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánzos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke - Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997-2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz., Pf. 149
Telefonszámok: (004)0266-311 775, (004)0266-311 026 (fax), (004)0746-195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro; honlap: www.szekelyfoldfolyoirat.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: egy évre 90,00 lej
Külföldieknek: egy évre 96,00 lej (7800 Ft / 30 EUR)

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Beke Tasnád - Editura Harghita, Pf. 149
Folyószámláink: RO20 TREZ 3512 1G33 5000 XXXX/RO
Editura Harghita, Trezoreria M-Ciuc, Sucursala Harghita
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Nagy Dóra-Anna

IDEBE

csak befele tanultam meg lenni
erre tanított a burok
berajzolni a teret a szobát
nem kinézni mert veszedelmes
és már súrolja a fejem a tetejét
nem érintkezem a kinttel
lassú ha mozdítok rajta
hagyom beporosodni összegyűrődni elszáradni
ott a testem a külvilágban
de fejben rések közt bujkálok
onnan lesem nem mulasztok-e túl sokat
nem lesz-e túl késő igazítani a ráncokon
kibékülni az itt-tel most-tal a rostokkal amik szövik a testem
az ősökkel a hiányokkal amiket összegyűjtöttem
magammal mert még leszek egy darabig
de honnan tudom mennyi a darab
honnan tudom megbocsát-e a tartalmatlan úr
amit munka helyett teleszorogtam
egyik kezem mélységek húzzák másikat magasságok
nem érzi lábam a horizontot
elalszom a levegőben
pimaszul surran az idő
és lassan kinövök belőle

MÚLTBAUGRÓ

a borostyán karperecet sosem fogom kiheverni
ott csavargatta vékony karján öt gyermekkoron keresztül
miközben együtt ringatta a bölcsőt és a szorongást
összeszótt minket szeretetből sérülésből

és közben mindent megjegyzett amit látott és hallott
névnapokat ünnepeket
az egészünk arcát amikor 10 évesek voltunk
lefőzi a harmadik rövidet
évtizedekig elfojtott szavak mosolyával bámul nagy szemekkel és görbén
a fehér konyhakövön

csak huszonkettő voltam az elsőnél
az nagyon fiatal de nagyapád nyolc évvel idősebb volt és tudod hogy van
sürgetett az idő
és akkor ment el a mamám
a sors akarta így hogy amikor a mamám elment már ott volt a hasamban
az első lányom
kétévenként jöttek a lányok
huszonhat éves koromra már három volt
az nagyon fiatal Édeske te is látod mindjárt húsz vagy

elhallgat és rám néz
már nem úgy mosolyog
nem hordja sietve a szavakat egymás után
mégis fél hogy hátramaradnak a csendnek
hozzáér a borostyánhoz
leteszi a kávé
te ne menj bele olyan hamar
leánykodj egy kicsit
kell két-három év amikor csak magadra vagy
nem függsz senkitől
erre bólogatok
mondanék valamit
de a szavamba vág
van amire senki nem készít fel
tudod úgy van hogy az anyaság gyönyörű de
három gyerekkel nem volt könnyű

sok mindent magamnak találtam ki
mégis
ahogy sorba álltak

olyan édeskék voltak elhiszed
és én elképzelem a nehéz anyaságot
anyámat a két nővére mellett ahogy állnak sorban
és édeskék

aztán csak nyolc évre rá jött a negyedik
ültem a templomban mielőtt megszületett
és imádkoztam hogy fiú legyen
az egész család fiút akart és látod annyira akartuk hogy lett
amikor megszületett hazatelefonáltam
jaj Édeske el tudod képzelni hogy örültek a telefonban
itt elhallgat
újra mosolyog a szeme a keze
állunk a fehér csendben
gyermekien néz rám
kíváncsian
pont ahogy kacag és megsértődik
nem változott tíz év alatt semmit
akkor is ad ha nem kérek
ha kérdezek nem hall de mond mást
de tudom hogy érzi
érzi hogy értem

NEKED ADNÁM A VILÁGOT

illatával és bájával
minden mocskával
neked adnám ami él s ami élettelen
minden furcsaságot és mindent ami torz

szívednek a napot
hogy a kelő nappal keljen
szemednek a hajnal-eget
hogy újra anyjára leljen
idd a folyót amit írok neked

öntözd a pirulást a dombon
etesd az éhezőt ahogy engem
öleld az árvát ahogy engem

neked adok minden csillagot
a tejutat és egy bolygót
a bolygónak minden holdját
nézd ahogy fogy és telik
így telik egésszé a lényem is veled
buborékban ülünk
sárban tűzben mézben
aranyban soha csak sárgarézben

a szívet a tüdőt adom neked
és égő vért a fejedbe
hogyan érezd élsz
kezemet kezédbe
az üvöltést amiből a földre születél
édesanyád első könnyét
a szemkontaktust

így látlak én is
gyámolatlan és ártatlan
büszke és törékeny
karjaimba fonlak ringatlak
aztán sötét verembe vetlek
úgy hívom lélek

nem adom neked a teremtést
újat teremtek neked
mennyet és poklot és földet
és együtt bejárom veled

EGYMÁST TANULNI

nem kértem hogy megértsd annyit kérek hogy lásd
hétről hétre eldöntjük hogy megtanuljuk egymást
bekötöm a szemem utánad megyek
egyenes utakból völgyek lesznek s hegyek
mindennap elmondom hogy tér kell és idő
megadnád megnézném kettőnkből mi nő
körülottem kérdések s vívódó gyereklet
közben csomópontjainkból építesz kelepécét
szoríthatod kezem távolabb taszítlak
mikor torkomon ülsz görcsös vagyok színvak
repülni próbálok megriadva húzol
szoros közeledben lassan összezúzol
de a szikrát csak behunytt szemmel láttam
és te nem bízatsz meg egy délibábban
a megmaradt gyümölcsöt én hámoznám te ennéd
magunkra maradtunk te maradnál én mennék

CSÚSZÁS

tegnap megtudtad milyen túl gyorsan bevenni egy kanyart

képzeld el egy embert akit csak akkor nem zavarnak a torz erőviszonyok
ha nála van a többlet
képzeld el egy férfit aki mindenedből kér és képzeld mellé magadat
ahogy lassan adagolod neki
két perc validációért

a pontok amiket magadénak tudsz kérdőjelle válnak a markában
erre azt mondd a tenyerén hordoz
miközben optimális méretűre zsugorodsz és ezt úgy hívjátok
kompromisszum

a tájat mutatja neked és a füledbe duruzsol
nem jut eszedbe amikor megtanították hogy az útra koncentrálj
mire a kormány átcsúszik a kezébe
már azt is elfelejtetted
hogy autóban ülsz

képzeld el egy nőt aki mosolyogva hagyja hogy kitépjék lányságából
akit már nem ijesztenek meg a gyorsan bevett kanyarok

másodszorra majdnem kicsúsznál
de két kézzel tartott és nagyon határozottan
próbáltad elfelejteni hogy szorít
neki hinni abban mi a biztonság

de amikor a kezei a torkodra csúsznak
már nem mosolyogsz és félrekapod a kormányt

addig szállj ki amíg van levegő
amíg még érzed az arcodba nyomódó légszakot
nem baj ha nem látsz csak tapogasd ki az ajtót
a vér édes a szádban
a verejték sós
később pedig megtudod
nem te voltál a hibás

négykézláb nézel vissza
a roncsra és a manipulációkra
később ha kérdeznek semmire nem emlékszel
tenyered alatt kavics előtted meg hideg a kint

és látod a tó fölött lemenni a napot
rájössz hogy vége
újra az elején vagy
hogy most haltál bele és élted túl egyszerre

Tompa Gábor

MEGFIGYELÉS-FUTAMOK

Hogy törtetnek a pennaforogatók!
Hogy zajlik az ájtatos lobbyszás!
A jobbra-balra forgó nyelvezet
fényesre sikál sok száz ülepet,
s az extázisba hajló pávatánc
irodalmi banyákat bűvöl el;
a díjkiosztó kulisszák mögött,
hol pedofil vérmedve dörmögött,
ország-megváltón, kenetteljesen
a jóság-persely csörren szertelen,
a szétosztott kegy kecskeszája csattog,
és beseper népszerűség-zsetont,
a nagy megmondók cinkelt kártyalappal
jósolnak fényes Raszputyin-jövöt,
s a Paternoster-klubok honbikái
most meddő dívák emlőit dagasztják,
hisz több forrásból fejnek lét-tejet,
s a megváltástól rettegnek csupán,
mert rájuk tör az unalmas öröklét,
a szürke semlegesség és a csend
kihullanak jelenük Édenéből,
ahol, mint forró lekváron a légy,
szürcsölték énjük ragacsos levét.

CEAUŞESCU MEDVÉI

jönnek a le nem lőtt medvék feketén
a fákra aggatott sonkabokákra
nem darabolja apróra a hentes
egészben kéri a vadászegylet elnöke

bármennyi legyen is az ára
hisz jóllakottan elégedetten
kell hogy járuljanak a medvék
a Kalasnyikov elébe
különben behúzódnak a barlang mélyére
s durmolnak hatra-vakra
fittyet hányva a legújabb
környezetvédelmi párthatározatra
de most is mint régen
csupán királyi sarj vagy pártelnök lehet az
aki rájuk lóhet
mert így egyesülnek idők ívein át
a kommunisták és a zöldek
és biztos jövőre számíthatnak
a protezsált medvék
melyeket egy átkos de fényes múltból
– vagy jövőből? –
innen vagy onnan
de mégiscsak örökölte

TÉVHIT

Hajléktalannak hittelek sokáig,
te egeket betöltő, néma Isten!
Amíg egy fényes éjszakán, titokban,
fészket raktál megfásult lelkeinkben.

Szondy-Adorján György

ÖRÖM

Padok és bokrok fedezékében lebegnek
a pitypang könnyű magjai, mint guruló
lelkek vonulnak kart karba öltve,
összefogózva, s ha olykor a járdára
vetődnek, és elmorzsolódnak egy-egy
talp alatt, csak törmelék marad, meg valami
különös íz és illat a nyomokban, a szokott
rend íze, illata, és néha arra gondolok,

valahogy összegyűjtöm ezeket a szárnyas
magokat, majd egyenként elültetem őket
a parlagon hagyott földekbe, az Akó-kapun
túl, hogy sárgák legyenek azok a parlagok,
sárga tenger ringja be a földet, és ne a meddőség
vagy valami egyéb sötét indulat borongós
színeivel tátongjanak az út mentén, ahol
annyian járnak reggel, este, Csík felől,
Menaság felől annyian járnak, kelnek, de hát
miért legyenek sárgák azok a földek, miért
kell színt adnom nekik, nem csak az él,
aminek az életét látom, s akkor elképzelem,
és magam elé vetítem a képet, amint hajlongok,
és egyenként elvetem a magokat, lépegetek,
hajlongok, lépegetek, hajlongok, és hosszan
nevetek ezen a furcsa képen, s ekkor már
tudom, hogy nem vagyok, nem lehetek
egyedül, és hogy teljes képtelenség, hogy
magamban legyek, mert folyton odaképzelek
valakit a nevetésem elé, ahogy a bennem
csendülő kacagás ütemére együtt mozdulunk,
s akkor megnyugszom kicsit, és már nem

akarom sárgára festeni, sem bevetni azt a földet, majd a nyugalom halk lépteivel indulok tovább lassan, szórakozottan, csak nyomaim hagyva az útnak, és kissé eltávolodva minden akarástól, minden szándéktól messzebb, távolabb, az égen felhők vonulnak, a lomb alig rezdül, s hiába nevetek halkan, hangosabban, odakinn senki nem lát, nem vesz észre, és nem hall senki, mégis örülök, hogy van idő, mi a hangom magába zárja, s elviszi.

NEW YORK

Mit adott nekem New York, amire emlékezhetek, amit elviszek magammal, ami új volt? kérdezték, de akkor kitértem a válasz elől, most magam kérdezem, mit adott nekem New York, amit csak ő adhat, és amitől semmi nem lesz ugyanaz ismét?

Bármit, amit képes elvenni az ember, és átvihet a belső meg külső vámokon, mondanám, és igaz lenne ez is, ahogy szinte minden, amit New Yorkról a világ népe hisz, még föl sem oldódott bennem a távolság vagy őbenne én, és egy étterem hűvös előterében már vártak rám a látomásos költők, és örültünk egymásnak, később beljebb mentünk, leültünk, csevegtünk, rendeltünk, csevegtünk ismét, és akkor egy csöndes európai pózait öltöttem magamra, mit igyekszem elfelejteni, és így teltek percek és órák, könnyen, biztos fedezékben, majd azt mondta egyikük, már nem tudom, melyik, szívesen látunk jövőre is, ugyanekkor, ugyanitt, akkor könny szökött szemembe, amiért ennyi

brokkolit kell elfogyasztanom kétezerhuszon-
négyben is, reméltem álnokul, talán ismét
kitör porral, hamuval az Eyjafjallajökull, még
beszéltünk kicsit, én és a látomásosak a Hot Dog
King körül, úgy láttuk, az idő madárbegy csupán,
mi nem telik, röpül, szeretem ezeket a látomásos
brokkolizabálókat, ahogy kis villáikkal a párolt
zöldségből emelnek tornyot a marhasült köré,
és szemükben a viszontlátás vágya, és okosak,
és kedvesek, hát, mit adott nekem New York,
amit csak ő adhat, és amitől már semmi nem
lesz ugyanaz ismét, ami új volt?

És a kérdéssel érkeztem végül az országom
fővárosának a repterére, zsibbadt tagokkal
igyekeztem kifelé, mint akit a fáradtság tart ébren,
megállított egy vámtiszt, van valami bevallani-
valója? kérdezte, s én fölfedtem titkaim, ő meg
a vámilletéket, most már engedje, hadd menjek
haza, mondtam, és hol van az a haza? kérdezte
ismét, mondtam, Erdélyben, és mi Erdély
államformája? most épp Románia, válaszoltam,
de nem volt ínyére a vélelem, nos, látja, kedves
uram, mondta, ezzel a hozzáállással ön mindig
ki fog lógni a köztársaságból, legyen, mondtam,
becsaptam az ajtót, kimentem a hallból, kerestem
az autót, épp lement a Nap, már nem tudom,
vörös volt, kék vagy csak ugyanaz a sárga,
begyújtottam a motort, soroltam a hazatérő
sávra, utak érhálózatán suhantam, mint egy
kényelmetlen vérrög, valahol már vártak
a peremvidéki látomásosak meg a függő lét
végső köztársasága.

Kelemen Endre

TARTOZÁS

Ahogy a szórványos és csekély számú családi történetekből Egon rekonstruálni tudta, apja életének első pár évtizedét alapvetően egyetlen kínzó és permanens alapélmény határozta meg: az öröklétig bepótolhatatlan apahiány.

Márpedig sorsunk alakítói közt az apáé a főszerep, amint tudjuk azt nagyon jól. Neki viszont apja, az nem volt. Azaz, hogy tulajdonképpen volt, csakhogy amikor Egon apja pár éves lehetett, édesapja fogta magát és a holmiját, a szomszédos faluba költözött és új családot alapított. Egon apja élete során talán kétszer ha meglátogatta saját apját: egyszer, amikor bemutatta már várandós jövődöbelijét (Egon anyját), egyszer meg az öreg temetésén.

Nos, ha apa nem volt, sorsalakító sem volt. (Ő volt saját sorsának kovácsa, ahogyan később némi öniróniával fogalmazott.)

Egon apja csak sodródott, és állandóan bajba keveredett: iskolakerülés, az akkoriban egymást érő hivatalos és kötelező ünnepi felvonulások ismételt megzavarása, ittas randalírozás, effélék.

Ahogy majd feleségének (Egon anyjának) megvallja igencsak ritka gyenge pillanatainak egyikében: ha a hitványkodás (értsd: a csínyelkötés) vagy a mozizás után hazafele tartottunk (nagyon szerettünk moziba járni), és a barátom rettegett, nem alaptalanul félve attól, hogy odahaza apja majd jól elveri, én tudtam, hogy velem semmi ilyesmi nem eshet meg. És irigyeltem őt. Ha legalább engem is megvert volna valaki. Mondjuk az apám. Ha lett volna. Akkor biztonságban éreztem volna magam. Akkor tudom, hogy lát. Hogy felfigyel, hogy figyel rám. Észrevesz. Akkor tudom, hogy létezem. Létezem!

De hát apja, ugye, az nem volt neki.

Figyelni viszont felfigyeltek rá, csakhogy ő nem tudott erről. És nem úgy figyeltek fel, ahogyan ő azt szerette volna. A hivatalos ünnep megzavarása után ugyanis az ország akkoriban igen-igen éber rendfenntartó erői titkos megfigyelés alá helyezték a még csak tizenéves, serdülőfélben lévő kamaszfiút.

Belügyminisztérium

Nr. xxx

Jelentés

Nevezett (itt Egon apjának neve következett) iskolai ügynöki beszerzéséről a (itt a tanintézmény neve következett), a *Tanuló Ifjúság* problémakörében

A beszerzés céljának és szükségességének indoklása:

Azon tény ismeretében, hogy fentnevezett intézményben kulák származású gyerekek is tanulnak, akiknek szülei burzsoá pártok tagjai voltak, valamint azt, hogy ezek a tanulók, szülői befolyásolás eredményeként, ellenséges tevékenységet fejtenek ki, bírálják a párt és a kormány bizonyos oktatásüggyel kapcsolatos intézkedéseit, indokoltnak látjuk egy ügynökség létrehozását.

Ezen elemek ellenforradalmi tevékenységének felfedezése és felgöngyölítése érdekében feltétlen szükséges egy olyan ügynök beszerzése, akinek lehetősége van fentnevezett elemek ellenséges tevékenységének jelzésére.

Ebből a célból kezdeményeztük fentnevezett oktatási intézmény egyik diákjának tanulmányozását és pontozását, akinek erre lehetősége lesz, és aki megfelelő az informatív munkára, ebből a célból nevezett (itt Egon apjának neve következett) tanulmányozása után azt konstatáltuk, hogy az ügynöki beszerzés követelményeinek teljes mértékben megfelel.

A beszerzendő személyi adatai:

Nevezett (itt Egon apjának neve következett) fentnevezett oktatási intézmény diákja, aki tanulmányait a kitűnő eredményekkel elvégzett általános iskola befejezése után kezdte el az intézményben. Tanítója szorgalmas, jó magaviseletű, tisztelettudó diákként jellemezte, aki a rábízott feladatokat mindig pontosan elvégzi.

A beszerzendő személy hasznossága:

Nevezett diák megfigyelése eredményeként arra a konklúzióra jutotunk, hogy teljességgel megfelel az informátori munkának: tisztességes, jól tanuló, politikai és kulturális szempontból még fejlődésben lévő diák, ami kiváltképp megfelel céljainknak. Sokat olvas, érdeklék a politikai és kulturális problémák egyaránt. Intelligens, fizikailag fejlett.

Beszervezése a *hazafiság érzésre* hivatkozva történik majd meg.

A beszerzés módja – miként juttatjuk el a célszemélyt a beszerzés helyszínére:

A beszerzési tevékenység lebonyolítására a rendőrség épülete tűnik a legmegfelelőbbnek, ahová nevezett tanuló a következőképpen jut el:

Azon tény ismeretében, hogy az intézmény diákjai heti két alkalommal filmlátogatáson vesznek részt, olyan napot kell választani, amikor az összes tanuló moziba megy. Nevezett diákot alulírott várja a mozi terem előtt, és egy megfelelő pillanatba meginvitálja a rendőrségre, hogy egyes problémákról elbeszélgessenek.

Miután a tanuló a beszerzés helyszínére ér, sor kerül a vele való elbeszélgetésre az iskola, a tanulók iskolai és szabadidős tevékenységeik témakörében.

A továbbiakban szóba lesz hozva a tanulók tanáraikhoz és egymáshoz való viszonyulásának, magatartásuknak problémaköre.

A beszélgetés során derül majd ki, a célszemély őszinte-e, hogy lehetősége lesz-e beépülni azokba a körökbe, amelyek minket érdekelnek, így rátérhetünk a beszerzési tevékenységre.

Rámutatva arra, hogy a párt és a rendfenntartó erők egyaránt feltétel nélkül megbíznak benne, különleges feladattal bízzák meg nevezettet, felajánlva neki a szervezettel való együttműködés lehetőségét.

Mindezek után egy kötelezettségvállalási egyezményt íratunk vele alá, megtartjuk az együttműködésre vonatkozó titoktartási kiképzést, megmutatjuk az informatív adatlapok kitöltésének módozatát, felhívjuk figyelmét a találkozásokon való megjelenés kötelező mivoltára stb.

Beszervezése után az ügynök munkája a *Tanuló Ifjúság* problémakörében lesz igénybe véve.

Név, aláírás stb.

Belügyminisztérium

Nr. xxx

Szigorúan titkos

Jelentés

A beszerzési kérés indoklása és jóváhagyása után rátértünk nevezett (itt Egon apjának neve következett) iskolai ügynöki beszerzésére a (itt a tanintézmény neve következett), a *Tanuló Ifjúság* problémakörében.

Az előre megállapított forgatókönyv alapján nevezett tanuló rendőrségre lett hívatva, ahol a szervezési tevékenységre sor került.

A szervezési folyamat a tanuló iskolán kívüli tevékenységeinek megbeszélésével kezdődött, a többi tanuló tanáraikkal és egymással szemben tanúsított magatartására vonatkozó kérdésekkel folytatódott. A szervezendő célszemély rámutatott arra, hogy egyes diákok viselkedése nem felel meg a népi demokrácia elvárásainak, ezek károsak az iskolára és a tanulóifjúság oktatására nézve egyaránt.

A beszélgetés során megerősödött bennünk, hogy nevezett őszinte és lelkiismeretes egyén, aki fejlődésben lévén, sokat olvas, a napi sajtó híreivel is napirenden van.

Őszinteségére hivatkozva felajánlottuk neki a szervezettel való együttműködés magasztos feladatának lehetőségét az ellenséges elemek leleplezésének érdekében.

Ezután a célszemély írásos kötelezettséget vállalt, hogy rendszeresen és tisztességesen együtt fog működni szerveinkkel, ezután történt meg konspirációs tevékenységre való kiképzése.

Fentiek alapján javasoljuk nevezett (itt Egon apjának neve következett) a *Tanuló Ifjúság* problémakör ügynökeként regisztrálni.

Név, aláírás stb.

Kötelezvény

Alulírott (itt Egon apjának neve következett), a mai naptól kezdve önszántamból az államvédelmi szervekkel szoros kapcsolatot fogok fenntartani. Ezen kapcsolat abban fog állni, hogy az iskolánkban történő állam- és rendszerellenes tevékenységet bármely személy részéről jelenteni fogom.

Jelentéseimet írásban fogom adni és a saját nevem helyett ... névvel fogok aláírni.

Az államvédelmi szervekkel fenntartott kapcsolatokról senkinek, még a hozzám legközelebb álló személyeknek sem fogok beszélni, tudva azt, hogy ez állam- és katonai titok, amelynek elárulását szigorúan büntetik az állam törvényei.

Dátum, aláírás stb.

*

Egon apját tulajdonképpen valami zavaros, meghatározhatatlan, ám nagyon is édes öröm és elégtétel töltötte el (mintegy összhangba került önmagával és a világgal?!): hogy ő is fontos valakinek, sőt, valakiknek! Így, többes számban! Hogy tartozik valahová. Valakikhez!

Ráadásul ezek nem holmi dekadens, burzsoá, ellenforradalmi stb. nímándok, így tevékenységük sem hétköznapi. Ebből kifolyólag odatar- tozását és kifejtendő munkáját is fontos, titkos, államvédelmi szempont- ból nélkülözhetetlen ténykedésként érzékelt: hogy ő hősiesen figyel és hősiesen alakítja a szebb és jobb jövőt, amelynek építésén önfeláldozóan fáradozik.

Ez ugyanakkor valamiféle metafizikai fölényérzettel is eltöltötte őt: katonai és államtitkok, belé helyezett feltétlen bizalom, állambiztonság, szebb jövő stb. – mindehhez az ő céltudatos, hathatós, lelkiismeretes, önfeláldozó stb. munkája, az ő személye! szükségeltetik. Beszélni ugyan nem beszélhetett erről senkinek, de ez a tény (vagy tiltás?) csak még inkább felerősítette önnön fontosságának (akkor még nem tudta, hogy hamis) tudatát.

Közben lelkiismeretesen iskolába járt, kitűnő tanuló volt, sőt! latinul írt, illetve fordított Ovidius-verseket:

BÚCSÚ RÓMÁTÓL

I.

Mikor felötlik nagyon szomorú képe annak az éjszakának
Amely nekem legutolsó időm volt a városban,
Visszaidézem az éjszakát, amikor elhagytam annyi kedvest nekem,
A könny kicsordul szemeimből most is.
Már közel volt a nappal, amikor megparancsolta Caesar, hogy
Elhagyjam Itália legtávolabb eső határait.
Sem időm nem volt, sem lelkem nem volt alkalmas a készülődésre.
Megdermedt a szívem a hosszú halogatás miatt,
Nekem nem volt gondom rabszolgát vagy kísértőt választani,
Nem volt gondom megválasztani a menekülőnek megfelelő ruhát
vagy segítséget.
Nem másképp (úgy elkábultam) mint akit Jupiter villáma süttött
és nincs tudatában élete.

II.

Végül is maga a fájdalom elkergette lelkemnek ezt a kábultságát,
És végül az érzéseim megerősödtek.
Utoljára beszélek az én szomorú barátaimhoz, én az elmenő,
Akik sok közül csak néhányan maradtak.
Szerető feleségem még keservesebben sírva tartotta a sírót.
Könnyzáport hullatva ártatlan arcán.
Leányunk távol volt Líbia távoli partjain,
Nem tudott értesülni az én sorsomról.
Bármerre néztél, gyász és panasz hangzott.
A ház belseje egy hangos temetéshez hasonlított.

III.

Asszonyok, férfiak, gyermekek, akik az én temetésem panaszkodtak.
A házban minden sarok könnyel volt tele.
Ha szabad használni kicsiben nagy példákat:
Ilyen volt Trója kinézése, mikor elfoglalták.
Már elpihentek az embereknek és kutyáknak hangjai,
A magos hold hajtotta éjszakai lovait.
Erre én feltekintve és innen kivéve a Capitoliumot,
amely hiába volt közel a mi házunkhoz, mondtam:
Istenségek, a szomszédban lakók,
már soha nem fogom látni szemeimmel a ti templomaitokat.

IV.

Istenek, akiket el kell hagynom,
akiket bír Quirinus Romulus városa,
Legyetek üdvözölve általam minden időben.
Habár felöltöm a pajzsot, a sebesülés után öltöm fel.
Könnyítsétek meg ezt a menekülést gyűlöletektől.
Mondjátok meg az égi férfiúnak, aki engemet botlással vádol,
Mondjátok meg, a hibát ne számítsa véteknak.
Amit ti tudtok, érezze a büntetés szerzője is,
Lehetek nem szerencsétlen.
Ezzel a kéréssel könyörögtem a felső istenekhez
én, a feleségem meg a többiek,
Megakadályozva a közben lévő szavakat zokogással.

Közben szinte észrevétlenül, önmaga számára is meglepően sikeres érettségi vizsgát tett, majd sorkatonai szolgálatot teljesített.

Fiatal férfiakként, szinte még fiúkként, ugyanabban az egyenruhában, mind egyformák voltak. Ezért Egon apja az elején még hitte (mint utóbb rájött – tévesen), hogy a valahová tartozás egy új formáját tapasztalja majd meg, talán épp azt, amire vágyott, ami hiányzott neki.

Ám hamar kiderült, hogy ők itt *bibánok*. Így nevezték őket a leszerelés előtt álló öreg katonák. Ez magyarul a sügérnek felel meg.

Ők azok, akiket át kell nevelni, föl kell készíteni, úgymond, az *Életre*. Hogy hogyan ússzanak, úgymond, az árral. Sosem szemben azzal, az nem megengedett. És óhatatlanul retorziót von maga után.

Ehhez feletteseiktől, hallgatólagosan ugyan, de szabad kezet kaptak: minden eszközt felhasználhattak a magasztos elérendő cél érdekében.

A sügér tipikus ragadozó hal. Az azonos korú fiatal sügérek rajba tömörülve vadásznak. Ha egy kishal óvatlanul megközelíti rejtekhelyüket, a sügérraj utána veti magát, és addig üldözi, míg az a fáradtságtól meg nem adja magát. A sügérek kannibálok: gyakran falják fel saját fajtájuk ivadékát és apró példányait. Növekedésük során egyre inkább áttérnek a magányos életmódra, de elsősorban nem azért, mert az idősebb példányok elvesztik a csoportösztönt, hanem amiatt, hogy a raj az idők folyamán természetes úton egyre inkább megfogyatkozik.

A hatvanas és 1970-es években egy fekélyes betegség tizedelte meg a sügérállományt Nagy-Britanniában. A vizsgált élőhelyeken az egyedek mintegy 99%-a elpusztult. Csak a legerősebb fiatal példányok maradtak meg. Bár a vész már évtizedekkel ezelőtt elmúlt, következményei mind a mai napig érezhetők. A felnőtt sügérek hirtelen pusztulása megzavarta a faj természetes kiválasztódását. A vést túl sok fiatal példány élte túl, amelyekből elsatnyult, törpe növésű állomány alakult ki.

A sügér nappal napfényben mutatja be a laposkúszást az üres ég alatt, éjszaka zseblámpák fényében mutatja be a laposkúszást a vaságyak alatt. Két vaságy közé érve a sügér bemondja az összes vasúti megállót a nyugati határszél nagyvárosa és a főváros között. Ha eltéveszti, kezdheti előlről, mármint a kúszást, amely lapos.

A sügér, az elsatnyult állomány tipikus példányaként, bemutatja, hogy fogkefével tizenkét óra alatt ki lehet fehéríteni a hálókörletli folyosón a kólapok közötti fugákat, valamint, hogy összetört feles

üvegek szilánkjaival mindössze hat és fél óra alatt fel lehet csiszolni az altiszti iroda deszkapadlóját. Hogy egymást (saját, elkorcsosult fajtádat) kannibál módra bemártva ki lehet húzni magadat a munka alól. Ehhez parancs sem kell.

Úgy tűnt, a megalázó és lenéző megnevezés: *süger*, teljességgel stimmel (stimmel *ném*, *biz* 1. egyezik, egybevág 2. *rég zene* hangol, hangszert, *Idegen szavak szótára* – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979, II./270 o.).

Mert a besorozást követő két év folytonos megaláztatása és az ország sebb jövőjéért kifejtett áldozatos ingyenmunka, úgy 500 kilométernyire az otthonától, az ország másik végében, tulajdonképpen ezt a célt szolgálta: az egyformává tételt, a feltétlen engedelmesség és az egyformaság kikényszerítését. A bűzös egyformaságét, ami nemcsak jellemzőjük, hanem (kimondva vagy kimondatlanul), de elsősorban lényegük átalakítására, mintegy annak újraalkotására törekedett – meglehetősen látványos eredménnyel.

De valahogy csak eltelt. Leszerelése után Egon apja gondnok (ahogy akkor mondták, adminisztrátor) lesz azon település egyik iskolájában, ahol nővére is él.

Ez okatlan, cél nélküli és haszontalan lázadásnak a korszaka. Mondjuk, az adott viszonyok között szinte egyetlen kiútként vagy menekülési útvonalként a dühös ivászat meg az azzal óhatatlanul együtt járó sorozatos félrelépések, az ezekből adódó veszekedések, valamint az ennek következtében állandósuló zaklatottság és feszültség adatott csak meg – többekkel együtt – a számára.

(Legalábbis Egon így rekonstruálta a történeteket. Vagy ahogyan sok évvel később a Cseh Tamás – Bereményi Géza-dalt majd átírja: Aztán adminisztrátor lesz, és számtalan hölgygel rengeteg rövid viszonyba kezd. Ezt látszott alátámasztani amúgy Egon apjának egy másik, véletlenül kezébe kerülő latin fordítása is:

Én, aki itten fekszem, a fiatal szerelmek énekese,
Én, Naso, költő, tehetségem miatt pusztultam el.
És nekem, aki itt elmész, ne essék nehezedre,
ha valaha szerettél, azt mondani:
Naso csontjai csendesen pihenjenek.)

Egon apja akkor még remélte (persze, mint hamarosan kiderül, alaptalanul), hogy befogadja őt a falu. Hisz ő is vidékről érkezik (ha más vidék is az), ugyanolyan tradicionális közösségből, mint ez, ahol a több évszázad alatt kialakult családmódelhez hasonló(képpen) értékek, normák, elvárások, viselkedés- és magatartásformák kapcsolódnak: hogy milyen a családon belül a munkamegosztás, az időbeosztás, a jövőtervezés, hogy milyen az ünnepekhez, a tanuláshoz, az egyházhoz, a politikához stb. való viszony.

Erre alapozva Egon apja remélte, hogy végre tartozni fog ő is egy (igaz, egy tágabb, de akkor is!) közösséghez. Hogy a valahová tartozás egy új formáját tapasztalja majd meg, talán épp azt, amire vágyott, ami hiányzott neki.

Nem vette észre, hogy milyen rejtett, ám nagyon is látványosan érvényesülő előítéletek munkálnak a kis közösségben.

Rövidesen azonban rádöbbsent, hogy árvaságára továbbra sincsen földél, hogy nincs meg a valahová tartozás. Elborzadva konstátálta, hogy már nem csak az államhatalmi szervek baljós figyelmét kell eltérnie, hanem a betelepült, így beköltözöttként idegennek minősített vagy annak tekintett lakos mindenkori kálváriáját is el kell viselnie. Ő itt egy nincstelen migráns, egy nímánd a többiek számára. És ennek megfelelően viseltetnek vele szemben.

És akkor ehhez jön még ugyebár az alkohol, valamint a másik nem iránti kontrollálhatatlan vonzódás. Hiába a faluban dívó, nők között is obligát napi gyakorlatnak számító rutinos italozás meg a családi erőszak gyakorisága stb., neki úgysem nézik el az övékétől fikarcnyit sem különböző viselkedését. Úgy tartják (álszent módon, persze, de hát kit érdekel ez, és ki veszi észre, és ha igen, ki törődik vele stb.), ez itt, náluk, megbocsáthatatlan – és pletykálják felháborodottan. És persze ennek húsbavágó (ugyanakkor nevetséges) következményeit kell meg tapasztalnia Egon apjának hamarosan. (*Tetteink mindig egy világ húsába vágnak, és ennek a világnak magunk is részesei vagyunk.*)

Jelentés

... hónap ... estéjén a bodega helységében (így nevezték ott akkoriban a kocsmát) jelen volt (itt Egon apjának neve következett) egy falustársával, italt fogyasztottak és elénekelték azt, hogy „Árva magyar-nak születtem, árva az én hazám, a jó Isten, a jó Isten gondot visel majd

rám, elvesztettem apám, anyám, hazám sincs már nékem, sorsüldözött székely vagyok, csak az az egy vétkem.” És e közben bejött egy másik helyi lakos és (itt Egon apjának neve következett) elment valahová. Elég sok italt fogyasztott, és az ének lehetett este 21 óra körül.

Dátum, aláírás stb.

Persze hívatják, figyelmeztetik, felszólítják, pénzbüntetéssel sújtják stb. Így megy ez.

Közben telnek az évek komiszul, és már érettebb fejvel (és – nem elhanyagolható körülmény! – jövődóbeli apaként) egyre inkább kezd nyomasztó teher lenni a számára ez a titkos ügynöki besorolás. Már nem valahová tartozás (régóta nem az!), hanem csak egyre fenyegetőbb, és erkölcsileg egyre nehezebben vállalható tartozás.

Ebből a morálisan erőteljesen megkérdőjelezhető helyzetből, úgy látja Egon apja, a legkézenfekvőbb menekülési útvonal továbbra is a dühös ivászat.

Akkor már megszülettek Egon nővérei, ő is úton volt már, azonban még évekig a munka, a család és a bodega Bermuda-háromszöge nyelte el Egon apja és a családja életét.

És ha ifjú hitvese kezdetben, jegyességük, majd házasságuk első pár hónapjában még meg is próbálta jobb útra téríteni (Drága kicsi – itt Egon apjának kétszeresen becézett és birtokos személyjellel ellátott neve következett –, kérlek ne a borba fojtsd a bánatod, megvan mindened: család, gyerek, munkahely, együtt mindent meg tudunk oldani, tartozol valakikhez, együvé tartozunk, gyerekeidnek apja kell légy, melletted állunk stb.), később nagyrészt letett erről. Nem azért, mert nem szerette Egon apját, egyszerűen nem volt hozzá már ereje: Menj, fiam, hívd haza apádat! vagy: Elmegyek apátok után! – ez a stádium következett.

Viszont az alkoholizálásnak egy előre nem látott, egyáltalán nem várt, és borzasztó nagy előnye is adódott: az állambiztonság hatalmi szervei egyre inkább kezdték megbízhatatlan, kockázatos, ezért veszélyes elemnek tartani a megállapodott, már-már kispolgári (pfuj! ez hivatalosan is elítélendő, ugyebár!) életmódot folytató családapát. Hogy például minden hétvégén tekézett (ahogy akkoriban mondták, kuglizott). Nem számított, hogy a tekepálya a bodega hátsó udvarában, a kinti WC

szomszédságában volt kialakítva, következésképpen penetráns bűzben kellett játszaniuk, és hogy játékp partnerei szintén falubéliek voltak – Egon apjának úgysem nézték el ezt a burzsoának tekintett allúrt. Legközelebb majd már teniszezni, ne adj Isten, golfozni fog! – adtak hangot felháborodásuknak.

Így Egon apját, sokadik kérésére, végül felmentették ügynöki munkája alól.

Jelentés

(itt Egon apjának neve következett) ügynöki besorolásának felfüggesztésére tett javaslat tekintetében

Nevezett (itt Egon apjának neve következett) a *Tanuló Ifjúság* problémakör ügynökeként lett beszervezve és regisztrálva. A kötelező sorkatonai szolgálat teljesítése után telepedett le járásközpontunkban. A hatalmi szervekkel való együttműködés során a rábízott feladatok teljesítését illetőleg felszínességet tapasztaltunk nála. Volt, hogy meg sem jelent a kötelező konspiratív találkozásokon. Ezt követően a vele való kapcsolat újbóli felvétele során elismételte, hogy nincs lehetősége a rábízott informatív munka elvégzésére, és ismételten kérelmezte ügynöki minősége felfüggesztését.

Egyébként iszákos, erkölcsi szempontból szétesett, ezért megbízhatatlan elem, aki a helyi közösség bizalmát és megbecsültségét sem bírja.

Fentiekben felsoroltak alapján javaslom a felfüggesztési kérelem elfogadását és az ügynöki hálózattól való kizárását.

Név, aláírás stb.

Nem sokkal később odahagyták a falut (hitték – mint később kiderült, tévesen – hátuk mögött hagyva mindent), beköltöztek az aránylag közeli kisvárosba, ahol is Egon még mindig szíjasan izmos, jóképűnek mondott és fiatal apja három műszakban dolgozott egy, a szép és igazságos jövőért kifejtett önfeláldozó és állhatatos rohammunkában pár hónap alatt felépített fémipari nagyüzem szakmunkásaként. Hitte (helyesebben akkor még hitte, ám utóbb az észrevétlen elmúló évtizedek bizonyították – alaptalanul), szóval akkor még hitte, nem örökre.

Mert annak ellenére, hogy németórákat vett meg könyvelőnek tanult, életének elkövetkezendő évtizedei hozzávetőlegesen másfél négyzetki-

lométeren zajlottak: a fémipari üzem, a család és a sarki kiskocsmá Bermuda-háromszögében.

Aztán a gyerekek felcseperedvén, Egon apjának sebesült vergődését némiképp gyógyította a felé áradó szeretet. Már nem csak az foglalkoztatta szinte rögeszmésen, hogy pillanatok alatt eltűnhet a sötét mélységben, hanem az is kitűnt Egon számára (szavak nélkül, persze – hisz a szavak csak félreértések forrásai, mint tudjuk azt nagyon jól), hogy a nehézségeken felül lehet kerekedni, hogy sokféleképpen lehet és érdemes az életet szeretni.

(Egon apja visszafogott derűvel és enyhe malíciával idézi fel és idézi egykori önnönmagát:

Mondjátok meg az égi férfiúnak, aki engemet botlással vádol,

Mondjátok meg, a hibát ne számítsa véteknek.

Amit ti tudtok, érezze a büntetés szerzője is,

Lehetek nem szerencsétlen.)

Egon elolvastatja vele Marquez *Száz év magányát*, időnként eljárt vele sörözgetni, csajokat bámolni (szinte féltékeny is az öregre, mert barátnői némelyikének annyira bejön az apja, hogy akár járnának is vele: ha ő nem lenne – mondják), néha tekézni: és látta, apja helyenként boldog volt – az egykori, fakuló düh és a vergődés egyre inkább odatűnt. A csúcokért, vagy akár csak a mélység ellen vívott küzdelem maga is betöltheti az ember szívét. Boldognak kell elképzelnünk Egon apját. (Gondolta Egon, Camust olvasgatván. Ennyi az élet. Ennyi volt az élet???)

Hogy tudatosan eltervezett és pontosan kiszámított, vagy öntudatlan döntése volt-e az apjának – ez mindörökre kiderítetlen marad.

Az viszont tagadhatatlan tény, hogy tulajdonképpen ezzel mentette meg önmagát és a családját.

Ahogy az Egon felnőttfejjel felismerni vélte.

Az írásban (szó szerint vagy torzított formában idézve) vendégszövegek vannak Albert Camustól, Antoine de Saint-Exupérytól, Bartók Imrétől, Bereményi Gézától, Kornis Mihálytól, Márton Lászlótól, Nádas Pétertől, Nagy Lászlótól, Ovidiustól.

Szabó-Biró Brigitta

SZABAD PÉNTEK

A hogy pénteken végeztem az iskolával, rögtön vonatra ültem. Szabad péntek, szabad szombat. Stefi egy évvel idősebb volt nálam, már középiskolás, a városban lakott egy albérletben, és nem jött haza hétvégére.

A szülei nem szerették, ha odamegyek hozzájuk, úgy gondolták, hogy egy ekkora leányka még ne szeretőzzön. Nem engedték, hogy nálam aludjon, vagy ne adj' isten, én aludjak náluk. Ha oda is mentem, a szomszédban rögtön megmozdultak a függönyök. Stefi szülei mélyen vallásosak voltak, és megbotránkoztató volt a környékbélieknek, hogy a leányuk szeretőt tart. Mondogatták, hogy Vasziék leányának már barátja van. És ezt olyan *nem mondogat* arckifejezéssel tették.

Meg aztán nem is vettek engem komolyan a szülei, kölyök voltam a szemükben, aztán nyolc év lett belőle. Na, nem börtön, hanem kapcsolat, tudniillik, vagy ahogy vesszük. Az első év után egészen megszerettek. Én voltam a harmadik gyermekük, mert Stefinek van még egy öccse. Aztán meg azt hitték a szülei, hogy ha eddig húztuk, akkor házasság is lesz belőle, de hosszú betegségnek halál a vége, és nyolc év még házasságból is sok, gondolhatja mindenki, s azt mi letudtuk előre.

Egyszer, emlékszem, épp odaértem hozzájuk biciklivel, amikor Stefi apja és egy napszámos férfi hazaértek egy szekér fával. Ki kellett a kaput nyitni, és kicsit megszabadítani a járást az udvaron hátra, úgyhogy a férfi leugrott a szekérről, és indult a kapu felé.

- Fogd meg bár a kantár szárát, vagy meg mered-e fogni? – kérdezte tőlem lenézően.

A biciklimet letámasztottam, megfogtam és úgy felütöttem a ló szájában a zabolát, hogy az azon nyomban két lábra állt. Sértődöttségemet nem hagytam szó nélkül.

- Maga ejsze azt hiszi, hogy nem láttam még lovat?

- Na ez már más. Ezt értem beszédnek – válaszolta az.

Közel három és félmillió percet késtek a vonatok ebben az évben Romániában – olvastam az egyik hírportálon, aztán tovább, hogy csak

veszteséget termel a vasúttársaság. Urambocsa', ha még azt is lehet termelni. Az emberek mifelénk nem szívesen választják a vonatutat, igaz, ami igaz, ha csak nem egy hosszabb útvonalon, de így, a faluból a városba meg vissza, többnyire az ingázó diákok, akiknek még nincs sofőrkönyvük.

A probléma egyrészt a késésekkel van, nagyjából a körülményekkel. Például, ha valakit valaha ért utol hasmenés a kedves Román Vasúttársaság bármelyik szerelvényén, bizonyosan nem felejt el egy életre.

Ahogy felléptem és becsukódott mögöttem az ajtó, rögtön megcsapott az a tipikus, bűdös CFR-szag. No de Stefi lakótársai hazamentek hétvégére, úgyhogy ez sem tántorított el látogatásomtól. A zsebpénzemből, amit azelőtt nyáron kerestem – a gazt kaszáltam a helyi temetőben, a sírok között – elvettem egy keveset, hogy a városban el tudjunk menni pizzázni. Mint egy igazi úriember, aki vacsorázni viszi a feleségét.

Kockás rövidujjú ingben voltam. Hogy lássák az emberek, nekem is van aranynyakláncom, amit elsőáldozásomra kaptam a nagyszüleimtől, kigomboltam az első két gombot, mint az igazi kokálárok. No meg aztán, ugye, végül is csajozni mentem.

A közös vagonban voltak idős nénik nagy szatyrokkal, már-már nyáridő volt, vakáció előtt, zöldségszezon. Egyikben uborka, másokban kápia paprika. Leültem egy bácsikával szemben, cseresznye volt az ölében. Eggyel arrébb két fiatal férfi ült, akik a katonaságtól jöhettek éppen haza, mert katonaruhában voltak.

Félúton felült három alak.

Egyiknek, amelyik a főkovász volt, mint ez később kiderült, göndör apróhaja volt, sötétbarna bőre, piros, fényes inget, fekete bő kosztümnadrágot, világos, szürkés mellényt viselt, olyan farmerszerűt, amilyenben az öregek piacra szoktak járni. A másik kettő egészen átlagos kinézetű volt. Bár az egyiküknek két párhuzamos vékony csík volt vágva a szemöldökébe. A göndörhajú fickónak a karjai keresztben meg voltak vágva vékony élű bicskával vagy borotválkozó pengével, mintha magának vagdosta volna, és bal kézfejen, a hüvelykujj tövében egy dobókocka-tetoválás díszelgett.

Leült az öreg bácsi mellé, a másik kettő a párhuzamos ülésekre.

- Van egy cigid? - kérdezte.

Intettem, hogy nincs.

- Adj öt lejt! - szólt oda a másik ülésről a vágott szemöldökű.

Az öreg bácsi erre a felszólításra felállt, kigyúródott közülünk, talán leszállni készült. Én is hasonlóan tettem volna, ha az apróhajú nem teszi mellkasomra a kezét, hogy csak ne siessek úgy, üljek vissza.

Annyi eszem nem volt, hogy azt mondjam, le kell szállnom. Visszaültem. Sejtettem, hogy mit akarnak tőlem. A főmuksó beült az öreg helyére, szemben velem, a másik kettő meg odaült mellém. Bekerítettek. Ismét kezdték, hogy adjak egy szivart, adjak tíz lejt.

- Nincs pénzem - válaszoltam.

- Ide kellene adnod a telefonodat - szólt a harmadik, aki eddig hallgatott, és akinek hiányzott a huszonhármas a szájából, majd egy gyűrött papírt vett ki a zsebéből krikszkrakszokkal, mintha olyasvalaki írta volna, aki nem ismeri sem a számokat, sem a betűket -, fel kellene hívnom ezt a számot.

- Nincsen telefonom - mondtam.

A harmadik átnyúlt a vágott szemöldökű felett, és megtapogatta a combomat, ugyanis a telefonom világosan kirajzolódott a farmernadrágból.

- Akkor ez mi? - kérdezte.

Félreütöttem a kezét, és ránéztem a két katonaruhás férfira.

- Add ide a telefont, ha jól akarsz magadnak - fenyegetett meg a nagydumás tetovált.

Odaadtam a telefont, mert éreztem, hogy ez a fenyegetés hamarosan pofont fog követni.

- Ne, elvették a telefonját - súgtak össze a nagyszatyros nénik.

Felállt a helyéről, amelyiknek hiányzott a szemfoga, összevissza nyomogatta a készüléket, az első telefonom volt, egy Nokia 3410-es, és úgy csinált, mint aki telefonál. Robiékát emlegette, no, hogy vagytok, na és a gádzsi, meg ilyeneket.

- Adj tíz-tíz lejt - mondta akkor a vágott szemöldökű.

- Mondtam, hogy nincsen pénzem - és a pizzára gondoltam közben.

A göndörhajú ekkor elővett egy bicskát a zsebéből, és én nem vártam meg, hogy újra kérni kezdjek, kivettem az összes pénzemet a pénztárcámból, odaadtam nekik, közben ismét a katonákra pillantottam.

- A nyakláncod is megtetszett nekem, jó volna, ha levennéd - és kinyitotta a bicskáját.

- Azt egyszer biztosan nem - válaszoltam elhalkuló hangon.

Nem tudom, hogy akinek járt már kés a torkánál, vagy a hátában, mert nálunkfelé azért nem ritka dolog, az mit gondolt olyankor. Egyszer

egy diszkrét végével az egyik szomszédomat, mert belekötött egy másik faluból valóba, megszúrták hátulról, de olyan részeg volt, hogy nem vette észre, hazament, lefeküdt, aztán az anyja úgy kapta reggel a nagy vértócsában az ágyban. Nem halt meg, de szerintem ő nem is gondolt semmire, amikor a kés a hátához ért.

Hát én gondoltam. Arra gondoltam, hogy istenem, még csak tizenöt-éves vagyok, s most ezek megszúrnak egy aranynyakláncért, s anyám meg apám nem is sejtí, hol vagyok, talán meg sem tudják soha, mi történt velem. Nekik azt mondtam, hogy ottalvós kirándulásra megyünk az osztállyal.

A fegyver hideg volt, de hamar átvette a testem melegét. Ahogy beakasztotta a nyaklánc alá, egy határozott vonalat karcolt a bőrömrre, kibuggyant a vér is, éreztem, ahogy lefolyik a nyaki ütőerem mellett, és végigcsorog a fejbiccentő izmomon, keresztülbukdácsol a kulcscsontomon, és elvész valahol a mellizmomon.

Addigra egészen kihűlt.

Amikor a nyaklánc lapos szemei a padlón koccantak, fellélegeztem.

Ekkor figyeltem meg jobban, egy csontnyelű bicska volt, a drágább féle, gondoltam, hogy talán nem ő az eredeti tulajdonosa. A karolás hangja olyasféle volt, mint amikor egy körzővel rajzolnak kartonpapírra, de ceruza nélkül, az acélsúccsal. Sosem szerettem a mértant.

- Tessék, a harminc lejért megveszem a telefonodat - szölt végül a göndörhajú, miután felvette a nyakláncot a földről és összecsukta a bicskát. A pénzemet beletette a kockás ingem mellzsebébe.

A vonat lassított, zsámó, mondta valamelyikük, azzal eltűntek, mint a kámfor.

Stefi tömbháza előtt egy madártetem feküdt, talán veréb, de annyira szétroncsolódott már, hogy nem lehetett megállapítani biztosan. A feje teljesen levált a nyaktól, macska bánhatott el vele, vagy egy vörös vércse, vagy a szomszéd gyerekek mentek rajta keresztül néhányszor biciklivel. Émelyegni kezdtem. Ekkorra egészen megéheztem. A mellzsebemhez kaptam, de nem volt benne semmi. No jó, se pénz, se posztó, gondoltam.

Segítettem Stefinek felcsavarni a szőnyeget, és kiráztuk az ablakon, mert éppen takarított. Lusták voltunk levinni az udvarra. Az alattuk lakó néni felkiabált, hogy szégyelljük magunkat, múltkor is négy hajszalet szedett ki a húsleveséből. Hevesen az öklét mutogatta. Hát

tudjuk-e, hogy milyen drága a húsféle, még ha szárnyas is, és egy egész lábas ételt el kellett öntenie. Én meg lekiabáltam, hogy ne csodálkozzon, négy lány után sok hajszálat felszed az a szőnyeg, örüljön, hogy csak négy.

Eszembe jutott, hogy édesanyám szombatonként gyakran vágott le tyúkot vagy kakast a vasárnapi húsleveshez. Feltette egy csutakra, fejszét adott a kezembe: én megfogom erősen a tyúkot, te meg egy határozott ütéssel vágd le a fejét, fiam, mondta. De volt olyan is, hogy késsel vágtuk el a nyakát. Úgy döntöttünk, hogy húslevest főzünk, az mindig jót tesz az embernek, a testnek meg a léleknek is. De csak ezt a zacskóst, mert a rendeset sem Stefi, sem én nem tudtuk, hogyan kell elkészíteni. A pizzáról hallgattam, azt mondtam, hogy a vonaton kicsúszott a zsebemből a pénz, úgyhogy a visszautamra tőle kértem egy kis aprót.

Következő héten első dolgom volt venni egy használt telefont az egyik idősebb ismerősömtől, hogy otthon nehojy szemet szűrjön a dolog. Amint annyi zsebpénzem gyűlt, vettem egy aranynyakláncot is, majdnem olyan volt, mint az előző.

A következő születésnapomra egy medveriasztó szprét kértem a szüleimtől, amin ők igencsak elcsodálóztak, de mivel sokat jártam horgászni az erdei patakokra, és elég sok medvetámadás történt a közelben, így nem kérdeztek semmit. Úgy gondolták, hogy nagyon öntudatosan viselkedem.

Hát nehojy még valami baja essen a gyermeknek, tényleg.



Tamás Kincső

A POLGÁRMESTER SZERETŐJE*

HÚSÉG

Az ötödik munkahelyemre, ahol most dolgozom, akkor érkezem, amikor a legnagyobb szükség van munkaerőre.

Az előző munkahelyre vissza-visszajár a mostani főnöknőm, akinek a helyét átvettem. Beszélgetünk. Kérdelem, hányan vannak. Tudom, hogy februárban felmondott a főnök, egy fiatal, ügyes férfi, két nő azonnal távozott vele együtt. Hárman maradnak, a nyitvatartás nem módosul, hétből hét napot nyomják. Néha kerül egy kölcsön-asszisztensük, de az nem igazán terhelhető. Találnak egy újat, kezdőt. Ötödiknek mennék én. Májusban beszélgetünk erről először, az alapfizetésre próbálok ráalkudni. Nem lehet. Amikor nálunk is megmozdulnak az emberek, a főnöknő felmond, és kiderül, hogy nem én lépek a helyébe, hanem visszajön a régi a gyereknevelésről, rákérdezek, hogy áll-e még az ajánlat azzal az alapfizetéssel, amit megbeszéltünk. Áll. Azonnal felmondok.

Ötödiknek érkezem. Három gyógyszerész, két asszisztens, egy régi és egy új. Plusz a takarítónő. A kezdeti súrlódások után hamar megszeretem az új helyet, bár maga a helyiség lepattant és szűk a régihez képest, ahonnan jövök, a munkaidő sokkal rövidebb, a munkaritmusa, a fizetés pont nekem való. Egyik gyógyszerészről hamar kiderül, hogy állapotos, második gyermekét várja. Novemberben visszajön egy asszisztens, aki februárban lépett le. Sok érdekes dolgot hallok róla. A neve ragad meg leginkább: Aliz. Ugyancsak novemberben jön még egy gyógyszerész, februárban az állapotos kolléga kiesik, júniusban jön egy asszisztens, szeptemberben még egy gyógyszerész, egyenesen az egyetemről. Nincs még egy patika a megyében, ami négy gyógyszerészrel működik, a gyereknevelésin levő kolléganővel együtt öten vagyunk leszerződve. Összesen kilenc ember, plusz a takarítónő. Tíz nő. Mindenki a váltása végén elmossa a saját csészéjét.

A napi bevételek egyre magasabbak, a kliens egyre több, a munkaritmusa átmelegy gyorsból nagyon gyorsba. Szeretem. Néha kilépünk a hátsó

* Regényrészlet.

ajtón, némelyikünk dohányzik. Én is, a társaság kedvéért, a szünetekért, a hazaindulás előtti szusszanásért. Mindenki tud mindenkiről mindent.

Itt már büszkén mondom, ki a szeretőm. Tudják, amikor összevesszünk, amikor nem beszélünk egy darabig, amikor kibékülünk. Van köztük kettő, akik falun születtek és élnek, egyik közülük igazán érti a helyzetemet. „Ő a legény is, és a leány is a háznál” – magyarázza a többinek. Csodálják az új autót, a házamat, a gyerekeimet, az életviteletemet.

- Mindent, amim van, és aki vagyok, három személynek köszönhetem: anyámnak, és a két férfinak az életemből. A réginek és az újnak.

A tíz nő közül négynek van gyereke, háromnak talán lesz, háromnak talán nem. Három van férjnél, kettő él kapcsolatban, három keresi a párját, kettő mintha letett volna róla, hogy valaha is megtalálja. Többségük nálam fiatalabb vagy jóval fiatalabb.

A legérdekesebb közülük Aliz. Nála mindennap új fejlemények vannak.

Aliz három éve van együtt Sanyival. Amikor megismerkedtek, nagy szerelem dülhatott, mert Sanyi kapott otthonról húszezer eurót, Aliz felvett egy jókora bankkölcsönt és összeköltöztek a szomszéd városban. Amikor Alizt megismertem, árulták a lakást. Sanyi ide jár, meg oda jár, dül a háború, csak lakótársak vagyunk, mondja a lánynak. Aliz szinte mindennap feldúltan dolgozik, a kliensekkel pokróc, a barátnőjét, aki kocsival hordozza, minden áldott nap lehordja valamiért. Szeme kisírva, fut a mosdóba a terhességi teszttel. Ahol elhalad, mögötte csak a dráma, húzza maga után, mint Erzsébet királynénk a menyasszonyi fátylát. Alig tudunk mozogni tőle a patikában, ami amúgy is akkoracska, mint egy egérlyuk, a plafonig tornyozott dobozokkal. Aliz többnyire a másik váltásban dolgozik, ritkán esünk ugyanabba a váltásba. A hátsó ajtó mögött, ami a tömbházak közé nyílik, váltáscserekor türelmesen meghallgatom a legújabb történeteket. Sanyi mikor jött haza, mit hazudott, milyen drága karórát vett neki kiengesztelésként. Biztatjuk, hagyja ott a fickót, előtte az egész élet, hamar talál mást, olyant, aki megbecsüli. De a lakás. De autója nincs. Sanyi hol adja az autót, hol nem. Amikor adja, Aliz elviszi mosatni. A hátsó ülésen mit talál? Hosszú szőke hajszálat. Gyanús foltokat.

Innen kezdenek besűrűsödni az események. Ekkor már jócskán bent járunk a nyárban, egy szombaton a júliusban születetteket ünnepeljük. Aliz alig eszik, pedig mindenki azt rendel, amit akar, az ünnepeltek állják a számlát. Fogja a pizzáját dobozban, fut vele haza. Sanyinak kell a kocsis. Lemarad a közös fotóról. A gyerekevelésis anyuka beszél, hogy legközelebb hátha ő is ott lesz velünk, s nem csak fizikailag. Valóban nincs köztünk, csak a negyvenhét kilós kis teste. Addig nyomoz Sanyi után, hogy kiderül, bizony, bizony fiatal leánykához járogat. Születésnap ajándékot vesz neki. S nemcsak.

Ki van borulva. Költözzön haza a szüleihöz, mondom. Keressen mást. Aki ráír, annak írjon vissza.

- Szép vagy, fiatal vagy, az élet túl rövid ehhez, amit csinálsz magaddal.

- Tudom, tudom... - mondogatja.

De a lakás. Törjük a fejünket mind, mi legyen a kurva lakással, hogyan fizeti ki belőle Sanyit, kell-e neki a szomszéd városban háromszobás lakás egyedül. Nem kell. Végül alábbhagynak az árból, rögtön kerül vevő. Várjuk, hogy nyélbe üssék az üzletet. Sanyi már alig jár haza, de amikor hazaér, bebújik melléje az ágyba, „kívánlak”, mondja neki. És Aliz odaadja magát. „Ha csak lakótársak vagyunk, akkor nem főzök, nem mosok rád, az nem a lakótárs dolga”, vágja oda bosszúsan Sanyinak. De azért néha főz. „Na, mi van, tudsz főzni?”, kérdi Sanyi ilyenkor. Végül, amikor Aliz sarokba szorítja a tényekkel, beismeri, hogy van valakije, de mostanában alig találkoznak. „Lazábban kéne vedd ezt a dolgot”, mondja Sanyi.

Sanyi az éjjel részegen jött haza, így vallott szerelmet meg úgy vallott szerelmet, meséli Aliz.

- De akkor miért kúr félre? - néz rám kétségbeesetten.

- A férfiak azért kúrnak félre - mondom -, amiért a kutyák a heréiket nyalogatják. Mert megtehetik.

Vannak nők, akik valahogy benyelik. De Aliz nem olyan. Sajnálom és félttem őt. Aki harcosnak születik, sosem lesz jó áldozat. Az bele kell, hogy roppanjon a sorozatos megaláztatásba. Nem szeretném elveszítetni, egyik legjobb munkaerő a patikában. És össze is barátkoztunk, az az igazság. Mindent elmondtam neki arról, hogyan kell kiszállni egy bántalmazó kapcsolatból. Két héttel ezelőtt kértem, pakoljon össze, én elviszem a szüleihöz, ha ők nem tudnak érte menni. A szülők mennének

szívesen. Nincs kiért. Inkább fetreng a padlón kínjában, elszív két csomag cigarettát egy nap, és alig eszik. Ilyenek vagyunk mi nők. Gyengék vagyunk. Kell hogy legyen valakink!

A kis összeveszéseink után az emberem mindig kérdi, volt-e valaki.

- Nem - mondom. - S neked?

- Én egyedül sem félek - jön a válasz.

Elhiszem neki.



F. Bakó Enikő

BARÁTNŐK

- Választottál már? - sürgeti Ilka.
- Nápolyi haboskávét kérek, mert mindig vágytam Olaszországba - válaszol Emi.
- Én a párizsit próbálom ki, a haboskávét, az Eiffel-torony az én álmom. Hozom a kávékat, most én fizetek.
- Ilka indul is a pulthoz. Emi kinyújtja lábát, táskáját az egyik székre teszi. Még mindig szereti a kávézókat, az itt eltöltött időt, amikor kedvére bámészkodhat, szaladhatnak a gondolatai jobbra és balra is.
- A nápolyija, hölgyem, és nekem a francia. Majdnem ugyanúgy néznek ki. Mégiscsak egyforma az ízlésünk, és ez már nem változik - jegyzi meg Ilka.
- Azért ez már a huszonötéves találkozáskor.
- Az ötödik.
- Itt vagyunk, és ez a lényeg. Nem is értem, miért gondolkodtunk anno öt éves tervben. Épp itt az ideje megbeszélni, hogy évente találkozzunk!
- Család nélkül? - kortyol a kávéjába Ilka.
- Körbenéz ő is a kávézóban. Egy külföldi páron kívül csak nők ülnek itt ezen a délelőttön.
- Igen, a divatos énidő. Egy teljes napos találkozó. Milyen arcot vágsz? - kacag. - Szerinted Imi nem bírna ki egy napot a fiúkkal? Nálatok a kedves mama is kéznél van.
- Ha éppen ráér és időben bejelentem, hogy szükséges, akkor talán. Újra van egy kis mosolyszünet.
- Már megint? De ugye semmi komoly? - kérdez rá Emi.
- Ezt a nyarat anyósom a könyvklubbal, a hölgyklubbal és a meditatálókklubbal tölti. Elvonul. Ez rendben is van, mögötte egy ledolgozott élet, egyedül felnevelte egyszem fiát.
- És az egerszegi óvoda teljes közösségét - szól közbe szemét forgatva Emi.
- Igen, és eddig május elsején mindig leköltözött a Balatonra, várva az unokákat. Most sakkozhatok a nyárral, a munkával, a táborokkal, a

szabadsággal. De ne is beszéljünk erről! Meg sem kóstoltad a kávéd, nem ízlik Olaszország?

Emi végigsimítja a hasát.

- Valahogy nem tudom most meginni, megyek, hozok egy teát és valami süteményt. Neked bármit?

Ilka olyan gyorsan ugrik talpra, hogy megelőzze Emit, hogy az asztal megbillen és a nápolyi habos első kortya az asztalon talál menedékre. Mosolyogva kérdezi:

- Mit szól hozzá Zoli?

- Nem tudja - válaszol Emi.

A *My way* dallama beleszól a kávéház egyhangú morájába. Emi keresni kezdi óriástáskájában a készüléket, míg Ilka komótosan a pulthoz sétál.

- Ugye tudod, hogy ez az ilkás napom? - csattan Emi. - Mi az a vészhelyzet, amiért hívtál?

- Te nem szereted a Nutellát, ha jól tudom - szól a telefonba Zoli.

- Neked is szervusz. Jól tudod.

- Akkor hogy üres az az üveg, amit tegnap bontottam meg?

- A lányokat megkérdezted? Miért kell engem felhívni ilyen hülyeséggel?

- És az uborkásüveg hogy kerül a kenyértartóba?

- Jaj, Zoli!

- És tegnap vettem egy zacskó chipset, ki tett a zacskóba vajás karamellát?

- Valami komolyabb is van? Mert ha nincs, leteszem, éppen a mondat közepébe vágott bele a hívásod.

Zoli válaszát meg sem várva, bontja a vonalat, grimaszolva néz az asztalhoz érkező Ilkára. Sóhajt, és belekanalaz a citromos csodába.

- Miért nem mondtad el Zolinak? - kérdezi Ilka.

- Mert negyvenhárom vagyok. Mert nem akadt megfelelő alkalom. Most éppen az a szegény kollegina a téma, mert válik a külföldi szállodaigazgató férjétől, akivel sosem költözött össze. - Mert tudod, a nagy mindent megbeszéljük órákon át, csak a saját dolgaink nem kerülnek sorra!

- Ugye megtartod?

Emi felsőtestét egy arasszal hátrébb tolja, kezét széttárja a levegőben.

- Most komolyan! Azt hiszed, azért nem mondtam el, mert nem tudom, hogy akarom-e eléggé?

Képzeld, megtartom! És fiam lesz és... Egyszerűen ennyi év után hogy vagy képes feltenni nekem egy ilyen megalázó kérdést? Nem értelek. Öt éve találkoztunk, azt hittem, lesz bőven téma, amiről beszéljünk. Kár eljönnöm, ha már te is csak gyanúsítgatsz!

Emi felkapja a széken heverő táskáját, telefonja koppan a padlón, de ő nem hallja, a szemét égető könnyektől vakon kirohan a kávéházból.

- Nem néz se jobbra, se balra, csak az autója magányára vágyik.

Ilka meglepetten fordul a barátnője után. Lehajol, felveszi a telefont a földről. Sietve áll fel, nehogy szem elől tévéssze Emit.

Kilép az ajtón, elvakítja a nap. Kezét a szeme elé kapja. Felugrik a legközelebbi padra, mint egy csitri, és onnan próbálja megkeresni Emit. Felfedezi, hogy merre vegye az irányt. A kis piros autóban, a kormányra dőlve ott zokog a barátnője. Becsusszan mellé az anyósülésre. Emi nem reagál.

- Komolyan gondoltad az éves találkozót? Mert akkor az a minimum, hogy én legyek a keresztanya. Mert azt te sem akard, hogy ne találkozzunk soha többé.



Tófalvi Előd

A ROPOGÓS PANÍR

Nem megy magamtól, kényszeríts,
hogy itt hagyjam ezt a várost.
Fülemben szelek, sehol dal,
megdőltem annyi melegrekorddal.
Születtem egy nap kétszer is.
Halkulok, megrázott kerti csengő.
Sirályok szalámit szendvicsekből.
Nem megy magamtól, kényszeríts.

Nem megy magamtól, kényszerítsd,
hogy itt hagyjak veszni tévét, könyvet.
Nem ingyen kérlek, nő a fű,
pizza sajttal, bükkfa, lomb és kikerics.
Nincsen még, de vidd a lányom.
Királyok vérében csizmalábnym.
Nem megy magamtól, kényszeríts.

Nem megy magamtól, kényszeríts,
ahogy kényszerrel telt a kétezer,
mi mással, nincs kiért létezel.
Meggyőztek téged is, cimbalom,
vörös vértest közt kardhal úszkál.
Ki szétszedett, most összerak,
gesztenyém gurul szét Andalúznál.
Felejtet, hogyan kell kényszeríts.

A MAINZI ÉRSEK

Első Ottó majdnem kiérdemelte magának
a második Ottó címet is, annyira jó császár volt.

Övéi voltak a dánok, a longobárdok, a csehek,
de első Ottóé lehetett volna
hegycsúcs tébolya és völgy zsákmányai,
a jövő tompasága, a kések éle,
minden perc és folyó, ami csak folyni képes,
minden firmamentum,
vágyott és kevésbé vágyott titulus.
Ő lehetett volna a negyedik,
akár ötödik Ottó, a medvebörgyűjtő,
vagy a hatodik futásban győzedelmeskedő,
a hetedik folyóba fulladó,
a nyolcadik a párbajok és lovagi tornák mestere,
a kilencedik, aki lándzsát szúr a tengermélyi halakba,
vagy mondjuk a tizedik, de olyannyira tizedik,
hogy az már átdöfne egy vadtulkot,
gróf, herceg és kispalota,
a végtelen Ottó,
a német-római pislogás királya.

Első Ottó gyerekszobája
első, de nem utolsó Henrik
és első, de egyetlen Matilda miatt
hol gyönyörű szántók oldalán,
hol szédelgő bükkök és fenyők között,
hol kastélyokban volt megtalálható.
Henrik és Matilda
kastélyról kastélyra hordozta kisfiát
sáncároktól csigalépcsőkön át,
hogy hozzászokhasson, amihez sosem lehet hozzászokni,
kitanulhassa gyógyerejű források helyét,
farkas és vadbölény szokásait,
a nép fűgét és olaját.

Első Ottó tekintetével aszalt fűgét a birodalomnak,
összeszoruló tenyeréből olívaolaj csordogált,
de ő is kezével volt kénytelen kopogtatni.
A faragott ajtók, amik sosem nyíltak ki előtte,

a gyermekkor mohaágyában rohadtak halomban,
mígnem az uralkodói udvarban megülték a fiatalság torát.
Szolgák sorakoztak szláv földről,
velük szemben nagyurak a környező dombságok lepedőiről,
győzött és győzhetetlen találkozott,
föl sem fogták, mit beszéltek nekik.
Hordták az urak elé az önkielégülés főzelékét,
a zsarnokság sültestálait.
Sosem látott giliszták kúsztak elő mellkasukból,
desszertnek magukat szolgálták fel a bátrabbak.

Reggel a lakomáról megmaradt főtt tojasukat ették fel a tyúkok,
ez ám a kalcium, ez ám a pompa,
Ottó a ház falához bújt,
öklendezte esküvőjét.
A fák bálnafogai neki fodrozódtak.
A rabnő szőlőszemébe nézett.
A kastélytó vize takarta a testét,
törekenysége körvonalait,
de nem fedte a barlangi láncokból rakott hajkoronáját.
A csillagködöt, ami lassan kiemelkedett
diófák reccsenéseit követték.
Ottó a kastélytóban fürdőzők büntetését feledve nézte őt.
Latyakosak lettek a ki nem nyílt virágok bimbói,
a rabnő is nézte Ottót, aki rögtön beléje olvadt.

Mint akinek a nyelvét vágják, mindenki hallgatott.
Domboldal hasában új domboldal feszült.

Miféle baj lehet, amiből érsek születik majd,
persze első Ottó – aki első alkalommal lépte túl
a bogáncsos zöldhatárt, a kastélyok hektárföldjeit,
hogy a szláv rabnő magába oldhassa
a tizenötéves kamaszt, és a liudolfokat,
és hordja, hordja a bajt, liudolfi Vilmost,
vigye magával szolgálatba, vigye a hegyekbe, örömtáncre is,
a német-római pusmogás dombjain, hogy

első Ottó első Vilmosa, már születése előtt nyájasan lemondjon uralkodása jogáról, sosem tanult illemről és gesztusairól a birodalom javára, és magába szívja a Rajna menti érsekség felgyülemlett földi hányadékát és salakanyagát – nem erre gondolt.

Első Ottó egy szöveges feladat mondatai mögött kereste kastélytoba ömlött önmagát, de csak hervadó virágokat és kicsorbult vázákat volt kénytelen ide-oda pakolgatni, nyugtatta bár az illadás, mert így nevezte, ami beléje áramolt a nőből, fejfájással ébredt.

Tudta, már napok óta tudta,
hogy vázák vannak, és virágok vannak,
de hol van ő, és merről jön ez az illadás?
Ha egy vázába három virágot tesz, öt virág marad váza nélkül.
Ha egy vázába hét virágot, három váza megmarad.
Mennyi virág és mennyi váza?
Utolsó órájában is csak erre gondolt,
az egyszerű feladványra.



Szikra János
VISSZATÉRNEK-E?

Hazajön-e még a hebegő Ibolya,
s a féltörök Góliát a sittől –
ma „vonult” be, öt év letöltendő...

Parittyaként röpülnek az évek,
az égen félláb golyák álldigálnak,
készülődnek Etiópiába.

Visszatérnek-e, mire
megszökik az intézetből Ibolya?

Pohárka sóval a kezében,
túlvilági menyasszonyként ragyog majd
a korc ülökén, a szilvafa árnyékában.

Olyan pici, ha gyalog jár
sem ér le a lába.

CELOFÁN ÁRNYA

Akkora átkokat robbant a fejére,
az utcai fáról lepotyog a szilva.

Nyugdíjig rabokat őrzött,
a börtön a második otthona volt.

Azóta e nyomasztó, kicsi házban,
e páros magánzárkában vegetál.

Átkozódó feleségén kívül
nem őrzi más – talán Celofán,

az agyonvert macska árnya,
s egy elítélt keserű emlékei,

akinek többször az arcába vizelt.

FIAMMAL MEGYÜNK HAZA

Dávidnak

Fiammal megyünk a nyári flaszteren,
együtt ballag velünk az óvoda hazafelé,
nyakunkban felhőszakadás,
szívében béke talán az esőköpeny alatt,
csurog az égi áldás fejemre,
minden léptemből,
vérereimből is eső csurog,
június mossa most az égben
a kútba ugrott menyasszonyok haját,
megadom magam,
kisfiam kezét fogva az esőben,
sorsomnak először adom át magam,
ez az én időm,
ezerkilencszázkilencven,
együtt lüktetek újra az idővel,
boldog vagyok,
de titokban örökre árva már.

SZÁJMUZSIKA

talán még mindig a kökény igézett
de már barna pupillád magnetizált
tőled zúgott sűrű vérem
pucéran is túllőtötetett
volna egyetlen napszemüveg

ághegyről leszédült sikoly
ujjamon csiklórügy ágaskodott
megbabonáztál tisztességesen

talán még mindig a kökény igézett
de már gesztenyemély szemed
s bujálkodó hajad magnetizált
elszívtad minden vágyamat
üres
világüres lettem általad –
áramütés végzett velem
szájmuzsikás szerelem



Káli István
GUMITÖMÍTÉSEK

Ha valaki megpróbálná valaha is egyértelművé tenni, milyen az, amikor egy ember dörgedelmesen szól, vagyis mikor állíthatjuk határozottan, hogy hangja az égi háborúk jelenségeire jellemzően, mindent betöltően zeng, zúg, harsog, egészen biztos, hogy értelmetlen volna a Kántor Jóskáéhoz viszonyítania. Mert az övéhez képest bármely, emberi beszéd gyanánt kiáramló hangra ráillene a fentebbi, dörgedelmes jelző. Az a Kántor-hang ugyanis, megszólaltatójának jobb pillanataiban – márpedig nála a barátok és felebarátok sok-sok éves tapasztalása szerint ezek voltak túlsúlyban, a környezetéből rá vonatkozóan jóformán senki nem emlékszik az ő esetében a rossz közérzet bármiféle kivetülésére – egyetlen más emberéhez nem volt hasonlítható, lévén annyira finoman árnyalt és kellemesen halk, ugyanakkor figyelemfelkeltő, fülbemászó, különösen lágy tónusával mintegy az állandó mosolyát is jelképezve, színével pedig olyan bizsergetően bőr alá simuló, hogy akinek céltudatosan szólt, néhány másodperc után úgy érezte, a Gondviselés ezzel simogatja a lelkét valami meg nem érdemelt, és ezért nem remélt ajándék gyanánt. De még egy olyan illető is, aki netán éppen akarata ellenére, alkalmi jelenlevőként volt kénytelen érzékeltetni beszédének dallamsorát, élete elfogadhatóbb napjai közé sorolta azt, amelyiken a sors eme áldott hanghatásnak kitette.

Ezért is értékelt nagyra mérnököskénk valamennyi alkalmat, amikor hivatali beosztásából eredő feladatkörének teljesítése közben lehetővé vált, hogy kapcsolatba kerüljön Kántor Jóskával, a marosludasi tömítőgumi-termékeket gyártó kisüzem mesterével, és emiatt is sajnálta módfelett, hogy a leosztásnál ez a műhely nem került az általa közvetlenül ellenőrizendő termelő-, illetve szolgáltató egységek közé, azt ugyanis Cerghizan Cornel, a vállalat főmérnöke magának vindikálta, mint a többi, nagyobb részt az országos többségi lakta területeken levőket, arra hivatkozva, hogy az ilyen helyeken könnyebben szót ért a neki alárendeltekkel, mint ott, ahol szinte kizárólag „az együtt élő nemzetiséghez tartozók” ügyködnek a munkahelyeiken vagy a lakóhe-

lyeik körül. Így aztán – elvi ellentétben az örökkévalóságnak szánt regnáló rendszer elméleti eszményeivel, amelyet meghonosítói csak a kinyilatkoztatás szintjén tartottak megmásíthatatlannak – nem éppen a legildomosabb etnikai jellegben gondolkodva próbálta meg érvényesíteni folyamatos kétségek között vajúdo főnöki felsőbbségérzetét az ágról szakadt, szegény ludasi gumisok között is. Tette ezt annak ellenére, hogy a mindennapi betevőért ott gürcölő munkálkodóknak a háromnegyede, amikor annak idején Marosgezsén – ahonnan naponta ingáztak váltott buszokkal a közeli kisváros túlsó végébe, Andrásy-telepre – először gügyögte el az anyjának a világmegváltó *mámát*, még nem tudta, hogy ő éppen magyarul szólalt meg, és azt sem, hogy ennek a ténynek milyen felemás hozadéka lesz majd életének egyik-másik szakaszában.

Mérnökcskénknek tehát, bármennyire is szerette volna, a főmérnöki ragaszkodásból kifolyólag nem volt alkalma közelebbről és alaposabban megismerni Kántor Jóskát. Olykori elkerülhetetlen telefonbeszélgetéseik témája ugyanis kizárólag a termeléssel, a kötelező munkával kapcsolatos ügyekre korlátozódott. Emiatt a személyes érintkezések tekintetében be kellett érnie azokkal a negyedévenkénti egyszeri, mindig fix időre, az illető negyedév első hónapja első teljes hetének első keddjére beütemezett találkozásokkal, amikor a megyei érdekeltségű amalgám mamutvállalat valamennyi, a városban működő, valamint vidéki egység-, illetve részlegvezetőjét a főnökség beidézte értekezletre a marosvásárhelyi központba, hogy egyenként beszámoljanak nekik azokról az általuk amúgy is ismert, mert nyilvánvaló és köztudott gondokról, na meg az előre várható, illetve menet közben váratlanul adódott, kiszámíthatatlan nehézségekről. Mert a keménykedéshez szokott vezetők felfogásában kevésbé az emberi, inkább ezek a munkahellyel kapcsolatos konkrét tényezők voltak a meghatározók, amikor azt elemezték, mi az oka, hogy a termelésben vagy a szolgáltatásokban elért mennyiségi megvalósítások – azaz a számszerű teljesítési szint – tekintetében az általuk vezetett munkaközösség „éppen csak egy kevés” alatta maradt a számukra kijelölt, lendületességre és teljes odaadásra sarkalló terveknek, vagy jobb esetben miért tudtak az éppen zajló időszakban csak valami elenyésző, az éves, netán az öt éves tervszint szempontjából semmiképpen nem megnyugtató, kevéske túllépést felmutatni.

Ezekre az értekezletekre a berendelt munkapont-vezetők igyekeztek mindig pontosan kezdésre megérkezni, nehogy már idő előtt a főnöki számonkérés áldozatai legyenek. Így az értekezletek előtt nemigen adódott lehetőség bármely, vállalati témán kívüli beszélgetésre velük, utána meg – lévén a beszámolók testileg-szellemileg kimerítőek, lelkileg pedig lehangolók, mert többnyire letolással jártak – senkinek nem kerekedett kedve bármi másról is bájcsvegni. Cerghizan főmérnök ugyanis ezeken a megbeszéléseken érezte magát igazán elemében, hiszen bármely korlátozás vagy tiltás nélkül élhetett a belső rend szabályai által biztosított lehetőségekkel, használhatta, megmutathatta, érvényesíthette hangerejét, ez lévén egyik legfontosabb kelléke annak a soha el nem mulasztott felelősségre vonásnak, amellyel újra meg újra tudtára adhatta környezetének a maga által megéleendőnek gondolt felsőbbrendűségét, mindenhatóságát. Mérnököcskénknek, noha már az első ilyen megnyilvánulásakor megfogalmazta elítélő, de a nyíltságtól „megkímélt” véleményét, a békéje kedvéért hamar túl kellett tennie magát ezen a harsány „rend”-en. Ebben az is segítette, hogy minden újabb alkalommal megállapította: a főmérnök által alkalmazott hangerő az ő szemszögéből lényegében akár valamennyi „delikvenssel” szemben elfogadhatónak tartható. Hiszen annak egyoldalúsága pusztán azon múlik, hogy az éppen célgömbbe került munkatársnak a harsány provokálást követően van-e mersze ugyanezt a módszert használni a válaszra, vagy sem. Az egyedüli, akivel szemben ezt a vezetői módszert, érzéketlenségre valló túlkapást bármely megközelítésből értékelve túlzottnak tartotta, az Kántor Jóska volt. Amikor ő került sorra a „vallatásnál”, és a szokásos módján finom hangon és talán túlon túl is kímélő kifejezésekkel ecsetelte a kis csapata számára nem éppen előnyös helyzetet, annyira szembe, jobban mondva fülbeötlő volt a főmérnök ledorongoló hangnemének és mondandója tartalmának oda nem illő harsánysága, hogy elkerülhetetlenül örvényt kavart valamennyi jelenlévő igazságérzetében. Még az amúgy nem a finomkodásáról híres Steiner Felix mérnök-igazgató pillanatnyi vonásain is kiütközött, hogy nem éppen a legtökéletesebb lelki közérzet jellemzi az ilyen a helyzeteket, sőt valami felkavarodott, addig salakként a lelke fenekére leülepedett szégyenérzet-féle is felderengett a vonásain.

„Auzi măi, Ioșca, nu mă ametești tu cu finețea ta. Spune-le cioroilor tăi, că dau cu ei de pământ, dacă trag chiulul și nu-mi fac planul!”¹ A főmérnök a letolás-áradatnak ezzel a sajtóságos zárómondatával, amelyet azon az év végi hajrára serkentő, december eleji rendkívüli értekezleten nagy valószínűséggel arra szánt, hogy hatalmi helyzetének kiélésén túl újfent megnyilvánulhasson a maga által kiválónak tartott humora is, valamennyi jelenlevőben felemás érzést váltott ki, még az igazgatót és Ciobanu Aurel főkönyvelőt is beleértve, akik félszeg kényszermosollyal nyugtázták a témához használt megnevezést.

Mérnököcskénkben is az a nem éppen hízelgő, jelzőként használt gyűjtőnév keltette a legnagyobb felháborodást, ahogyan Cerghizan a gumirészleg dolgozók ruhától nem takart bőrfelületén eluralkodott, bárki külső szemlélődő által is jól kivehető, az idő múltával mindinkább kihangsúlyozódó elváltozásokra utalt. A „varjúfiókaságuk” ugyanis annak a munkahelyükre jellemző környezeti tényezőnek volt köszönhető, hogy az általuk gyártott gumitermékekbe az igen drága és nehezen beszerezhető nyersgumi mellett töltőanyagként füstkormot használtak, amely a kezelésére fordított legnagyobb gondosság ellenére a mikronnyi szemcsemérete miatt állandóan és elkerülhetetlenül ott kóválygott a műhely légterében, így a rendszeres tisztálkodásukkal sem akadályozhatták meg, hogy az évek során fokozatosan le ne rakódjon a pórusaikba, el ne tömítse azokat, ezáltal elszínezve arcuk, nyakuk, kezük bőrét, melynek következményeként az hasonlatossá vált egy bizonyos, a közöttük hagyományból meghonosodott munkamorál szempontjából nem a legjobb hírnévnek örvendő, másik „együtt élő nemzetiség” természetes bőrszínéhez. De az alja kifejezés okozta keserűségét szinte azonnal édes érzéssé oldotta az a hangszín, ahogyan Kántor Jóska, aki akár önmagára is érvényesnek találhatta volna a megjegyzést, hiszen az elmúlt huszonkét év az ő bőrén is ott hagyta sajtóságos koromnyomatát, nemes egyszerűséggel, a szófogadó, jó beosztotthoz illő igyekezettel, amelyben azonban nem volt a legparányibb jele sem a sértődöttségnek, sem az alattvalói alázatnak, ígéretet tett a főmérnöknek, hogy üzenetét a tartalmát illetően a lehető leghűbb módon továbbítja munkatársainak.

1 Hallod, te Jóska, nem szédíts te meg a finomkodásoddal. Mondd meg a varjúfiókáidnak, hogy a földhöz vágom őket, ha tekeregnek, és nem teljesítik nekem a tervet! (román)

Hogy így történt-e, vagy sem, azt nem lehetett tudni, de a részleg tervteljesítésének év végi számadatai a főmérnöki üzenet fölöttébb való hasznosságát igazolták. A marosludasi gumi-gyártók ugyanis, bárha csak egy kevéskével, túlteljesítették az évi tervfeladatukat. Amit egyrészt dicséretre méltóként kellett elfogadni, hiszen ezáltal, túl azon, hogy behozták az év előző tizenegy hónapjában keletkezett saját kis lemaradásukat, hozzájárultak a vállalati össz-terv túlteljesítéséhez, másfelől azonban akár némi bonyodalomra is okot adhatott volna, hiszen az ily módon keletkezett termék-többlet értékesítési gonddal is járhat, nem lévén rá konkrét szerződés vagy alkalmi megrendelés. Ám a vezetőségi örömmámor pillanatában – amely a megyei pártkorifeusoktól a terv túlteljesítésének következményeként elvárható vállveregetésreménynek volt köszönhető – ez a legparányibb nyugtalanságot sem keltette, a „szocialista gazdaságban mindenre kerül megoldás” jegyében ez a megítélés szempontjából apróság, lényegében másodlagos volt, az idő szava ez irányban egyetlen kritériumot tartott fontosnak: a terv és tény összehasonlításakor csakis a tényt igazoló szám számíthat elsőrendűnek, hiszen az a meghatározója annak a százaléknak, amely az alkalmazottak alapbérére többletként rászámolható. Kész diadal, ha ez a szám abszolút értékben nagyobb, mint az, amelyik a tervre utal. Rágondolni is rossz, mi lett volna, ha ez másképpen történik, s olyan helyzet adódik általa, ami miatt fizetéslevonásra kárhozzátják az egész közösséget. Így aztán a képzeletbeli ünneplés nem maradt el, annak ellenére sem, hogy mérnököcskénk ünneprontóként csak úgy mellékesen megjegyezte, kénytelenek lesznek számolni a valós kilátásokkal: a gumisok által legyártott többletnek pillanatnyilag nincs piaca, a részleg jóformán egyedüli megrendelője ugyanis az aradi „Victoria” óra- és mérőműszer-gyár, az egyéb, a kereskedelemnek, illetve néhány víz-, gáz- és fűtésszerelvényt értékesítő vállalatnak gyártott tömítőgyűrű csak ráadás arra, amit az évről évre fejlődő óragyártó cég ezekből a termékekből – méretekre nagyon precízen lebontva és jól meghatározott műszaki követelmények alapján – beszippant.

A termék-értékesítés szempontjából ez az igen lényegesnek számító tény lett aztán néhány héttel később a forrása annak a bonyodalomcsermelynek, amely az érintett megyék pártbizottságának első titkári szintjeig felbugyogott, s már-már országos botrányfolyammá nőtte ki magát.

„Măi, Ioșca, ce ați făcut, măi?! Sunteți buni de ospiciu, măi! Țștia de la Arad reclamă că le-ați trimis inele de rahat, nu de cauciuc!”,² ordította Cerghizan magából kikelve január közepe táján az aradi óragyár írásos jegyzékét lobogtatva, amely az év első szállítmányával küldött gumi tömítőgyűrű minőségével kapcsolatos kifogásokat tartalmazta, azzal a kijelentéssel lezárva, hogy a teljes mennyiség a gyártó rendelkezésére áll. És kapott az alkalmon, hogy megtoldja egyéb, ledorongoló észrevételeivel is, amelynek az volt a lényege, hogy ezek után a nyomorult gezseiek ne a városba ingázzanak, hanem a helyi kastélyba kötözzenek be állandó lakóknak.³ A Kántor Jóska letolásán jelen levő, a reklamáció ügyében közvetetten érintett mérnököcskénk tisztában volt azzal, hogy a főmérnöknek ez a hisztéria határát súroló cirkuszolása részben neki, a termelés-irányításért felelős alkalmazottnak, közvetlen alárendeltjének is szól. Csakhogy, mint már előtte többször is, méltóságán alulinak tartotta kikérni magának az ilyen artikulálatlan ordibálást. De ezúttal, ha másért nem is ódzkodik tőle, már csak azért sem tette volna meg, mert – az ő mindenkori okulására – elkápráztatta az egységvezető rendkívüli viszonyulása. Az, ahogyan ott állt a letolás céljából szőnyegre idézett, hajnali vonatozásra kényszerített, sápadozó, de a saját jóindulatában töretlenül bízó ember, akinek a durva főmérnöki hangnem ez esetben ugyanúgy nem sértette a fülét, mint ahogyan máskor sem, nem zavarta az ő személyes megalázásának is szánt tartalma sem, mint ahogyan máskor sem, nem az elhangzott, ledorongoló szavak miatt hüledezett, alkalmi sápadtsága, amint az néhány sírnéma pillanat múltán kiderült, csupán a minőségi reklamáció miatti értetlenségéből eredt, egyedül annak volt betudható, el is mondta ott helyben, hogy nem igazán érti, mi történhetett, hiszen ő minden legyártott széria anyagadagolásánál jelen van, ennek az elkárhozott sorozatnak a legyártásánál is ott volt, pedig tulajdonképpen fölösleges lenne ellenőriznie a munkatársait, mindenki tudja, már a kezdet kezdetén megértette és elfogadtatta velük, hogy a receptet, az adagolandó nyersanyag-mennyiségeket illetően soha nem tesz engedményt, ezért meg sem próbálnák a legcsekélyebb mennyiséget is kispórolni a keverékből, miért is tennék,

2 Te, Jóska, mit csináltatok, te?! Bolondok házába valók vagytok. Ezek Aradról azt reklamálják, hogy szargyűrűt küldtetek nekik, nem gumigyűrűt. (román)

3 Utalás a marosgezsei Bánffy-kastély akkoriban éppen érvényes rendeltetésére, amelyet a kommunista érában pszichiátriai kezelőintézetnek használtak.

semmi olyan nincs benne, amit a zsebükben kicsempészve hazavihetnének, amiből akár egy lejnyit nyerészkedhetnének, ha csak a talkum nem, de az meg nem annyira tiszta, hogy a babák popsiját óvó hintőpornak használhassák. És erre tessék, jóformán az elmúlt év teljes decemberi termelése, a túlteljesítést is beleértve, amely már a folyó évre leszerződött tételek része volt, minőségi okokból a visszautasítás sorsára jutott. Főlöszleges lett volna ezen felül bármit is mondania, védekeznie aztán végképp. Tudta, mi következik: a fenyegetés, hogy az egész visszautasított mennyiség értékét levonják az egység dolgozóinak béréből, ami azt jelentené, hogy jó időre minden hónapban elvágják tőlük az amúgy sem túl fényes megélhetés forrásának legalább egyharmadát. Ez semmiképpen nem elfogadható. És ennek a megállapításának a maga csendes és tisztességes modorában válaszként ott helyben hangot is adott, közben egy-egy segélykérő pillantást vetve a megrovásánál jelen lévő, a nem túl reménykeltő kilátások keserűségétől érzékelhetően megroskadt testű-lelkű, a máskor mindig szolidaritást mutató kisleányokra is.

Mérvnökcskénk e tekintettől összekapta magát, igyekezett is azonnal a Kántor Jóska segítségére sietni. Elkérte a főmérnöktől az aradiak átíratát, és gyorsan átfutotta a szöveget. A maga nemében szokatlanul hiányos volt, mert nem tartalmazta a visszautasítás konkrét indoklását, nem hivatkozott a termékek egyetlen szabályozott jellemzőjére sem, nem pontosította, melyik nem felel meg az előírásoknak. De azt is tudta, hogy ez lényegében semmit nem jelent, az átvétel elutasítása így sem védhető ki, hiszen ismert tény, hogy a belső fogyasztási normák szerint a gyártási keverékre előírt nyersgumi-mennyiség kisebb, mint amennyi a rugalmasság szempontjából tökéletes minőség eléréséhez szükséges lenne, ezt ugyan nem a vállalatnál szabták meg így, országos normatíva volt, mindenütt mindenki – gyártó és felhasználó is – kényszerűségből hallgatólagosan elfogadta, mert pusztán ez az eltérés nem okozhatott bonyodalmat a végtermékek felhasználhatóságában, tehát az aradiaknak valami egyéb okuk volt, ami miatt a minőséget használták fel ürügyként a gumitermékek elutasítására. Ebből a feltételezésből kiindulva, na meg egykori beosztásainak tapasztalataiból leszűrve az ilyen esetekre érvényes megoldási módozatokat, következtetett a lehetséges lépésre, amely talán segíthet kilábalni a kellemetlen helyzetből. Megmondta a főmérnöknek, mit gondol, és hogy szerinte az egyedüli esély

a zsebre menő kár fenyegetésének elhárítására a reklamáció tényleges okának helyszíni tisztázása. Cerghizan, aki építészmérnökként a tiszt-ségbe való kinevezés előtt kizárólag építőtelepeken ténykedett, s ezért még soha nem került ilyen helyzetbe, sokáig nem igazán értette, miért van szükség a helyszíni egyezkedésre, miért nem oldható meg az telefonbeszélgetéssel, de egy hasonló, victoriavárosi reklamáció óta, ahol a helyszínen lebögött, már nem ellenkezett, amikor utazásra kényszerültek, ez alkalommal mégis akadékoskodott. Mérnököcskénk nem vetette el ugyan annak a lehetőségét sem, hogy a főnöke csak megjátssza az értetlenkedését, de eltekintett tőle, és igyekezett a lényegre összpontosítva egyszerűen megmagyarázni: figyelembe véve a aradiak eddigi korrekt hozzáállását, munkájuk mindenkori értékét, nem tartja valószínűnek, hogy az átvétel elutasításának csakugyan minőségi okai lennének, ezért is gondolja feltétlenül szükségesnek a helyszíni egyeztetést. Ugyanakkor azt is fontosnak gondolja, hogy ezt ne Kántor mesterre bízzák, hanem részükről, a gyártó cég részéről a vezetői, tételesen a főmérnöki tekintélyt bevetve próbáljanak meg szót érteni az órással, mert ezen a szinten tárgyalva bizonyára ők is másképpen állnak hozzá az ügyhöz. Megpróbálta annyi meggyőző erővel elmondani a véleményét, hogy egyértelmű legyen, kire tartozik, kire vár tehát a bonyodalom elsimításának feladata, amely kellemetlennek ígérkezik ugyan, de siker esetén igazi elégtétellel, mondhatni, dicsőséggel is szolgálhat. Önmagát is meglepte, hogy képes volt ennyire komolyan állítani mindezt, mintha nem győződött volna meg már számtalanszor az elmúlt néhány év alatt, hogy Cerghizanra ilyen esetekben nem lehet számítani, ugyanis volt alkalma és lehetősége megtapasztalni: csak az olyan konfliktusokban jeleskedik, ahol nyilvánvaló a felülrendeltsége és lehetősége van azt minden szemszögből kihasználni, mi több, fitogtatni. A főmérnök reakciója ezúttal sem maradt el, azonnal elhárította még a gondolatát is, hogy ilyesmiben részt vegyen, több mint hangsúlyosan értésükre adva véleményét: a helyzet megoldása azokra tartozik, akik az okozói, tehát a jelen levő két elvtársra. A jóindulatú hozzáállását igazolandó annyit tehet még, hogy rendkívüli felhatalmazást ad mérnököcskénknek az ő főnöki tisztségének képviselőjére, na persze, nem írásban, hanem csak így, egymás között egyeztetve a lehetőségeket.

A minőségi reklamáció megoldására utazó csapat összetétele tehát ott helyben eldöntetett. Az utazás idejét a Kántor Jóska elfoglaltságához igazították, persze úgy, hogy ki ne fussanak az egyeztetés lehetőségére, a vétkes fél cáfolatára megállapított, törvény szabta határidőből. Ezért úgy határoztak, nem halogatják. Mivel mindentől, az adódott helyzettől függetlenül is illő, hogy az egységvezető hétfő reggel szokása szerint beindítsa a heti tevékenységet, kedden utaznak a kora hajnali, Marosvásárhely és Arad között közlekedő személyvonattal, majdnem tizenegy órát zötykölődnek majd a közel 400 km-es úton, de nincs előnyösebb megoldás, a nap kellemesebb időszakában is indulhatnának ugyan, „váltott lovakkal”, azaz kétszer – Székelykocsárdon és Tövisen – átszállva, másodszorra egy gyorsvonatra, de úgy is legfeljebb egy órányit spórolnának a drága idejükből, ami nem ellensúlyozza a közbeni le- és felszállások meg a fűtetlen állomási várótermekben ücsörgések kényelmetlenségét. Így aztán mérnököcskénk éjjel kettőkor kelt, hogy le ne kesse a fél négy után néhány perccel induló vonatot, Kántor Jóska egy órával később csatlakozott hozzá Marosludason.

Megérkezésük estéjén, elalvás előtt, a modernnek számító, a város hosszú és széles, monarchia-kori főterén alig tíz évvel azelőtt épült Astoria Hotel harmadik emeleti szobájában, amelyet megosztott úti- és csapattársával, sokáig azon morfondírozott, hogy már eddig is mennyire megérte annyit senyvedni egy elhanyagolt, kétes tisztaságú, hol túlfűtött, hol didergést kiváltó vonatfülke vörös műbársonnyal bevont ülésén – kijárt nekik az első osztályra szóló menetjegy, mint minden hivatalos ügyben 300 km-nél többet utazó, kiküldetésben lévő alkalmazottnak –, hiszen különben soha nem lett volna alkalma megismerni egy olyan, látszólag hétköznapi, a maga nemében mégis viszonylag különleges életet, mint amilyenel Kántor Jóskát ajándékozta meg a sors. Talán a hangja is azért volt annyira rendhagyóan kellemes, mert példázni hivatott ennek az életnek a különlegességét.

Út közbeni beszélgetésük során derült ki róla az is, hogy aradi születésű, vagyis lényegében ő most haza utazik. Azt sejtette ugyan, hogy körülbelül tíz év a korkülönbség közöttük, mégis meglepődött, amikor kiderült: néhány nap eltéréssel éppen annyi. A Jóska anyja tősgyökeres aradi, fele részt sváb, fele részt magyar, a Neumann-féle textilgyárban volt szövőnő, onnan ment nyugdíjba, csak három évig élvezhette a könnyebb életet, krónikus veseelégtelenség vitte el; az apja

gyoroki származású, a nagy háborút követően a birtokok kisajátítása nyomán elszegényedett magyar szőlősgazda legkisebb fiaként került a román állami vasutakhoz mozdony-karbantartónak, mert előtte lakatosnak tanult, s dolgozott a Weizer-féle gépgyárban, amiből '921-ben az Astra vagongyár lett, ebből neki, a fiának is származott valamennyi haszna, mert az ipari szakiskola elvégzése után odavették szerszámlakatosnak a gyár matrica-készítő műhelyébe. Két jó öreg sváb mesternek, igazi kőszáli sasoknak köszönheti a nagy részét annak, amit tud, azt úgyszintén, ahova később eljutott; ismerték az apját, tisztelték is, amíg élt, kár, hogy fiatalon elvitte a tüdőrák, negyven alig múlt akkor, láncohányos volt, talán ez lehetett a fő ok, na meg a bánattól gyötört lelke is közrejátszhatott, Ilikét, az ő nővérkéjét '946-ban, tizenkét éves korában föld alá gyűrte a gyermekparalízis. De nem csak a kezdet kezdetén, az árva iránti sajnálatból vették őt a szárnyuk alá, hanem később is, mert volt bennük annyi, már-már atyai jóézés, hogy megóvják a világ szájától a „szegény fiút”, akit a hangjából kiindulva sokan nem tartottak férfinak a fogalom hagyományos értelemben, s gyakorta a szájukra is kapták emiatt; az órák szövetkezetébe is ők ajánlották be '956 elején, amit az ugyancsak felemás, sváb-magyar származású Berenz Josef meg másik két órás mester – egy Simolan és egy Hollósy nevű – alapított '951-ben, kényszerből, túlélési megfontolásból, amint később elmesélték neki, hogy kisiparosi mivoltukban megszabaduljanak a létüket megnyomorító, lehetetlenné tevő, kifizethetetlen adóktól. Nem teljesen érdektelenül vették oda, akkorra ugyanis már kellett nekik a jó kezű, érzékkel megáldott szerszámlakatos, hiszen elkezdtek a saját tervezésű óráikat gyártani. Sajnos, még azon az őszön besorozták, az állambiztonsági szervek katonai alegységében töltötte el a két évet, Fogarason őrizte a lőszergyárat, tiszta csoda, hogy a mindig csőre töltött fegyverét egyszer sem kellett elsütnie, pedig abban az évben a magyarországi forradalom miatt szinte instrukció nélkül, gyorsított menetben kellett letenniük az esküt, hogy ha kell, parancsra, de szolgálatban akár szabad belátásuk szerint lóhessenek. Szinte magától értetődő volt, hogy az órákhoz kerül vissza a két év kényszerű angyalbőr után is, várták már, a sűrűjébe pottyantották, hogy hasznát lássa annak a kevéske tudásának, amit katonaság előtt összeszedett, mert éppen akkor készültek a szerszámok, amelyek a következő évtől az új tervezésű ébresztőórák gyártásához voltak szükségesek, nagy

igény mutatkozott akkoriban a vekkerekre, hogy a földjeiktől, gazdaságaiktól elszakított falusiak, az új ipari munkások idejében felkelhesse nek, nehogy elkéssék azt a kora hajnalban induló járgányt, amelyik a lakhelyüktől naponta húsz-harminc-negyven kilométerre ingáztatja őket a megélhetésükért. Talán még most is ott dolgozna, hiszen az a nem egészen egy év, amit besorozása előtt ott töltött, elég volt, hogy beleszerelmesedjen abba, amit csinál, de nem csak a munkájába, hanem az igazgató, Berenz Józsi kisebbik lányába, Hildába is, akinek, érzése szerint, ő sem volt közömbös. Leveleztek is jó ideig, amíg oda volt katonáéknál, de a szabadulása évében az egyik nyár végi kimenőkor kétszer is valósággal belé vágott a villám: először, amikor meglátta Ilikét a városi parkban, másodszer meg, amikor vette a bátorságot, s a világ legbanálisabb ürügyét, az idegen látszólagos tájékozatlanságát használva leszólította, románul persze – a hely miatt ezt a nyelvet gondolta alkalmasnak –, ő pedig az illetlenség határát súroló letámadás miatt feltételezhető goromba visszautasítás helyett egy huncutkás mosollyal, és egyetlen kérdéssel – „ugye, te magyar vagy?” – borzolta fel nemcsak az illetékes zsigereit, de a lelkét is. Nem érezte szükségét a fölösleges szócséplésnek, mellébeszélésnek, egy perc elteltével úgy gondolta, azonnal el kell mondania, milyen hatással volt rá első látásra, a szokásától eltérően nyersebben, kevésbé választékos szavakkal számolt be a villámlásról, a hangja is érdekesebb volt, mint általában, de Ilike néhány kedves szóval nyugtázta, hogy ez természetes, attól kezdve úgy érezte, mióta él, ismeri, és semmi kétsége, hogy amíg él, az ő közelsége adja majd az élete szépségének jelentős részét. Hamar kiderült, hogy Ilike csak látogatóban van Fogarason, egy fiatal társasággal kirándultak oda, a kor hitet tiltó szokásai ellenében gyakorló reformátusként Bethlen Kata egykori világa érdekelte, együtt nézték meg a vártemplomban az úrasztalán a hímzett sárga brokát terítőt, ami az ő esküvői ruhájából készült, annyi természetességgel beszélt róla, hogy rögtön átölelni és magához szorítani lett volna kedve, de a szorítás máshol következett be, a mellében érezte azt, amikor késő délután el kellett válniuk, mert neki lejárt a kimenője, Ilikének pedig még aznap este vissza kellett utaznia Marosludasra, ahol született, s ahol a szüleivel élt. Különben ápolónőnek tanult Marosvásárhelyen, egy évig leveleztek, hetente legalább egyszer írt neki, s minden levelére választ is kapott, azután is, hogy már ismét az óragyárban dolgozott. Aztán a következő

év júniusában, amikor Ilike befejezte a nővérképzőt, meghívta őt az évzáró búcsúztatójára. A Ludasig tartó úton végig izzadt az izgalomtól, mert nem tudhatta, milyen lesz a viszontlátás, sokszor elővette a tőle kapott fényképet, s győzködte magát, hogy az a mosoly csak neki szól, csak őt illeti. Valójában az Ilike szüleinek reakciójától tartott a leginkább, akikkel először kerül kapcsolatba, elképzelni sem tudta, hogyan fogadják majd a bejelentését, hogy szeretné feleségül venni a lányukat. Ezért is valósággal lebegett az örömtől, amikor azt a választ kapta, hogy nem tőlük függ, attól várjon igent vagy nemet, akinek a kérdés, a kérés szól. Egy egész hétig, amíg ott lakott náluk, vergődött édes remény és keserű reménytelenség között, mert Ilike nem siette el a választ, élő szóban akart hallani mindent, amit a levelekben már leírtak, de végül Aradra már úgy tért vissza, hogy nem csak lélekben kell készülnie az egybekelésükre. Amire végül, ahogy eredetileg eltervezték, november elején került sor. Részéről csak az édesanyja volt jelen az esküvőn, na meg a násznagya, az akkor alig néhány hónappal előbb a gyárba került, számára az első találkozásuktól kezdve rokonszenves fiatal mérnököt, Kiri Pétert kérte meg, hogy vállalja el ezt a kényszerfeladatot, ő pedig örömmel megtette, ezzel szentesítette a baráti kapcsolatukat, ami azóta is tart. A gondok azonban csak azután kezdődtek. Ilike ugyanis már szeptemberben, még egybekelésük előtt otthon, a helyi járóbeteg-rendelőben kapott állást, hamar megszokta, meg is kedvelte ott, azon kívül szeretett volna a szülei közelében élni. Nem is okozott volna különösebb megrázkódtatást, hogy változtatnia kell élete helyszínén, ha neki is kerül Ludason valami, a szerszámlakatosi képesítésének megfelelő munkahely, de sem ott, sem a környékén nem volt ilyen. Legfeljebb Marosvásárhelyen próbálkozhatott volna, de nem igazán lett volna ínyére a napi egy óra oda, egy óra vissza ingázás. Tavaszig kínozták a távházasságot, akkor úgy érezte, valamilyen megoldást kell találnia, belegajdul, ha nem tud minden nap az Ilike közelében lenni. A körülmények siettek a segítségére. '961 az óragyár életében nagy ugrást jelentett, elkezdték a saját tervezésű ébresztőórák gyártását, kiváló fiatal szakembergárda dolgozott már ott, Kiri Péteren kívül Wolf Irma, Friedrich Werner és Marcel Barenz, az alapító igazgató fia, újabb alkatrészgyártó részlegekre volt tehát szüksége a gyárnak, az egyiket, ezt ők akkor természetesnek tartották, amúgy is Kántor Jóska vezetné, Péternek jött az ötlete, mi lenne, ha azt a valamelyiket Ludasra helyeznék ki, például a gumigyűrű gyártót, ami

egy kicsit amúgy is kakukktojásnak számít a többi között, de amihez ugyanúgy komoly és pontos szerszámok szükségesek, és hasonlóan komoly hozzáállás, éppen a Jóska reszortja, a gyár is jól járna, elkerülné a termékkel járó kellemetlen koszt, ő is végre az asszonykája mellett élhetne, csak annyi kellene, hogy az itteni meg az ottani tartományi pártbizottságok kiegyezzenek; arra, hogy miért éppen Marosludas, mindig lehet valamilyen elfogadható magyarázatot találni, ahhoz viszont egy fontos lépésre mindenképpen szükség lenne a Jóska részéről, eszközöljön ki az apósa segítségével egy pofavizitet valamelyik ottani fontos elvtársnál, etesse be az illetőt, hogy nincs nála alkalmasabb szakember arra, amit az aradi gyár kirendeltségként nemsokára beindítanak, az majd jól informáltan tájékoztatja a többi helyi meg a rajoni korifeust, hogy mi a lehetséges poén, a többit bizza rájuk, nem kétséges, hogy kapva kapnak az alkalmon, hiszen ebben a nagy iparosítási versenyben melyik tartományi főmufti nem düllesztené a mellé egy újabb termelőegység tudatában, különösen, hogy az égből pottyan, s lényegében a helyszíni feltételek – egy kis víz, gőz, villanyenergia, néhány komolyabb melós – biztosításán kívül semmibe nem kerül. A fiatal és rugalmas mérnökcsoport egyként a Kiri Péter ötlete mellé állt, már csak az kellett, hogy az öreg Barenz is ráharapjon, s miután ez különösebb nehézségek nélkül megtörtént, Kántor Jóska elindult a nélkülözhetetlen bevetésre. Először is megkereste Csavar Sándort, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány Szakszervezeti Bizottságának elnökét, akit nem csak az apósa, de az öreg Barenz is ismert valami együtt végigszenvedett felkészítőről, hogy ő adagolja be Lukács Lászlónak, a tartományi néptanács elnökének, mekkora fogás lenne a gumitermékgyár Ludason, aki majd, ha szükséges, megpuhítja Csupor Lajos elvtársat, a tartományi pártbizottság első titkárát is. És mert az illetén létrejött pozitív dominó-effektus jól működött, hamar került egy viszonylag elfogadható, a szükségletekhez könnyen átalakítható, vízzel, energiaforrásokkal megfelelően ellátható csarnok, röpke két hónap alatt elkészültek Aradon a szerszámok, így hát még abban az évben odaköltözhetett Ilikéékhez, mert a '960-ban várossá lett Ludas frissében alakult helyi érdekeltégű vállalata keretén belül ős végére beüzemeltethette a gumigyűrü-gyártó részleget. Ami azt jelenti, hogy immár negyedszázadnyi tapasztalat van mögötte, és mindedig soha egyetlen megjegyzésnyi panasz sem volt arra, amit az embereivel együtt csináltak.

Reggel már hatkor talpon voltak, megorotválkoztak, zuhanyoztak, tiszta inget vettek, ahogy illik, mérnököcskénk még nyakkendőt is kötött az egyetlen, sötétszürke öltönyéhez, hadd érezzék magukat megtisztelve az őket fogadók. Egy keveset bosszankodott, mert a szállodai törölköző nem keltette azt a benyomást, hogy frissen mosták volna, mielőtt használatba adták, valami különös, áporodott szag csapta meg, amint a kezébe vette, ezért arcáról, testéről éppen csak felitatta vele a vizet, nem dörzsölte át magát alaposan, ahogyan otthon szokta.

Pontban nyolckor bejelentkeztek az óragyár portáján. Tudtak az érkezésükről, mert Kántor Jóska előző napon már telefonon jelezte a jövetelüket Kiri Péter mérnöknek. Két perc sem telt el, máris érkezett egy fiatal hölgyike, s felvezette őket az első emeleti tárgyalóba. Alig újabb két percet kellett várniuk, érkeztek sorban, Kiri mérnök, Wolf Irma, ők mindketten meleg ölelést kaptak Kántor Jóskától, amit ugyanazzal viszonzottak, a viszonylag fiatal kereskedelmi igazgató, Mocanu Daniela is mosolyogva, őszintén meleg kézfogással üdvözölte a vendégeket. A megbeszélés témájával kapcsolatban sokat nem volt mit osztani-szorozni, a jelen levők mindegyike ismerte a tény, a gumigyűrűk nem megfelelő minősége bármikor bebizonyítható, hiszen a rugalmassági mutatójuk alul marad az előírtaknak, a termékek a szakítópróbán sem állnak meg a helyüket, a kötelezően kispórolt nyersgumi, de a csökkentett szilíciumdioxid-adalék miatt is, természetesnek tűnt tehát az egyetlen felvetődő kérdés a gyártók részéről, mégpedig az, hogy eddig miért voltak jók így, és most miért lettek egyből használhatatlanok, amire a megrendelők jelen lévő képviselői nem adhattak hivatalosan érdembeli válasz, mert Péter és Irma hiába voltak vezető mérnökei a gyártnak, hiába tartozott a Mocanu Daniela igazgatói hatáskörébe a beszerzés, egyiküknek sem volt felhatalmazása a tényszerű igazság kimondására. Végül az igazgatónő vette a bátorságot, és megkérte Marcel Barenzt, a vezérigazgatót, hogy jöjjön, és segítsen túllépni a patthelyzeten, ő pedig köntörfalazás nélkül kimondta, hogy a gyűrűk ebben a minőségben is használhatók, mint eddig is, szüksége is lenne a gyártnak valamennyire, ha minden a szokott rendben menne, csak hogy az import alkatrészek hiányában le kellett állítani a termelés jó részét, mivel a gazdasági minisztérium valamelyik nagyokosa, szigorúan alkalmazkodva a pártfőtítkárr és államelnök utasításához, hogy csökkenteni kell a valutát emésztő importot, úgy vélte, az óra a

mai román társadalomban luxus, ezért hát parancsba adták az illetékes elvtársak, tessék az egyéb alkatrészek előállítására mellett megoldani az órarugók, a balanszok⁴ és a tengelyfüggesztésekhez használt drágakövek hazai gyártását is, mert az ország importálni ezekből többet nem fog, márpedig ezek nélkül három évszázada, Huygens óta elképzelhetetlen bármely hordozható mechanikus óra elkészítése. Ő csak annyit tud tenni, hogy javasolja, Jóska és a mérnök elvtárs menjenek haza, és azonnal tájékoztassák az ottani befolyásos elvtársakat, hogy nyugodtan le lehet állítani, akár meg is lehet szüntetni a gumigyártó részleget, számolva annak minden velejárójával, az sem baj, ha a legnagyobb fejeseig jut el a híre a lehetséges fejleményeknek, hadd tudja meg ország-világ, hogy az aradi óragyárnak beláthatatlan ideig nem lesz szüksége az ott előállított, az idénre már leszerződött tömítő gumigyűrűkre. Nem óhajtják mindenestől áthárítani a felelősséget, ezt az is igazolja, hogy ő már házalt jó néhány helyen, ahonnan befolyást remél a helyzet változtatására, ennek érdekében az amúgy kizárólag exportra gyártott kakukkos óráikból is egypár a közelmúltban néhány befolyásosabb elvtárs lakásának falát díszíti, de ezzel még semmi nincs megoldva. Ám minél több irányból hangzik el a panasz, annál nagyobb az esélye, hogy valamelyik tehetősebb elvtársnak kinyílik rá a füle. A gumigyűrű-gyártókat ez mindaddig persze nem mentesíti a felelőségtől, előre szól, hogy kénytelenek elvégeztetni a hivatalos minőségi ellenőrzést egy arra hivatott, semleges laborban, mert az ominózus szállítmányt, bevételek híján, nem tudják kifizetni, saját költségükön visszaküldik az eredethez. Ezzel kapcsolatban persze azt javasolja, tárolják tartalékként, mert nagyon reméli, csak ideiglenesen kell nélkülözniük, mihamarabb megoldódik a helyzet, s akkor a teljes mennyiséget maradéktalanul átveszik. Hogy a továbbiakban folytassák-e a gyártást, vagy sem, arról pillanatnyilag nem nyilatkozhat, tanácsot sem adhat, azt majd eldöntik az ottani illetékesek, de jó tudni, hogy amíg a gazdasági minisztérium nem vonja vissza hivatalosan az előírt tervüket, nekik elméletben szükségük van a gyűrűkre, ám mivel a gyakorlatban nincs, a következő, szerződés szerinti gyártott mennyiséget is kénytelenek lesznek elutasítani, úgyszintén minőségi okokra hivatkozva.

4 Hajszálrugós billegő, Huygens holland fizikus és csillagász találmánya.

Kilenc óra sem volt még, amikor a tárgyaló felek nyugtázták, hogy a továbbiakban értelmetlen bárminemű szószaporítás a témáról. Mérnököcskénk részéről két pozitív hozadéka volt az aradi útnak: egyfelől igazolást nyert a feltételezése, hogy az országban minden kiszámíthatatlan, mert bármi megtörténhet, és ugyanakkor annak az ellenkezője is; másfelől végre olyan igazi kávéval kínálták meg, amilyent évek óta nem volt alkalma inni. Egy ideig nem csak türelmesen, hanem őszinte érdeklődéssel hallgatta, amint Kántor Jóska és Kiri Péter felemlegetik a kezdeteket, de aztán sürgetni volt kénytelen őket a befejezésre, mert szerette volna, hogy felülhessenek a tizenegykor induló gyorsvonatra, amivel, két átszállást követően, még éjfél előtt haza érhet.

Másnap reggel, amikor a munkanap első órájában részletesen beszámolt Cerghizannak útjuk eredményéről, jobban mondva eredménytelenségéről, a főmérnök olyan képet vágott, mint aki nem igazán érti, mi is a helyzet tulajdonképpen. Persze, azt sem tartotta kizártnak, hogy újfent csak megjátszotta az értetlent, így találva ismételten ürügyet a továbbiakban az általa igazoltnak vélt méltatlankodásra beosztottjainak gyatra tárgyalóképessége miatt. Azzal a szerinte komoly mulasztással kapcsolatban pedig, hogy a megbeszélés témáját és eredményét illetően semmilyen írott szöveg nem született, holmi megbocsáthatatlan balfogást emlegetett, hiszen akár azt is el lehetne képzelni, hogy ott sem voltak, el sem utaztak Aradra. És a saját illetén feltételezésén begorombulva mérnököcskénk fejéhez vágta a legkeményebb véleményét, amit az elmúlt évek során valaha is kimondott róla: „Ești un nătărău impotent, măi! Trebuie să insistăți, să cuprindeți într-un proces verbal tot ce a spus șeful lor. Acum eram scutiți de orice responsabilitate.”⁵

A kompromisszumok kényszerűségéből, de főleg a békesség kedvéért sok olyasmi lenyelhető egy beosztott részéről, ami a főnökétől ered, mérnököcskénk ez alkalommal azonban úgy érezte, Cerghizan főmérnök az iménti vélemény-nyilvánításában alaposan túllépte az elviselhetőség és eltűrhetőség határát. Úgy vélte, ezúttal valamilyen módon feltétlenül jeleznie kell az ellenvéleményét. De tudta, a szavak azonnal megkontrázhatók. Azzal jelezte hát, hogy felállt és köszönés nélkül távozott az irodájából. A titkárságon volt még, amikor hallotta, hogy a

5 Egy impotens ügyefogyott vagy, te! Erőltetni kellett volna, hogy beleírjátok egy jegyzőkönyvbe, amit a főnökük mondott. Most mentesítve lennénk minden felelőségtől. (román)

szó nélkül faképnél hagyott főmérnök utánacsörtet, felrántja az ajtót, és megállásra szólítja fel. De nem reagált rá, kilépett a titkárságról, és visszament az irodájába, közben meg azon töprengett, hogyan írja meg a jelentést a kiszállásukról, amiben tudtára kell adnia a vezetőségnek, hogy fennáll a veszélye a gumigyártó egység értelmetlen, mert értékesíthetetlen termelésének, amely miatt javasolnia kell annak leállítását.

Akkor még nem tudhatta, hogy a főmérnök az ő távozását követően azonnal lerohanja Steiner igazgatót, mégpedig egyetlen szándékkal: végleg és megmászhatatlanul bekormozni őt, a pofátlant, a neveletlent, a gerinctelent, talán éppen hűtlen árulót, a betöltött középvezetői tisztségre immár bizonyítottan alkalmatlant. Tíz perc sem telt el, mire tudomására jutott. Abból, hogy az igazgató előtt el kellett ismételnie szóbeli beszámolóját az aradi útjukról. Amint a végére ért, Steiner egy szó kommentár nélkül ott előtte azonnal felhívta telefonon a saját közvetlen főnökét, Szotyori Ernő elvtársat, a megyei néptanács alelnökét, mielőbbi fogadóórát kérve tőle, nyomatékosan hangsúlyozva, hogy amit meg kellene beszélniük, az nem pusztán sürgős, de egyszerűen halaszthatatlan, ráadásul olyan jellegű is, hogy a részletezésre a telefonálás nem alkalmas. Jóformán még le sem tette a kagylót, vállon ragadta mérnököcskénket: „Kapja magát, mérnökfiú, velem jön!” Negyedóra múltán immár harmadszorra is kénytelen volt beszámolni az aradi megbeszélésekről. Mielőtt Szotyori intett volna neki, hogy távozhat, még tanúja volt, amikor felháborodottan azt mondta Steinernek: „Erről Ungur Ioan⁶ első titkár elvtársat is azonnal tájékoztatnunk kell.”

A gumigyűrűkkel kapcsolatos fejlemények attól kezdve követték a maguk szokványosan rendhagyó, lényegében kiszámíthatatlan, kacifántosan kacskaringós útjukat, mígnem minden visszatért az évek során kitaposott kerékvágásba. Március nyolcadikát, a nők nemzetközi napját ugyanis már annak jegyében ünnepelték meg a helyi ipari vállalatnál, hogy majdnem két hónap kiesés után a ludasi gumigyártó egység is végre teljes kapacitással működhet. A nők ünnepe mindenhol ünnep, még akkor is, ha azon a részlegen mindössze egyetlen női alkalmazott tevékenykedik a sok kormos férfi mellett, illetl hát köszönteni őt, azzal is megtisztelve, hogy elsőként tudhatja meg azt, ami, immár a teljesség

6 Ungur, Ioan (1935–2003), román kommunista politikus, 1984 és 1988 között a Román Kommunista Párt Maros megyei bizottságának első titkára.

jegyében, mindannyiukra tartozik. Mérnököcskénk úgy értékelte, hogy az aznap kora reggel érkezett és általa továbbított jó hír egy kicsit neki is köszönhető, s ez a tudat elégtétellel töltötte el, aminek köszönhetően még azt a közel háromhétnyi, nem mindennapi szenvedést is hajlandó volt gyorsan elfeledni az aradi kiruccanást követően, amit az ottani Astoria szállodában összeszedett stafilococcus fertőzés okozott, amitől az amúgy is érzékeny arcborén mindvégig különös alakú gennyvirágok nyíltak, amelyeknek az egész környezete, kellő tapintattal bár, a csodájára járt.



Marcszak Gergely

FEDOR¹

Felszegett fővel egy sebes patakban
sikló úszik, a Turja felé siet,
annak partján pedig magányos vadkan
fürkészkéz, keresgél, kortyolja a vizet.

Saját fényében fürdőzve az égen
fenséges királyként trónol fent a Nap.
A sok lankás hegy körben olyan éppen,
mint számos hatalmas aborakalap.

A folyó, mikor rápillant e tájra,
belehabarodik reménytelenül.
Kapaszkodna hát kőbe, fűzfaágba,
mégsincs más választás – menni kényszerül.

Csalódott habját Ungba veszni látta
Perecsenyből jövet Fedor Fekete,
s mint Philippides előtt egykor Spárta,
felsejlik számára Turjaremete.

Ám, hogy kerülje a görög végzetét,
lazíthat, mielőtt a vasgyárba érne.
Postás ő, nem pedig uradalmi cseléd.
Híreket szállít a lemkók földjére.

Árnyékot keres, bodza alá térdel,
űzi a déli Nap, iszonyú zsarát.
Melléhez szorítja csonka kezével,
úgy dugaszolja ki lóbőr kulacsát.

1 Fedor Fekete (1789–1839), a turjaremetei (Ung vm.) vasöntőde egykori postása, akinek tiszteletére a vidéken emléktáblát és szobrot avattak, valamint maratonfutó verseny is őrzi a nevét.

És mint a sziklát Szent László forrása,
mossa száraz torkát jó szeredneyei,
majd felfigyel egy apró csobbanásra,
mely tekintetét a vízre tereli.

A habok közé csodás ifjú dől le,
alkalmi pamlaga egy sziklazátony.
Eszményi teremtés: mosolygós, szóke,
épp, mint Gábrriel az ikonosztázon.

Még póresége is rangot sugároz,
alkata daliás, bőre meg kreol.
Vidékunktől oly idegen e pátosz –
mereng magában az ámuló Fedor.

E szokatlan vándor vajon ki lehet?
Küldetés hozta, vagy a kalandvágya?
Postásunk, aki tudja az illetet,
dicsőség Jézus Krisztusnak – kiáltja.

Fölágaskodik, mint eleven fárosz,
a talpra szökkent húsölő idegen,
majd kalapját, botját kapja magához,
s mintha csak lógna légből font zsinegen,

viszontválasz helyett úgy röpül tova,
míg Fedorunknak leesik az álla.
A földi utak eltökélt vándora
égi szaktársát nézi kővé válva.

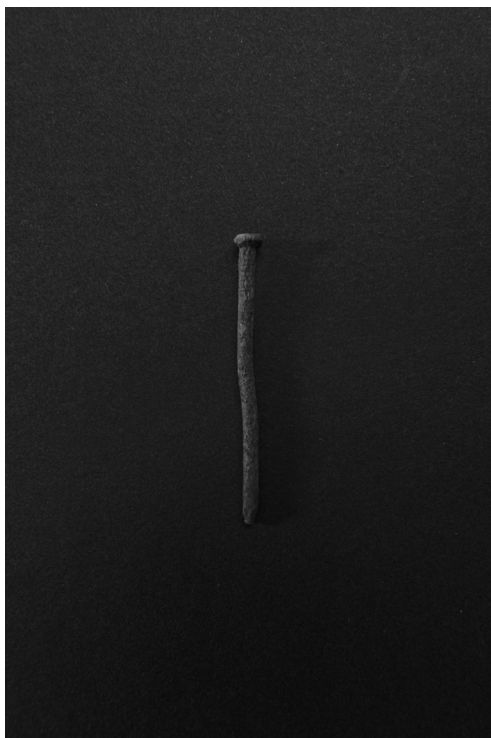
Térdre borul, s a keresztet mellére
imát rebegeve számlálatlan hányja.
Káprázat? Angyal? Mesék tündére?
Ki ez, s miért nőtt bocskorára szárnya?

Vagy lázálom gyötör? Szemverés, rontás?
– hánykódik lelke, mint veszteglő csónak.

Szekérszörgésre ocsúdik a postás
bűvköréből a pompás vízióknak,

rohan is elébe: hová, cimborá?
A hámorba tartok – szól a felelet.
Vigyen engem is, és járjon ostora!
Hatalmas hírt viszek. No, meg levelet.

S bár e nagy hírről ma is pletykák járnak,
az esetről mégsem hallott a világ,
mert regéjét e furcsa találkának
díszes kályhák őrzik, s nem a krónikák.



Csász Gergő

GWEN

Más univerzum volt, ez az egy magyarázata van csak.
Más univerzum, más kerület, meg másik Auchan, más én és más te, olyan, ki nem ismer fel, sose ismert engem, nemhogy rendesen, úgy tűnik, sehogyan sem – bár a piros, kis prêmes télikabát ugyanaz volt –, nem töltött hét szűk esztendőt el velem, és az ottani alteregómmal sem, úgyszólván van esélye, hogy normális, méltó, emberi életet éljen.
Eljöttem leszegett fejjel, mielőtt belebotlom abba az érbe, elég volt, nem kell több paradoxon.
Kár volt elmenekülni olyan gyorsan, legalább egy húsz deka párizsit, azt hozhattam volna azért még.

KODAK

Ülsz a lanovkán, vállamon ott pihen épp a karod, mint két kicsi mellszobor egymás mellett, kék poliészter pólód tiszta nyugat, fejedet meg surda kalap, dús, szláv arcszörzeted élfényben fürdőzik, a távolság fürkészed, szemeid vizenyője tükör, miben ott leng egy bátortalan eskü a fenyvesek ágai közt, egy „minden rendben lesz, te ne félj cseppet se!” – azóta már kiderült, hogy csak blöff volt az egész, suta tévút, és ahogy akkor, együtt még, többé én se mosolygok.

TÉR-IDŐ

Órák óta kereslek már Palma de Mallorca utcáin. A Carrer de la Cadenán szoktál rám várni, a Szent Eulália térnél, tengerkék nyári ruhában egy boltíves kirakat előtt, a vakító mészkövek árnyékába bebújva, barna hajad összegumizva leng épp, csábító kis péksüteményekkel szemezel, nem vettél még észre, de pár lépés csak, és odaérek melléd, párducos ruganyossággal szelve a hőséget hozzád lépek és csókot lehelek jobb válladra, hús hullámozás gyűrűzik lefelé a kisagyból, izzadt tenyerem a tiédbe helyezem, végre megadva magam és elfeledve azt, ami lett.

Nem állsz ott, az elmúlt hét évben most legelőször „Cerrado” – áll a bejárati ajtón, zárva van, semmi vaníliaillat, félhomály, a polcok üresek, megkerülöm a teret, léptem egyre szaporább, szám cserepes az ijedségtől, lázas huhogás repdes egyre a sikátorokban és végig a belső fülnek ívelt járatain bent, az alvadt vér színű, régi faajtók szárnyai hóhullámokat keltenek a nyakszirt tájékán, mik kisvártatva át is csapnak a fejem felett. Még mielőtt a szökőár teljesen elvinne, veszem észre az évszámon, hogy a Google Street View tavalý kitörölte az utolsó emlékünket.

Száz Pál

A SZENTEK VÁROSA

- *A szarajevói evliják nyomában* -

A FEJETLENSÉG

Azelőtről, az akkor régről ismert bosnyák monszun késő őszi változatát most tapasztaltam először, a város felett elsöprő záporfelhők frissítő rohamaikba már a novemberi nyirkot vegyítik. Lógatja az orrát minden fa, a levelek majd lecsöppennek, a nyár folyamán már sok szép ág letört. A hegyiek világa itt a bércek és a Trebević fenyvesei alatti utcákban sokban különbözik a Napos Oldal mediterrán vagy anatóliai hatású mahaláitól, a völgy alja, a városközpont zajlása s a szarajevói sík felé elhúzódó régi és újabb, jugó és posztjugó lakótelepek világától. Mire felértem ide, több roham is elkapott, ellenük pajzsul támasztva az esernyőm védelmében bíztam. Hitri Szulejmán, Hitri Szulejmán, morzsolom a szavakat szusz nélkül, mire felkapaszodom ide azon a légnymott, terhes és súlyos háborús szombaton. Idáig azelőtt, akkor régen nem jöttem föl. Akkor régen kerestem Hitri Szulejmánt, még azelőtt, hogy elváltam a szentek városától. Meg is feledkeztem szentemről! A visszatértem után viszont nem kerestem Hitri Szulejmánt. Megint megfeledkeztem szentemről!

Pedig történetét, amelyet a szentek városából magammal hoztam, s Vlajko Palavestra *A régi Szarajevó legendái* című gyűjteményében olvastam, sokszor elővettem még tarsolyomból. Eszerint Hitri Szulejmán sehid volt, s a szomszédos Gorica alatti csatában vesztette életét, amikor el-Fátih padisah elfoglalta a völgyet. Mindez nem lenne különös dolog, a Goricán más sehidek is vannak, például Zindirli Ibrahim dede, a kérdés csak az, hogy mit keres hát Hitri Szulejmán itt, Bistrik tetején, a szirtek kiszögellése alatti legfelsőbb utcákban, amelyek e zavaros évszakováltásban odalentről talán áthatolhatatlan ködbe burkolódnak? A Gorica nem is látszik ide, pedig ott van szemközt, északnyugatra.

A történet szerint a Gorica alatti csatából, nagyjából onnan, ahonnan lihegve sok pihenővel jövök az esővédőm (*kišobran*) alatt, nem minden

különösség nélkül jutott el idáig, végső nyughelyéig, mert ott temették el, ahol kilehelte lelkét. Amelyben halálát az okozta, hogy egy hitetlen gyaur levágta a fejét. Ő a hóna alá véve fejét indult útnak. Addig a helyig bírta, amely végső nyughelye *lött*, s az *vala* máig: ott temették el, ahol összecsúszott. Illetve: ahol kilehelte a lelkét (*nefsz*).

A történet annak idején nem hozott különösebben lázba: egy újabb mahalai dzsámi, túl keveset közlő mendemonda, illetve *memorata*, nem nagy dolog. Ráadásul semmi eredeti sincs benne, a kefalófórosz ikonikus alakjának helyi oszmán változatával állunk szemben. Szent Dénes, avagy Párizs alapító szentje, Saint Denis jutott eszembe, hiszen akkoriban tértem vissza Párizsból Szarajevóba. Pontosabban az ő gótikus szobra, amelyet a Musée de Clunyben láttam. A múzeumlátogató ma könnyen töredéknek nézi a szobrot, amelynek nincs feje. Miért nem tették a kőtárba, hasonlóan fejetlen gótikus kollégáihoz, kereshetsz neki gazdatesttelen fejet, hát mi olyan érdekes van rajta, hogy a fő tárlóba kell rakni? S akkor szembesül két kezében maga előtt tartott fejével, ferdén tartja, akárcsak egy borospalackot, nem értem, nem zavarja-e, hogy elferdültnek látja a világot. Ilyen a fejetlen világ: lejtős. Főtelen.

Az okszitán Béziers városához kötődik első püspökének, Szent Aphrodisiusnak a legendája, akit hitetlen pogányok támadtak meg, mikor prédikált, s lefejezték őt. A szent mártír fogta a fejét, és bevitte egy frissen felszentelt templomba, abba a VIII. századi eredetű bazilikába, amelynek utódát a szentről emlegetjük (Basilique Saint-Aphrodise de Béziers). De több más keresztény mártírlegendában is találkozunk a kefalófórosz, a fejhordozó mitológéájával. S ha már mitológia: Orpheus feje egyes vélekedések szerint tovább énekelt a gazdatest halála után, amelyet ugye széttéptek a najádok – a kelta mondavilágban is megtaláljuk ennek párhuzamát. Nem beszélve a fejetlen lovagokról, pontosabban azokról, akiknek kéznél van a fejük, amelyekről, mint helyi kísértetektől, szinte hemzseg az európai mondahagyomány. A kefalófórosz egy ikontípus, amelyben Keresztelő János látható, amint szembenéz a fejével, mintha csak tükörbe nézne: itt tehát a Keresztelő nem fejetlen, a képen két feje látható. A Sveti Jovan Preteča ikonból rögtön a szomszédban, ott lenn a völgyben, a város szívében, a régi pravoszláv templom kegytárában kettő is van: egy szép krétai ikon, amelyen a Keresztelő az égi angyalra tekint, másik feje pedig a lába előtt. A másik

egy orosz ikon, amelyen a Keresztelő a keblében lévő kehelyre mutat, amelynek vöröseben egy meztelen, glóriás gyermekalakra: saját magára.

A fejetlen Hitri Szulejmán, fejével együtt, dzsámi minaretje (*munara*) alatti jeltelen nisánok között s dísztelen sírban nyugszik, amelyről csak a szóhagyomány tudja, ki a lakója. Vagy az sem, elfelejtették őt. Itt e fejfák közül egyik az ő fejéé. Én is csak intuitíven találok meg: nyitva volt a dzsámi kapuja, bejutok a harembe: valaki van itt: a müezzín jött, mindjárt itt a délutáni ima ideje. A müezzín benn van a dzsámiban. Ma már nem járnak fel a minaretbe, modernizálva van a szentség, és elektrizálva bentről kiált a mikrofonba a müezzín (*viče*). A dzsámi kertjébe ér a felhők alól kitakarodó, a nyugaton, a szarajevói sík felett a lemenéshez irányt vevő nap sugara. A *munara* alatt három régi nisán párt találok: felirat nélkül. Az egyikből, talán épp Hitri Szulejmán sírjából egy rózsafa nő ki. A temetőt és a dzsámit elválasztó kerítésen japán lonc fut. Sárga-fehér lepkevirágának azóta imádom az illatát, hogy a múlt hónapban megismerkedtem vele Prágában. Levelein gyöngyökbé gyűlnek a cseppek. Lassan szárad az eső után a gyp. Az ezán is illat, s ez a müezzín a szarajevói átlagnál szebben kiált, szinte már énekel, gondolom a loncot szagolgatva, s vele Hitri Szulejmán átlényegített erejét. Nem várom meg a müezzínt, hogy kijöjjön, s nem kérdezem meg, melyik is pontosan az ő sírja.

A szájhagyomány egy másik mondát is ismer Hitri Szulejmán sírjáról. Eszerint Hitri Szulejmánt szeszélyes, fejtelenségre hajlamos embernek tartották. Egy napon lefelé a csarsia felé tartva megkérdezte a sírásókat, akik az általa alapított dzsámi haremjében munkálkodtak, hogy kinek ássák a gödröt? „Talán a mi mahalánkból való?” Miután a sírásók közlik, ki legyen az, s hová valósi, azt mondja nekik Hitri Szulejmán éktelen haragra gerjedve: „Azt a helyet, ahol ti ástok, saját magam számára szemeltem ki sírhelyül! Majd dühösen megkérdezte: Ez azt jelentse, hogy én nem nyugodhatom itten?” S amint ezt kimondta, holtan esett össze. A sírásók így őt temették a kiásott gödörbe, s annak az illetőnek egy másik sírt készítettek. Hitri Szulejmán nyakas bosnyák ember volt, akinek igaza kellett hogy legyen az élete árán is. Egy tapodtat sem enged. Ezt a bosnyák konokságot, csökönységet nevezik itt *inatnak*.

Később Szulejmán sírján egy pár nisánt emeltek. Az egyik csúcsába akkora gödröt vájtak, mint egy kisebb alma. A néphagyomány úgy tartotta, hogy aki az ebben összegyűlt vizet megissza, az meggyógyul,

elméje kitisztul, állapotos asszonyok könnyebben szülnek majd, nem veszítik el magzatukat, meglelt emberek pedig a fejüket. Meg kell találnom a friss esővízzel telt vájatot. A mezár zöld vasajtaja nyikorogva táruul a két rózsabokor között.

[*komment*]

A šeher megint rossz kezekbe került, az ostrom során, amely felőrleni igyekezett a szentek városát, kilencvenes évek. Córesz. Amokläuf. Poludilo. Bezumlje. Megnézem, hogy a muszlim naptár szerint mikorra esik a boszniai háború kitörésének ideje. Az időben minden viszonylagos, s így mérhetetlen, csak a mihez tartás ad támpontot. A kora tavaszi hétfő, amikor a Bosznia-Hercegovina függetlenségét nemzetközileg is elismerték, s a várost „a szerbek” löni kezdték (Freud poénja: ez a hét is jól indul), a Hold járását követő naptár szerint vajon milyen távolságba kerül attól a pillanattól, amikor a Próféta alejchisszelám az aszhábokkal elhagyta a Szent Várost. Ezernégyszáztizenkét év, tíz hónap és három nap telt el addig, amíg felállították az első snajpereket, és löni kezdtek. Itt, e lejtők és szirtek tövében megbúvó mahalákban voltak időszakok, amikor nem lehetett tudni, ki lő reggel az ember nyakába, miközben az udvaron sertepertél, vagy hogy a Trebević alól nem hullik-e ölünkbe a pusztulás, s fej nélkül kószálnánk tovább mahalánk kihalt szokakjain. Néha össze lehetett téveszteni az ostromlókat az ostromlottakkal. Vagy a régi ostromlókból váltak új ostromlottak. Ki tudja, valahol az időben mindenki újra és újra elvesztette a fejét. A gözdsük őrzik a šehert, éberen vigyázzák a várost, amelyet egyszer életük árán hajtottak uralmuk alá. *A kako is, đe s' bolan* egyszeriben már nem járta. Az új ostromlók jöttek-mentek, közben kifújták magukat, már nem úgy szóltak, Allahu akbar, hanem úgy, hogy Forwards, vagy Sloboda ili smrt, vagy Za dom spremni.

Úgy látszik, a térben is minden viszonylagos, például a két völgyvégletben: itt a sziklaszirtek tövében nyugvó pont, Hitri Szulejmán nisánja és a Gorica dombteteje között. Vagy a mahala és a frontvonal viszonya viszont változó. A Gorica alól idáig jött fejvesztve.

A RÓZSANÓVÉR

Az éjszakai buszút során egyre távolabbra kerülök a szentek városától, és egyre mélyebbre Hadžijahić tanulmányában. Ez az elmozdulás a térből a szövegbe újra jellemzi majd az életem, ha hazatérek, újra csak textusok mahalái és diskurzusok szokakjaiból áll majd össze a szentek városa. S már itt, az egyre vemhesebb felhők alatt, a Boszna völgybe rejtőző folyama mellett, a haragoszöld hegyek között, az útszéli házak, a lepukkant kültelkek, állomásépületek és peckes munárák közt kanyargó buszút során indul ez a folyamat.

Már Zenica felé járunk, amikor az első fontos felfedezést teszem. Illetve nem én, de Hadžijahić. Szita Nefiszát megtalálva összevissza ugráltam a tanulmányban, bele-belemarva a szövegbe, mint egy éhséggel mihez kezdeni nem tudó vad, ahelyett, hogy szépen sorról sorra elnyeltem volna áldozatom.

Így találok meg Bejan kaduna nevét is a szövegben. A valóságban pedig már korábban is megtaláltam Bejan kaduna sírját. Megtaláltam őt, de fel nem ismertem. Sőt, korábban még összetévesztettem másvalakivel. A Vinograd mahala szent asszonya ott nyugszik az apró Ostrogonska džamija haremjében. Legalábbis ott találta meg a dervisnő sírját (a nisán női dervisturbánjáról lehet tudni ezt) Muhamed Hadžijahić, ahogy a tanulmánya végén állítja, a két mahalabeli öregasszony állítása alapján, illetve Mehmed Mujezinović segítségével, aki a sírkő feliratát elolvasta, és akinek háromkötetes munkáját az iszlám epigráfiáról Boszniában gyakran forgattam.

Amikor betér a buszunk Zenicába, a füstöt köpő kéményeken túl a buszállomásra, a szöveg végén egy képfeliratba botlok. Bejan kaduna nisánjának felirata a vinogradi dzsámi haremjéből nem szerepel ott. A PDF nem tartalmazza az eredeti publikáció illusztrációját. Az ördögbe! Az Annali GHBB archívumából töltöttem le az 1980-as számukból. Úgy látszik, a képeket nem tartalmazza a digitalizált verzió. Az ördögös ördögbe. Ha egy nappal hamarabb szürom ki, akkor még a könyvtárban ma reggel kikérhettem volna az eredetit.

De sejtem, mit találok ott. Az első utam, ahogy a városba értem, a Vinogradba vezetett, az undurovinai szent muhadzsirekhez. Akkor jöttem rá, hogy három éve, amikor az utolsó utam vezetett hozzájuk, tévedtem, amikor az egyik nisánt gyanúsítottam azzal, hogy ott nyug-

szik egyikük. A szent sír esetében ismert szokás árulkodó lehet: a sírkő tetejébe földzsán méretű mélyedést vájtak, abból itták a meddő nők az esővizet. Így hát logikusnak tűnt, hogy a vájatos nisán lesz az. Csak most, amikor három év után újra ott termettem, s a kis ablakon bekukucskáltam, akkor esett le, hogy az apró dzsámi melletti fészerre emlékeztető még apróbb épület egy türbe, s hogy odabenn nyugszanak a szentek. Aztán azon gondolkodtam, hogy vajon az a nisán, amelyet egy evlija nyughelyének hittem, a vájatos, vajon kié? Egy másik, ismeretlen evlijáé, akinek lehet, hogy már eltűnt az emléke is? Míg felszál egy idősebb asszony a buszra, aki megindító szívélyességgel búcsúzik el az emberétől, próbálok visszaemlékezni. A két nisán az apró dzsámi kis udvarán, egy budi mellett áll. A sír és a pöce. Romlandó az étel, akár a test. Szent szar! A meredély, amelybe a dzsámi épült, szűk, minden centit ki kell használni, értem én. Nem emlékszem, hogy néztek ki a kövek. Vissza kell térnem Bejan kaduna sírjához. Ejnye, ejnye, tegnapelőtt jártam ott, ha korábban olvasom Hadžijahić tanulmányát! Azt hittem, már minden fellelhető elolvastam a szentek városáról, s lám.

A felirat szerint a Bejan kaduna nisánjára a *đul* jelét, a szúfi jelképet faragták, a misztikus rózsát. A szent asszony neve arra utal, hogy *bejan učinila*, vagyis nyilvánosság előtt megmutatta, hogy evlija. A mahalai vénasszonyok szerint akkor érdemes hozzá folyamodni, ha az ember elvesztett valamit, s azt szeretné, hogy az elvesztett dolog *bejan* legyen, azaz megmutatkozzon. Hát, én most elvesztettem a szentek városát, és szeretném újra megtalálni, hogy a Bejan kaduna sírja megmutatkozzon.

A Boszna kanyarolatai mellett futunk, az autópálya csak Zenicáig tart, amikor megtalálom az álomlátó lány történetét, amely a Čebedžija dzsámihoz kötődik. Ó, ha tudtam volna ezt a háttérsztorit, amikor néhány napja ott jártam! Furcsának is találtam azt a legendamaradványt, amely odavitt. Most értem meg, amikor a hegyek egyre közelebb jönnek az ablakba, és korábban sötétedik a sűrű felhők miatt. A nyomás hatalmas. Nem bír esni. Forduljunk vissza. De az egyik kanyarulat után feltűnt Vranduk vára, majd berobogtunk az alagútba. A sötétben pedig elvesztettem a fonalat. Aztán egy gyönyörű legendára bukkanok a szövegben, amelyet korábban nem ismertem.

Egy pasa, akit vezírré tettek meg a Fényes Portán, azért jött Boszniába, ebbe az isten háta mögötti sötét vilájetbe, amit még az

iszlám fénye sem győzött bevilágítani, hogy rendet tegyen a lázadók között, s nyakasságukat (*inat*) fejvesztéssel törje meg. A pasa nagy vészt és romlást (*zulum*) jelentett tehát a büszke Bosznának (*Bosna ponosna*). Hajón utazott, s a legenda úgy tartja, véletlenül a tengerbe ejtette a vörös gyöngyökből (merdžan) fűzött *tespihjét*, azaz olvasóját, sőt, a *muhurját*, vagyis díszes pecsétgyűrűjét is. Megérkezvén Szarajevóba, a világi nép búcsút járt hozzá (*išao mu svijet na zijaret*). Đulbadža, a szent asszony *hamalt*, hordárt, küldöncöt fogadott, és egy batyut küldött vele a konakba a vezírnek, hogy ülőpárnájára (*šilte*) tegye, mint ajándékot (*kao hediju*).

A történet folytatását ki tudjuk találni: a vezír megtalálja az ülőpárnáján a batyuban a *tespihjét* és a *muhurját*, majd egy szolgát a *hamal* után meneszt, hogy hozza ide. Az elmondja a vezírnek, hogy Đulbadža küldte a batyut. A vezír maga látogatja meg a jó asszonyt. Előbb persze érte küld, de az megüzeni, hogy ha a vezír valamit akar tőle, akkor szíveskedjék házába fáradni. *Eto, pokazala sam ti keramet*. Lám, nagy csodajelet mutattam. Szándékokról mondj hát le. Ne hozz kárhozatot (*zulum*) erre a pasalukra, erre a szép országra. Sok jó ember él itt, ez itt maga a jók (*dobri*), az evliják városa.

A végét már le sem kell írni. A kegyetlen vezír megpuhításáról szóló történet egy másik verziója, legalábbis a kezdete, még inkább egy Ivo Andrić-novellára emlékeztet. S nekem megdobban a szívem. A vezírt eszerint ugyanis a Kecskéhídnél (*Kozija ćuprija*) várta be a nép aprajanyaja, a helyi szokást követve. Tegnap délután jártam utoljára az elhagyott hídnál, búcsút jární mentem.

Elment Đulbadža is a Kecskéhídhöz, feredzsát öltött és elkeveredett a szájtátik közt. „Amit Bosznia ellen szándékozol, nem fogod megtenni.” Vetette oda a vezírnek, aki díszes lován éppen Đulbadža mellett haladt el. A vezír meglepődött, honnét tudhatja ezt a vénasszony a feredzsában, de rá sem hederített, ment tovább egyesén a konakba. Ebben a verzióban a Đulbadža küldönce, Mehaga annyira zavarban van, hogy nem mer a vezír színe elé kerülni, így a batyut csak úgy, a pasa ülőpárnái mögé bújva csúsztatja a lába elé. Amikor a pasa felismeri a küldeményt, és Mehaga után küldet, örei azt mondják: szoktuk őt látni a Šeher-éhaja hídon, amint a csarsijáról hazafelé tart a Čeljigovići mahalába. A pasa emberei a hídon bevárják Mehagát, majd uruk elé

viszik. A folytatás az előző verzióknak felel meg: a pasa találkozik a szent asszonnyal. Đulbadža pedig elhárítja a zulumot Boszniáról.

[*komment*]

Čeljigovičićben ugyan nem jártam, de tudom, hol van – s közben le is csekkolom a térképes appon. A Kecskéhidtől visszafelé jövet pont ott suhantam el felette a Put Mladih Muslimánán, a tranziton, amelyen a város az ember elé tárul, aztán szinte végigsiklik felette bringáján. Alattam volt az az utca, a lejtő olyan meredek, hogy az apró dzsámi fa minaretjére is csak hirtelen lenéz az ember a gyorsforgalmi lejtésből. Itt lakott a történet szerint Mehaga és Đulbadža is. Kár, hogy nem tudtam erről korábban. Megállhattam volna a bringámmal, s leugorhattam volna, bár Đulbadžát biztosan nem találom otthon, hiszen régen meghalt már. Az Alifakovacon kellene keresni, ha egyáltalán. Tegnapelőtt este még pont felmentem oda, igaz, a félhomályban nem találnám meg, s ha nincs jelölve, különben sem.

A török badzsi (*baci*) szó nővért, idősebb nőt jelent. Ezzel a szóval illették a női dervisrendek tagjait, s a Čeljigovičićben pont volt egy női tekija (*tekke*). Hadžijahić pedig Sejfudin Kemurának azt a megalapozó tanulmányát idézi, amelyből sokat merítettem ahhoz, hogy feltárjam a szentek városát: „Az említett tekija Čeljigovičićben a későbbiekben egy Đulbadža nevű asszonyé lett, aki a rend sejkje volt, aki a Banja Luka-i csatát követően halt meg, és Jusuf-paša Čuprilić mellett temették el. Ma már csak a tekija területét ismerjük.”

Basszus, hihetetlen, miért nem olvasom ezt korábban? Éppen Jusuf-paša Čuprilić türbéje alatt üldögéltem tegnapelőtt éjjel, onnét bámulva a szentek városát, ahová emlékek kötnek. S nem is tudtam róla, a Đulbadžáról. A továbbiakban az egykori tekija pontos címét is megadja Hadžijahić (Hošin brijeg 4), de mire megyek most már ezzel is! Đulbadža állítólag a Čeljo testvérek nővére volt, akik után szintén kutattam az elmúlt napokban, és akikről a mahalát elnevezték. Már most tudom, miközben a szorongató hegyek dombokká oldódnak, s futunk a Republika Srpska s Doboj felé választási plakátokkal kísérve, hogy vissza kell térnem, pedig éppenhogy csak kihúztam a lábam a szentek városából.

Hadžijahićnak nem sikerül a történelmi személyt azonosítania Đulbadža mögött, noha a város krónikása, Mula Mustafa Bašeskija két badž-kadunát, azaz dervisnőt is említ, s mindkettő a Banja Luka-i csata (1737) után halt meg húsz, illetve harminc évvel. Sok hasonló dolgot tud róla a szóhagyomány, amely a Merdzsan kadunával rokonítja. Róla is úgy tartották, verte a férje, ő pedig finom pamuttal vonta be pálcája nyelét. A *šabur*, a türelem és béketűrés erénye. A mahala asszonyai között az volt a szójárás, hogy az asszony szava a férj ellenében a hallgatás, „Šutite, ako hoćete na mertebu Đulbadže.” Azaz hallgassatok, ha el akartok jutni a Đulbadža szintjére – a szentek ugyanis különböző fokozatokba, *deredzsák*ba vagy mertebekbe vannak beosztva.

Đulbadžánál, a rózsanővérnél egyszer zimankós tél közepén asszonyok üldögéltek, s miközben ő Allah dzselesánuhu arrahím kegyelméről beszélt, kinyúlt az ablakon s letépett egy gyönyörű rózsaszálat, amelyet odaadott hűgaine, hogy szagolják meg. Máskor vendégei előtt érthetetlen módon *pervazlija* jelent meg kezében, azaz széles, kör alakú réz tálca telerakva étkekkel.

Ahogy Merdzsan kadunáról, róla is az a mendemonda járta, hogy látták őt a Kábánál, s noha életében ki sem tette a városból a lábát, mégis minden reggel a Bejtullahnál borult le a szabah namazra. A Merdzsan kaduna sírjának és a felépíthetetlen, újra és újra leomló városfal csodájának motívumához – bár tudvalévő, az evliják egyébként sem nyugszanak egykönnyen a sírjukban – hasonlít a következő különös legenda. Amikor a Đulbadžát eltemették, csoda történt. Kivetette magából a föld, nem akarta befogadni, a tabutja (koporsója) feljött a felszínre mindaddig, amíg negyven asszony egymás után kézen fogva át nem lépett rajta. Hogy miért? Mert az volt Đulbadža végzete, hogy kurva legyen, ám ő sorsát legyőzte, hiszen *dobri*, azaz jó, sőt, evlija, azaz szent lett, még hozzá sejk, a dervisrend vezetője. Na ezután mondja azt egy európai, hogy a keleti ember fatalista. S hogy miért negyven? Ki tudja, azt elhallgatja a monda. Talán negyven asszonyt tett volna szerencsétlenné.

Đulbadža állítólag egyszer, amikor a Čeljigovići dzsámit javították, a mestereknek ibrikjével a Miljackából merített vizet. S ugyan odalátszik a folyó, de több száz méter távolságban és jóval alacsonyabban hömpölyög. Egyébként ez az a dzsámi, ahol Đulbadža szent ereklyéit őrzik.

Ehhez a dzsámihoz kell visszatérnem. Igen. És máris számos más dologért. Közben egy szevdalinka jut eszembe, az *U ğul basti* kezdetű, Nada Mamula előadásában, míg a kint megsűrűsödő sötétségbe bámulok. A Čeljigovići dzsámiban ugyanis ğulbadža több ereklyéjét őrzik. A bosnyák iszlámban – legalábbis a pravoszlávokhoz képest – az ereklyekultusz nemigen jellemző. A dzsámiban mégis mutogatnak egy kengyelszíjat, amelyet *ğulbadžin kolnanak* neveznek, és amelyet állapotos asszonyok szoktak kölcsönözni, a könnyű szülés reményében. Aki ezzel övezi magát, az „sa Allahovim emerom i ovim sevepom kutarisale”, avagy azt segíti, hogy Allah akaratával és e nemes tett által megszabaduljanak. Hadžijahić egyik adatközlője figyelmeztet, hogy ne használd a síjat *abdest* (rituális mosdás) és *bismillet* (bismilla, az áldóformula) nélkül. A síj, ami benn lógott a dzsámi falán, és amelynek belső oldalára arab betűkkel az áldást írták fel (*Lá ilháhe illellah*) és bizonyos Miubin Latif nevét, 1941 körül elkallódott.

A dzsámiban őrzik a ğulbadža zöld menyasszonyi fátylát (*ĉatkija* vagy *duvak*) is. Ezt a szokás szerint az ara fejére teszik, amikor az férje házába indul, s ott a vőlegény veszi le a fejéről. Ezt a fátylat ölti fel a menyasszony, amikor a ház asszonyai és a *bula* előtt átveszi a musz’hafot, a Korán könyvét, s minden oldal után elmondja a bismillát, és azt, „Selamun kavlen min Rabbir-ramin”. Ha a lapok végére ér, a *bula* a Juszuf szúrát decitálja. A szertartás dova imával és a menyasszony fátylának levételével folytatódik, amelyet, mint a virágcsokrot az amerikai filmekben, elhajítanak, s az a lány, aki elkapja, lesz a következő, aki menyasszonyi fátylat ölt.

A harmadik relikvia a *kur’an tas*, egy mézesbödön, amelyre koráni szöveg van felvésvé, s nem is akármilyen, de az *ajetel kursija!* Tehát az úgynevezett Trón-versekből (Ajat al-Kurszi) származik, amelyekről úgy tartják, a kegyes Korán legnagyobb erejű sorai megvédenek a dzsinnektől és sejtánoktól, s kiűzik őket az emberből. Ebbe a bödönbe vizet volt szokás tölteni, majd kiinni belőle, hogy a *sandžijat* gyógyítsa. Hogy mit jelent az archaikus szó? Szúrást, nyilallást a hátban vagy törzsben, talán szívszorulást. De a bödönt akkor is használták, amikor vizét fürdővízbe keverték, amely megtisztít mindentől, még a *sihirtől*, a rontástól is.

Sajnos mindegyik ereklye eltűnt Čeljigovići dzsámijából. De nem fog el a sejtáni káröröm. Akkor is vissza kell mennem a dzsámihoz. Is. Az Alifakovac temetőjébe. Is.

SZÓMAGYARÁZAT

- A kako is, đe s' bolan – hogy vagy tesó, mizu
aszhabok – Mohamed első követői
Bejtullah – a szent Kába
Beuzmlje – örület
csarsija – az oszmán város szíve, itt találhatóak a boltok és a hivatalok
el-Fátih padisah – II. Mehmed szultán, akit Hódítónak neveztek
evlija – szent ember az iszlám szerint
ezán – a müezzín imára hívó kiáltása
fildzsán – findzsa
gözdzsü – a város patrónusa és védelmezője, szent, vagy sehid
harem – itt a dzsámi körülkerített kertje, előtere
mahala – oszmán városnegyed, mely rendszerint dzsámi vagy templom
köré szerveződik
mezár – muszlim temető
muhadzsirek – hitük miatt elüldözött muszlim menekültek
munara – minaret
nisán – muszlim sírkő
poludilo – bolondság
šeher – város
sehid – szó szerint tanú, mártírhálált halt iszlám harcos
Sloboda ili smrt – szabadság vagy halál – a szerb nacionalista četnik
mozgalom jelmondata
szabah namaz – a hajnali ima
szevdalinka – az elvágódást (sevdah) kifejező hagyományos boszniai dal
szokak – a török sokak szűk utcát, sikátort jelent
türbe – mauzóleum
Undurovina – Magyarország megnevezése, a török Üngürüz torzulása
Za dom spremni – Készülj a hazáért – a fasiszta Független Horvát Állam
üdvözlő mondata

Fekete Vince
GYÖNYÖRŰ APOKALIPSZIS

LEVEGŐTLEN TOJÁS

TALPONÁLLÓ

37

A

áthívta a szomszédja
disznót vágni a félnótást
hogy segítsen hogy ő
mennyen bé az egy éven át
lapát- és villanyélel elvadított
disznó pajtájába hogy ő
tegye be a kötelet a szájába
a lábára majd kezdje el kifelé
vonszolni menj bé te szomszéd
úgy sajnálom én neveltem etettem
simogattam szeretgettem úgy
sajnálom szakad meg a
szívem érted menj bé te én
látni se hallani se akarom ahogy
sír visít a disznó menj bé te a
pajtába a kötéllel nemsokára
rettenetes röfögés visítózás
jajgatás kiabálás jött hirtelen belülről
ahogy egy gyors mozdulattal
rátolták kintről a reteszt a gazda
ahogy berekesztette Lajoskát a
disznóval együtt a pajtába a szívem
szakad meg úgy sajnálom kiáltotta
még utána miközben vinnyogott

a röhögéstől két öklét szájába tömve
igyekezett hátra a kert vége felé hogy
Az ne hallja bent ordító kacagását a
többi segítség a disznófogók is mind
szertefutottak ki ide ki oda sírva
fuldokolva amikor a kétségbeesett
kiabálást jajgatást hallották bentről
a pajtából vinnyogás és rőfögés döndülés
és puffanások véres csata küzdelem
hangjai és egyszer aztán csend vihar
előtti-utáni majd lassan szinte halkan
ütemes kopogás a pajta ajtaján engedjenek
ki emberek engedjenek ki most már én
is megsajnáltam csatakos szakadt fáradt
férfi szédeleg ki remeg minden ízében
minden porcikájában kezében a disznófogó
kötéllel és rohan át az udvaron rohan haza
rohan ki tudja hova át a földeken szakadtan
és tépetten és szutykosan a száraz
kórók szamártövisék között

B

nem is a disznót nem is a disznókat
nem is a megvadult vérszomjas
kaffogó fenevadakat sajnáltam meg
akkor mert Páduai Szent Antal volt
az és angyalok voltak körülötte azt
láttam hogy angyalok kapkodnak
velem szembe angyalok voltak fehér
tüllruhában és én a kötéllel kezemben
pillanatra halálra dermedtem előttük
pillanatra kiment a vér testemből mert
őket láttam apró kicsi libbenő angyalkákat
ahogy a kötéllel ott álltam és nagyon
sajnáltam őket nagyon megsajnáltam
őket ott abban a ganéban mocsokban

hogyan kerültek a szarba ganéba mert
csupa szar volt mindenük a tüllruhájuk
tolluk szárnyuk az is volt mindeniknek
édes kicsi repdeső szárnyuk hogyhogy ott
hogyhogy oda mondtam magamnak mert
ott lebegtek előttem szarosán és mocskosan
ott lebegtek a pajta félhomályában
míg én földbe gyökerezett lábbal álltam
kezemben azzal a szégyenletes kötéllel
koszosan és mocskosan miesnapigúnyában
szarosán és szutykosan és nagyon de
nagyon elszégyelltem magam előttük
rettenetesen elszégyelltem ott magam
abban a félhomályban és azt kívántam
akkor semmi mást hogy a pajta hídlása
nyíljon meg a pajta teteje nyíljon meg
mintha csak az ég felhői megnyílnának
és repüljünk ki ott mindannyian repüljünk
ki az ég táruló kapuin abból a rettenetes
bűzlő pajtából repüljünk ki mint egy
levegőtlen tojásból repüljünk ki mindannyian...

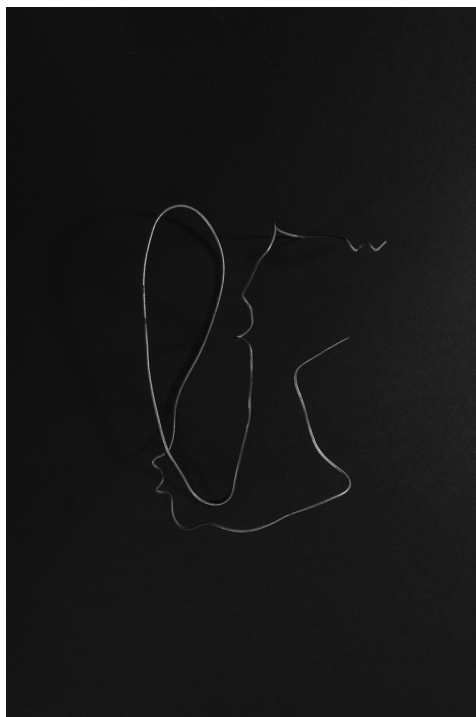
*SZELLEM**TALPONÁLLÓ*

41

a medveszprével kimentem
a konyha elé hogy kipróbálom
a medve elleni szprét amit a komám
hozott nekem magyarból közvetlen
a változások után újdonság
volt kimentem gondoltam a lépcsőkre
kiviszem hogy ne legyen baj a ház
elé az udvarra lássuk milyen hogy

hogy működik gondoltam kipróbálom
megnyomom gondoltam egy kicsit
egy kicsit kiengedek belőle abból
a szellemből ami oda belé volt
zárva elfordítom kifelé a medence
felé a völgy irányába megnyomom
de csak egy kicsit hogy lássam
valójában milyen lenne ha szembe-
mennék Vele a Vadveremben könnyen
menne-e vajon a dolog gondoltam
megnyomom s bétartom a háromszéki
medence irányába a völgy felé de
csak egy csisszentés erejéig egy
másodpercig vagy kettőig csupán
csak azt nem vettem észre azzal
nem számoltam hogy hirtelen
felkel a szél hogy éppen akkor
lebbenti meg a ház előtt a körtefa
lombját s az úgy visszacsap felém
és hogy pont akkor jön ki anyám a
házból a feleségemmel és pont arra
ahol állok a lépcsők tetején amikor
éppen megnyomtam hogy ők pont
akkor lépnek oda mellém és a szél
is a kurva szél hogy az arra lebben
pont felém s a gyermekek is mind
kiszaladnak a nagy sírás-rívásra
azok is oda hezzánk pont abban
a pillanatban oda amikor mi ott
már mindannyian összevegyülve
takonnyal és nyállal ordítva sírva
nyávogva vinnyogva süketen és
vaksin botladozunk esszevissza
az udvaron mint a vakondokok
mint valami csúszómászók
átbukunk egymáson áthágunk
átesünk és sírunk és zokogunk

mint akiknek elment az esze és
kiabálunk egymásnak hogy
hagyd abba gyere ide menj el
micsináltál istenem micsináltam
mit engedtem ki honnan mit
engedtem ki és mászunk fel
kapaszkodunk a kerítésen mint
akiknek elment tényleg az esze
mászunk ott valami felé mert
nem látunk nem hallunk már
és levegőt sem kapunk nincs
levegő nincs semmi mászunk
fel mind ott a csűr oldalán...



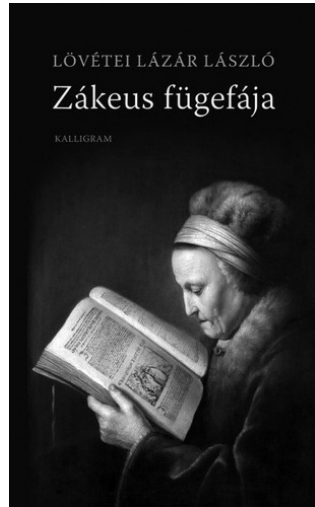
Borsodi L. László

ISTEN, MINT LÉTSZÜKSÉGLET ÉS POÉTIKAI SZÜKSÉGSZERŰSÉG

– *Lövétei szerint az Isten* –

Istenben hinni kegyelem, de Istent keresni egyéni döntés kérdése. Istent tagadni vagy nem keresni, szintén az. Ezt sokan, sokféleképpen tették az irodalom története folyamán. A téma tehát több évszázados. És ahány költő, költészet, annyiféle istenkeresés, -tagadás, annyiféle Isten/isten. Mert tudjuk, ahogy állítólag Ő/ő az idők kezdetén megformálta az embert, a poéta is akként formálja a nyelvet, a poéta is akként formálja a nyelv által Őt/öt a maga képére és hasonlóságára. A kérdés az, milyen attitűddel (meggyőződéssel, érvekkel és kételyekkel) közelít hozzá, milyen poétikai eljárásokkal teremti meg, megtalálja-e, létre tudja hozni azt a külön bejáratú nyelvet, amely egyszeri, egyedi érvényességgel, a személyesben az általános emberi igényével beszél ehhez az Istenhez/istenhez, Róla/róla, végső soron önmagáról/az emberről.

Áttekintve Lövétei Lázár László költészetét, azt lehet mondani, fokozatosan, de nem előzmények nélkül jutott el ahhoz az istenkereső magatartáshoz és versbeszédhez, amely a legutóbbi könyvében, a *Zákeus fügefájában*¹ artikulálódik ars vivendivé és poeticává. A *Névadás öröme*² és a *Távolságtartás*³ tanúsága szerint az induló költőt mintha nem foglalkoztatná Isten, a hit kérdése. Nem hiszi, nem tagadja, nem is keresi, egyszerűen elkerüli a figyelmét, nem vesz róla tudomást, de ezek a



1 Lövétei Lázár László: *Zákeus fügefája. Versek.* Budapest–Csíkszereda, 2023, Kalligram Kiadó – Bookart Kiadó.

2 *A névadás öröme.* Kolozsvár, 1997, Erdélyi Híradó – Előretolt Helyőrség.

3 *Távolságtartás.* Csíkszereda, 2000, Pro-Print Könyvkiadó.

nemek, a figyelem, a tudomásulvétel hiánya nem költői téma, hanem tabula rasa. Talán érthető is, természetes is: a fiatalembert, a fiatal poétát más köti le – helykeresése, annak értelmezése szűkebb-tágabb világában, a kulturális emlékezetben, a költészetben. Mint ahogy nem természetes az, hogy alig öt évvel a *Távolságtartás* megjelenése után, a *Két szék között*⁴ című kötetben – a gondolkodói attitűd, értékrend alakulásával összefüggésben – a betegség mintegy kikényszeríti Löveteitől, hogy Isten felé forduljon, vagy Isten követeli ki az élet-halál határán billegő alkotó figyelmét, hogy foglalkozzék vele, beszéljen hozzá, róla, keresse őt, mintegy betolakszik, helyet kér magának versuniverzumában. Ez a helykövetelés egyrészt költészetgazdagító aktus, ugyanis az Istennel folytatott párbeszéd, pontosabban az Istenhez, Istenről szóló belső monológ számvetés, a létösszegezés lehetősége is a halállal szembenező számára. És mert sikerül időben, már ebben a könyvben megfelelő nyelvet is találnia hozzá, felrajzolja poétikáját a József Attila, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Szilágyi Domokos, Baka István, Petri György és mások költészetével kijelölhető magyar létösszegező líra térképére. Másrészt mintha ez a kényszerűség mutatkozna meg abban, ahogyan nyelvvé formálja ezt a keresést, hinni akarást és Istent. Akár a *Magánzsoltárt*, az *Enteriórt* vagy a *Hétköznapi zsoltárt* olvassuk, akár a *Ketten egyedült*, az *Esetleg harmadnapont*, a *Születésnapomra* vagy a *Hol volt, hol nem* című verseket lapozzuk fel, minduntalan a két szék, az élet és halál, az evilág és túlvilág között vergődő, Istennek, elmúlásnak kitett, magára maradt embert látjuk, aki elégikus-önironikus tónusban, az Úrral szelíd határozottsággal vitázva, a kevés vannel, de legfőképpen nincseivel bíbelődik, és csak önmagában talál, ha talál átmeneti kapaszkodót. Vagy éppen a vers az, amiben kapaszkodhat, de a végeredmény nem túl megnyugtató, bár a *...mészfehérben* valami kegyelemféle, sejtelmes felismerésszerű megszületik: nem az égő csipkebokorban jelenik meg, lehet, nem is Isten, de „van velem egy istenféleség...”. Ez az „istenféleség” aztán úgy kíséri tovább a beszélőt, mint ahogyan Pilinszky fogalmaz a Bibliával kapcsolatban: „Végül egy maradt, az Evangélium maradt velem, de az úgy maradt velem, mint egy kutya.”⁵

Úgy vélem, ettől kezdve – bár továbbra is megmarad ez ügyben a szűkszavúsága, a mértéktartása – Isten Lövetei költészetében létszük-

4 *Két szék között*. Pozsony, 2005, Kalligram Kiadó.

5 *Egyenes labirintus: Pilinszky-portré a televízióban (Maár Gyula)*. Pilinszky János: *Beszélgetések*. Budapest, 2016, Magvető, 254–274., itt: 264.

séglet és poétikai szükségszerűség lesz. Nem véletlen, hogy az *Árkádia-féle*⁶ azonos című, új verseket tartalmazó ciklusában jelenik meg újra hangsúlyosan, mint a *Két szék között* darabjainak holdudvara, lezárása. Itt mintha már felszabadultabb lenne a beszélő, mint aki megszabadulni látszik a betegségtől, a túl korai haláltól. Erre utal a *Mindenszentek után* jambikus szökellésű ritmusa, ódaira emlékeztető hangvétele. Az öröm azonban inkább az életnek szól, amitől elválaszthatatlan a kétely, az önmarcangolás. Nem Isten létét kérdőjelezi meg, hanem azt a vágyat szólaltatja meg, hogy a megélt élettapasztalatokkal a birtokában még ezen a világon szeretne szert tenni a hit kegyelmére: „És fennen hirdetem, hogy / e könnyűség segít ma / tovább a hármas útig.”; „Ó, nemo contra Deum!, / én mégis arra kérem, / engedje megtalálnom / a válaszút csodáját.” Ez a vágy pedig elválaszthatatlan a lélekörló kérdéstől, hogy vajon képes lesz-e a hit útjára lépni, elége önmagában ehhez a keresés akarása, vagy valami másra is szükség van, például a kegyelemre, az abban való hitre, hogy Isten ezt meg tudja adni, mert mindenható. Sajnos azonban ebbe az akarásba – akárhová nézünk a további versekben – minduntalan betolakszik a kétely és az azt megszólaltató frivol, finoman kötekedő, de nem perlekedő hang. Az *Árkádia-féle* című kötet *Kisssmagyar zsoltár*ában emígy: „S áldd meg ezt a földönfutóbolondot – / persze, hogyha egyáltalán meg tudod...” A *Zöld*⁷ (később a *Miféle harag*⁸) *Kilencedik eclogájában* pedig egyenesen az örökkévaló, de cselekvésképtelen vagy passzív, ezért nem mindenhatónak tűnő Isten jelenlétében az ember megváltatlansága, magára maradtottsága s ebből adódó halálvágya hangsúlyozódik: „elheverni szépen, / mint a hamis bankó Isten perselyében.” Vagy épp ellenkezőleg: arról lenne szó, hogy mégis mindenható, és – a József Attila-i parafrázissal élve – Isten befogad, mint a persely, azaz így is, úgy is megvált, hiszen „a Megváltó is eljött”, ahogy az *Alkalmi*⁹ kötet *Ködök* című versében olvassuk? Bárhogy is legyen, Lövéteit – miután belakja, megteremti a *Feketemunka* dehumanizált, Istentől távoli világát – nem hagyja nyugodni a hit kérdése, egészen pontosan keresésének mikéntje. Talán éppen az abban ki nem mondott, de megtapasztalt kétségbeejtő ember-

6 *Árkádia-féle. Válogatott és új versek.* Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyörség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Ráció Kiadó, Budapest, 2009

7 *Zöld. 12 ecloga.* Lestyán Csaba illusztrációival, Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyörség Szépirodalmi Páholy, Kolozsvár – Fial Irók Szövetsége, Budapest, 2011.

8 *Miféle harag.* Budapest, 2019, Előretolt Helyörség Íróakadémia.

9 *Alkalmi.* Kolozsvár, 2016, Sétatér Könyvek.

és istenhány ellenében fordul újra a téma felé – egészen sajátosságosan, sajátos költői világteremtéssel keresve a lét metafizikai dimenzióit, vagy jelölve ki a keresés lehetőségeit, határait.

Ez a keresés, maga a *Zákeus fügefája* című kötet mintha az *Árkádia-félében* megjelent *Requiescat...* című vers végén megfogalmazódó felvétel – „vagy akkor is ez lenne ami most van? / hogy üldögelni kéne szép nyugodtan // az Úrtól várva megváltást...” – cáfolata lenne, amely a passzív várakozás helyett az aktív keresést tartja az egyetlen elfogadható magatartásnak. Nem a megtalálással, a statikus, megnyugtató végcél elérésével kecsegtet, hanem a kötet hátlapján olvasható szerzői szöveg tanúsága szerint magát a keresést, annak kínját viszi színre, nagy alázattal nem tartva igényt Pascalnak a *Gondolatok* című töredékében megfogalmazott „értelmes névre”. A könyv azonban nemcsak ennek a kinnak a lenyomataként izgalmas, hanem azáltal is, ahogyan Lővétei ebből az emberi-poétai szenvedéstörténetből verset, (vers)kultúrát, esztétikai értéket teremt. Teszi mindezt úgy, hogy megőrizve korábbi köteteinek hangszerelését, a változatos hangnemeket (elégikus, megrendült, bensőséges, (ál)patetikus, frivol, gúnyos, blaszfémikus stb.), értékszerkezeteket (irónia, tragikum, komikum, fenséges, alantas, groteszk) és versformákat (a klasszikus versformák legkülönbözőbb változatait), valamint a korábbi lírai magatartásformákat (a *Névadás öröme* és a *Távolságtartás* helyenként szenvtelennek tűnő, majdhogyanem steril, értekező lírájának distanciateremtő beszédhelyzetét, a *Két szék között* vallomásos jellegét, a *Zöld* és a *Miféle harag* eclogáinak formajátékát és a lírai beszéd dialogikus karakterét, valamint a *Fekete-munka* többszólamú, rétegzett szerkezetét),¹⁰ mintegy szintetizálja és egyben is tartja korábbi költészeti törekvéseit, s ezzel az új könyv mintegy szervesül az életműbe. (Nyilván az iménti *nagyvonalú* felsorolás csupán kiindulópontja lehet egy majdani elmélyültebb összehasonlító interpretációnak, monografikus szemléletű tanulmánynak.) Így lehet a költő, a kötetbeli beszélő(k) istenkeresése nem csupán az európai kultúrát és hitbéli magatartást meghatározó, bibliai alapokon nyugvó zsidó-keresztény Istennek és a hozzá vezető lehetséges (hit)útnak, utaknak a keresése, tehát nem csupán (az ókori görög és) a bibliai hagyomány újraértelmezése, hanem a költői életmű eddig bejárt stációinak az összegzése, új megvilágításba helyezése, az utólagos poétai

10 Ld. még: Tamás Dénes: *Egy fáról az istent*. Helikon, XXXIV. évfolyam 13. (867.) szám – 2023. július 10., 23–24.

értelemadás gesztusa is. Mi több, mivel a *Zákeus fügefája* profán könyvként olvassa (Istent keresve óhatatlanul értelmezi) a Szent Könyvet, ezért a keresés az olvasás metaforája is, amely a befogadó kettős feladatát jelenti: együtt haladni a beszélővel/beszélőkkel a költő által előzetesen bejárt és a kötet verseiben nyelvileg megteremtett hitkeresés útján, és őszintén keresni a három ciklus (*Öt fa; Zákeus fügefája; Öt másik fa*) verseiből kirajzolódó Értelmet, Isten alakját, a hit megtalálásának a lehetőségeit. Őszintébben talán, mint ahogyan a borítón látható alak teszi Gerrit Dou 1631-re datált *Olvasó öregasszony* című festményén,¹¹ mert így válhat a vers imává, az irodalmi mű, az irodalom (alkotás és olvasás) az isten-, a hitkeresés közegévé, esztétikai értelemben pedig katartikus eseményé.

A könyv szimmetrikus elrendezése a késő középkori oltártípusra, a szárnyasoltárra emlékeztet. Eszerint a középső, a *Zákeus fügefája* című ciklus az oltárszekrénynek, az azt keretező *Öt fa* és az *Öt másik fa* című ciklusok pedig a szárnyasoltár két nyitható-csukható szárnyának, retablójának felel meg. Figyelembe véve, hogy az oltárszerkezet már önmagában szimbólum, mely szerint adventben és nagybőjtben a bezárt szárnyak az isteni titkokat, ünnepi időszakokban a nyitott szárnyak a kinyilatkoztatást jelentik,¹² a könyv struktúrája csukott szárnyasoltár. A kötet beszélői ugyanis (erről a többes számról később) az isteni titkokhoz kívánnak hozzáférni, de annak ontológiai természete eleve nem teszi ezt lehetővé, és – egyébként is, mint minden titok – derridai értelemben önmagát szüntetné meg, ha feltárulna. Az oeuvre sokkal inkább a tudatosan kereső lélek, intellektus adventjét (várakozását) és nagybőjtjét (passiójárását) viszi színre. A Lukács és Márk evangéliumának részleteit (Lk 19,2–4; Lk 19,5; Mk 11,13–14)¹³ újraértelmező

11 Ld. Molnár H. Magor *Pistike cseresznyefája* című kritikájának a Gerrit Dou-festmény interpretációjára vonatkozó részét, nem különben a könyv más interkulturális és intertextuális összefüggéseire rávilágító, illetve a kötet szerkezetét érintő körültekintő értekezését. In *Helikon*, XXXIV. évfolyam 13. (867.) szám – 2023. július 10., 24–25., itt: 24–25.

12 Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*: szárnyasoltár. <https://lexikon.katolikus.hu/S/sz%C3%A1rnyasolt%C3%A1r.html> (Utolsó megtekintés: 2024. január 13.)

13 Idézetek a Lövétei által idézett Károli-féle *Bibliából*: „És imé, vala egy ember, ki nevérl hívattatik vala Zákeusnak, ki a Publikánusoknak Előljárójok vala, és az gazdag vala. És igyekezik vala látni, ki volna a Jézus; de a sokaságtól nem látja vala; mivelhogy állapotja szerint kis ember vala. És elől elfutván felhága egy figefára, hogy ötet megláthatná...” (Lk 19,2–4); „... feltekintvén Jézus, látá ötet, és monda néki: Zakee! hamar szállj alá: mert ma nékem a te házadnál kell maradnom.” (Lk 19,5); nem vala még a figeérésnek ideje. Akkor Jézus felelvén, monda a figefának: Soha ezután senki ne egység te rólad gyümölcsöt.” (Mk 11,13–14)

címadó bibliai-példázatos ciklus centrális jellege tehát ebben a megközelítésben azt is jelenti, hogy a keretciklusok szövege mintegy palimpszesztszerűen ráíródik a középpontba helyezett versfüzérre, eltakarja azt, de nem teszi hozzáférhetelenné. Fordítva is igaz: a *becsukott szárnyak* textusán mintegy átüt/átdereng a könyv középpontjába helyezett, *rejtett* ciklus textúrája, és egymással folytatott dialógusuk, kölcsönös interpretációjuk hozza működésbe a mű jelentésteremtődését. Ez a dialogikus viszony egyúttal többszólamúságot jelent, amit egyfelől az egyes versekben, ciklusokban létrejövő intertextuális-interkulturális szövegműködés, másrészt a szerepjáték hoz létre. Kérdés, hogy a kritikai diskurzus miként tudja majd a szárnyasoltár működési elvén végiggondolt jelentésteremtődést láthatóvá tenni. Ami következik, legyen tehát közelítési kísérlet.

A becsukott szárnyasoltár bal oldala az *Öt fa*. Az öt fa öt vers: a Tamás-evangéliumtól ihletett költői szólamok, amelyek fiktív apokrifeként a kanonizált ó- és újszövetségi könyvek környezetébe írják magukat. A kánontól való távolságuk, azon való kívüliségük földrajzival, s így még nagyobb reménytelenséggel társul, amennyiben *A vörösfenyő köszöntésében* vagy a *Monológ a „Széldöntés” című drámából* Erdélyre, a kisebbségi sors kilátástalanságára ismerünk, ami metafizikai árvaságot, a transzilvánizmus Istentől való távolságot jelent: „De mi születhet a vörösfenyő alatt / Medve-ország határvidékén?” – olvassuk az előbbiben; „De számít-e, hogy hány fa fekszik itt?” – legyint a beszélő az utóbbiban. A történelemben vetett ember különböző szerepekben és látszólag különböző időkben szólal meg, de a hangok különbözősége ellenére közös a sorsuk. Akár a Krisztus-jövetelre várakozó erdélyi értelmiségi (*A vörösfenyő köszöntése*), az erdélyi kisebbségiek sorsát allegorizáló fenyő (*Monológ...*), akár a második világháború idején a Székely Határvédelmi Erőkhöz bevonulni nem akaró nagyapa (*A nyírfák alatt*), az egydollárosához monologizáló költő(szerp) (*Egy pénzérmére*) vagy a (bibliai idéket idéző) megszemélyesített majom (*Majomszózat*) beszél, mindegyik valamiképpen a 20. és a 21. századi (erdélyi) (kisebbségi) emberi sorsot szólaltja meg. És azért tettem zárójelbe a két jelzőt, mert ezek a regionális vonások az egyetemes emberi sorsba gravírozódnak. Közös a versekben a nézőpont, a dolgok, folyamatok, egyben az egyéni és közösségi önsors alulnézetből való szemlélése, azoknak a nem emberi léptékű erőknél (történelem, idő, Isten) a láttatása, amelyeknek az egyes ember, a társadalom, a nemzetközösség ki van szolgáltatva,

mert azok irányítják, manipulálják. A ciklusból kiemelkedő, az id. Jan Brueghel *Paradicsomi táj a Bűnbeeséssel* című festményét verbalizáló *Majomszózat* mintha azt mondaná, hogy a történelem, az emberi egzisztencia még megelőzhető lett volna, ha időben meghallgattatott volna a majom balsejtelve: „Mert valami történik a Kertben”; „most mégis / fojtogatja valami a Kertet”. Így az ember világban léte, a történelem mintha magának az elrontott teremtésnek, az Istentől való távolkerülésnek lenne a következménye, maga a kisiklás (ami óhatatlanul emlékeztet Madách művére, *Az ember tragédiájának* luciferi teremtet világára). Ez a felismerés felvet egy megválaszolhatatlan, tehát titokként definiálható kérdéssort: mi célja lehetett az Úrnak idővel, történelemmel, emberrel, világgal, és hol lehet Ő/ő, hol keresse Őt/öt a magára maradt ember?

Ehhez a titokhoz teljességgel nem lehet hozzáférni, de meg lehet kísérelni a válaszadást. Ilyen értelemben a középső ciklus, a *Zákeus fügefája* – mint a Lövétei-versuniverzum kanonizált szövege, fiktív „újszövetsége” – ennek a keresésnek az irányát jelölheti. Eszerint az *Őt fa ok*, a *Zákeus fügefája* szükségszerű következmény, vagyis Jézus megváltói műve az elveszített Úr megtalálásának lehetősége. Ahhoz, hogy ezt az ember megérthesse, megtapasztalhassa, annak az a feltétele, hogy higgyen. Ehhez azonban először a hit útjára kell lépnie, meg kell próbálnia felmászni a fügefára, akárcsak Zákeusnak. Nem csoda hát, hogy az *Őt fán* átdereng a *Zákeus fügefája*. A motívumok szintjén is: így lesz a teremtés fájából a bűnbeesés fája, így van benne minden balsam-, boglár-, cédrus-, ciprus-, nyír- és fenyőfában (*A vörösfenyő köszöntése*) az elátkozottság, Isten nélküliség létállapota (*Egy pénzérmére; Majomszózat*), az Ő/ő félig-meddig megtalálásának (*A fél vagyon; Zákeus, a jó fa; Zákeus kérése*), majd (újra) elvesztésének (*Sötétben*) a lehetősége. A titokzatos-játékos, dialogikus formában és nyilvánvaló intertextuális-interkulturális utalásokkal (Homérosz: *Iliász; Biblia; Id. Pieter Bruegel: Keresztelő Szent János prédikációja*) megjelenített keresés artikulálódik tehát a címadó ciklus változatos szerepjátékában, versformáiban és műfajaiban, ami eleve jelzi ennek a folyamatnak az összetettségét, nehezen megragadhatóságát. Ebből a cikluson belüli összetett problematikából én a továbbiakban az értelem-, az istenkeresés szempontjából legfontosabbnak ítélt szerepjátékokra fókuszálok.

Tektón a görög írástudó és görög kultúrán nevelkedett adósrabszolga – aki gyakran Iliász-idézetekkel (*Tektón regisztrál*) unatja urát, Zákeust –

Lövétei teremtménye. A lírai narrátor a *Tektón bemutatásában* az adomákra, anekdotákra emlékeztető előbeszédszerű, ironikus, helyenként humoros prológusban (a ciklus első versének, *A fügefá Euróában* címűnek más funkciója van, erről később) rendezi be az alaphelyzetet. Színre lépteti az egyik főszereplőt, Tektónt (vagyis az „Ács”-ot), aki „egy köpésre van Jerikótól”, s „Mint minden kíváncsi ember, / Értésüljön ő is Jánosról, a keresztelőről”, „Teljesen véletlenül legyen ő is ott, / Amikor a Jézus megkeresztelkedik a Jordán vizében”, „Káderezze le a Jézust”. A másik főszereplőt, Zákeust, a fővámost az evangéliumból ismerjük. Egy fiktív apokrif alak és egy kanonizált szöveg apokrifé tett figurája kerül tehát egymás mellé. Tektón ott van a Jordánnál, ahol Keresztelő prédikál (*Tektón regisztrál*); ő biztatja-beszéli rá Zákeust, hogy Betlehembe menjenek (*Tektón Zákeust biztatja I.*); ő ír levelet rabszolga kollégájának (*Levél Gadarába*) és az urának, Zákeusnak (*Tektón jelenti Zákeusnak I.*) – előbbiben gazdáját szólja le triviálisan („mélynövésű, vékonypénzű, nyiszlett / emberke, // Afféle porba fingó kettévágott óriás”), majd saját helyzetét dicséri („semmi dolgom Zákeus mellett – olvasok, / felolvasgatok”), és a Keresztelő keltette *tömeghistóriáról* számol be a kívülálló görög szemével, utóbbiban pedig a maga frivol-nyegle stílusában vallomást tesz felismeréséről: „Köpjél szembe, uram!, de a Jézus tényleg egy isten!” A *Tektón jelenti Zákeusnak II.* és a *Tektón jelenti Zákeusnak III.* című versekben pedig Jézus rejtett és rejtelmes jelenlétéről, valamint csodatételeiről ad hírt. És ő az, aki felolvas urának az *Ószövetségből* (*Tektón a Bírák könyvéből olvas fel; Tektón Ámós próféta könyvéből olvas fel*), de nemcsak felolvas, hanem értelmezi is a tanítást: előbbiben az olvasottakkal összefüggésben gúnyolva urát („Amilyen tuskó vagy, / Te is lehetnél a fák királya, / Uram.”), utóbbiban az ószövetségi jóslat érvényességét az új hit hirdetőjének jó hírtől függően véli alkalmazhatónak Zákeusra és önmagára: „Ha majd erre jár, megkérdezzük a Jézusotokat, / Uram.” Végül ő az, akinek sikerül meggyőznie Zákeust, másszon fel a fügefára, hogy megláthassa Jézust (*Tektón zörget Zákeus ajtaján; Tektón Zákeust biztatja II.; Zákeus a fügefán*), bár ebben a szlenges biztatásban sem marad el a gazdát fricskázó szolgának a naivitás köntösébe bújtatott élénk iróniája, és ettől kezdve nem tudni, mennyire veszi komolyan urát és azt, amire őt biztatja. Megtörténhet, az ironikus-incselkedő játék lehető legkomolyabbja ez: „Meglásd, ha fára mászol, / Olyan szuper,

olyan / Jó lesz: egy hátraszaltó, / S az égbe jutsz, uram.” (*Tektón Zákeust biztatja II.*). Nemcsak bölcsessége, tájékozottsága, iróniája mutatja magas színvonalú műveltségét, értelmiségi alkatát, hanem jó rétori képessége is, mert sikerül rábeszélnie Zákeust a fára mászásra. S végül, ha rátalál egyáltalán a vámos Istenre, azt Tektónnak köszönheti (*Vacsora Zákeusnál*). Ha elbizonytalanodik (*Zákeus, a jó fa*), vagy felemás lesz számára az új hit, azt csak magának (*A fél vagyon*). Azt azonban, hogy Jézus halála, *elvesztése* után megmarad benne a vágy az Úr után („Nem hiszed el, de hiányzol, Uram! kurvára hiányzol!” – *Zákeus kérése*), az igény, hogy újra megtalálja őt, vagy legalább megőrizze a Jézus halála támasztotta hiányérzetet, ugyancsak Tektónnak.

A fentiekben két főszereplőről beszéltem, Tektónról és Zákeusról, miközben az iménti példaanyag majdhogynem az írástudó adósrabszolgá javára fordítja az állást. Ő az aktív, ő beszél, cselekszik, ő ügyködik, találkozik, tartja a kapcsolatot, keres és talál, hogy mást is eligazítson, célba juttasson, miközben ezt a nagylelkűséget némiképp ellenpontozza, megkérdőjelezi frivolsága, olykor alpárisága, cinizmusba hajló iróniája. Ehhez képest Zákeus csak hallgat, vagy a felolvasásba belealszik. Ráadásul nemhogy ő az *egyik* főszereplő, a könyv azt akarja elhitetni, hogy *kizárólag* ő az, sőt cím- és főszereplő. Mintha passzív lenne, legjobb esetben passzív befogadó. Lövétei kegyetlenül bánik vele, nem hagyja szóhoz jutni. Ha mindent elhiszünk Tektónnak, Zákeus mintha jóságos, ám a világ történései iránt érzéketlen, együgyű fickó lenne, és nem tudni, érti-e, miről beszél, miért cselekszik Tektón. Végül mégis úgy tűnik, igen. Bár Zákeus verbálisan valóban nem méltatja válaszra szolgáját, de egész lényével, magatartásával válaszol: felmászik a fügefára („...S a gazdag Zákeus / Azonnal fára mász”), hogy hihesse, „Ha Jézus arra megy: / Acél hangvilla Ő, / Köbtabla néki Ő, / Afféle egyszeregy.” (*Zákeus a fügefán*). De ott a ha. Mert befogadja Jézust (*Vacsora Zákeusnál*), meg is váltódhatna, azonban – mégiscsak jól ismeri ez a Tektón Zákeust – a projekt részlegesen sikerül, mert „a pénz szétosztva már”, de csak „Félig-meddig, ugyebár.” (*A fél vagyon*) Ezért az eddigiek fényében viszont meglepve tapasztalhatjuk, hogy Zákeus még önkritika gyakorlására is képes, mer kételkedni: „Jó fa lesz belőlem?” (*Zákeus, a jó fa*). Megérintette őt ugyan az új tanítás, de ez még nem az üdvözülés, legfeljebb annak reménye, hogy jó úton halad feléje: „Mondj nekem is valamit még egyszer, s áldani foglak...” (*Zákeus*

kérése). S mire erre az ambivalens álláspontra jutunk, a Zákeus hallgatása, vélt vagy valós passzivitása, legalábbis a hit keresése iránti igény lassú befogadása és a Tektón idegensége, kívülállása, de az új jelenség, a Keresztelő János és Jézus által hirdetett zsidó-keresztény tanítás iránti nyitottsága, a lelkületéből, ironikus-szarkasztikus intellektusából adódó aktivitása (ami elsősorban nyelvi cselekvés) közötti ellentét kölcsönös feltételezettsége arra enged következtetni, hogy Zákeus és Tektón ugyanannak az énnak a két oldala. Mint Ádám és Lucifer, mint az elbeszélő és Esti Kornél: egymás hasonmásai, kiegészítései és elkülönöződései, miközben mindkettő felfogható úgy, mint a költő Lövetei László alteregója/alteregői. Egy önmagával vívódó, különböző szerepekben konstituálódó én dramatizált hangjai, magatartásmintái: az én zákeusi oldala a társadalomban reprezentál, él, ítél, és megítélés alá esik, miközben hallgat, befelé él, és figyel. Mintha érzéketlen volna, de nem: éppen hallgatása mutatja mély lelki vágyát a teljesebbre, az istenivel való találkozásra, amit az én másik, tektóni oldala olykor tuskónak érzékel. A zákeusi énrész társadalmilag szabad(abb), de lelkileg alárendelt, és ezzel fordítottan arányos az, kiegészítve egymást, hogy a tektóni rész társadalmilag alárendelt, lelki-szellemi vonatkozásban viszont független(ebb). Nem kérdés tehát, hogy a két énrész elválaszthatatlan egymástól, felelősséggel tartoznak egymásért, s ennyiben a hitkeresés kínja és sikere, az esetleges megváltódás lehetősége mindkettejükre egyformán érvényes lehet. Mint ahogy a hiányérzet és hit iránti igény ambivalenciája is mindkettejüket meghatározza (*Tektón lefelé ballag a Koponyahegyről; Zákeus kérése*).

Ha azonban a szerepekben megnyilvánuló kereső én összetettségét komolyan vesszük, akkor nem zárhatjuk le annyival a kérdést, hogy itt énkettőződésről lenne csupán szó. Mert ebben a folyamatban-tapasztalatszerzésben megszólalnak más hangok is, amelyek viszont már az én szerep-megsokszorozódásának a bizonyítékai. A *Légió hisztérikus örömeke* ebben az olvasatban a csodatételt alulnézetből megértő Tektón Jézus-bizonyítékaként olvasható, a *Válaszlevél Gadarából* hangja azonban mintha ennek cáfolata lenne, amely görög szemmel, kívülállóként a pletyka szintjére süllyesztve bagatellizálja profánná, ami a keresztény kultúrkörben, a *Biblia* felől szentnek minősül. A *Minikomédia* alcímmel ellátott *Isten születik* a többszörös fikcionáltság következménye: a *Válaszlevél Gadarából* szerzőjének alkotása – műalkotás a műalkotás-

ban. Az önmagával vívódó lélek kételyekkel teli istenkeresésének újabb lenyomata, amelyben a jézusi csodatétel, az új hit a komédiázás szintjén válik megközelíthetővé. A komédiázás funkciója azonban nem a kinevetés, kigúnyolás, hanem a megértés, az istenihez, a hithez való közelítés egy profán formája, amely emberközelivé teszi a metafizikait, mert mégiscsak megszületik – ha önös érdekből is – a neveltető dicsőítés: „Új isten született legelőnkön! / Hódolatunk Néked, / Nyúlnál is szaporább Emse! / (...) / Hozsánna néked, istenünk, / Ki nagy bajából / Kisegítéd az embert!”

Az isteni titkot, a lélek tiszta hitét kereső folyamat megjelenítésében a legkiemelkedőbb pont a könyv szimmetriatengelyén elhelyezett három szerepvers, amely három különböző hangon szólal meg. *Tektón figyelmezteti a betániai fügefát, A fügefa válasza Tektónnak és a Fejszekomment.* Mintha a három vers egymáshoz való viszonya a kötet ciklusai szárnyasoltár jellegű elhelyezésének a kicsinyítő tükre lenne, egymásra csukódnak, egymást értelmezve. Az első versben mintha a Jézus istenségét már belátó Tektón félelme szólalna meg. A fát megszólítva a teremtett világhoz beszél, azt sürgetve, azért teremjen a „Szegény kicsi fügefácska”, azért tegyen szert a hitre, hogy elkerülje a Mk 11,13–14-ben megfogalmazódó fenyegető veszélyt, az istenátkot, ezzel mintegy helyreállítva a világ rendjét, jóvátéve a bűnbeesést, és az elátkozott fából legyen újra a hit, a megváltás fája, ezzel mintegy visszamenőleg megszüntetve a *Majomszózat* majmának riadalmát. Ez egyben a Tektón–Zákeus szerepként meghatározható én megváltódása is lenne. Úgy tűnik azonban, hogy ez nem valósul meg – erre utal baljóslatúan a „Sose teremsz már gyümölcsöt” sor. A távirat stílusát imitáló *A fügefa válasza Tektónnak* viszont meglepően a fenyegetésen felülkerekedő hitről tanúskodik, mondván: „Ha csak ember az az általad említett »isten«, / Akkor nekem annyi, / De ha tényleg ő az Úr, / Akkor nem félek tőle, / Nem lesz hülye megölni saját teremtményét, akit a harmadik napon teremtett.” Ezzel tulajdonképpen arra utal, hogy ellentmondás van a *Teremtés könyve* isteni áldása (1Móz–Ter 1,11) és a fügefára mondott jézusi átok között (Mk 11,14), illetve ennek az ellentmondásnak az elmélyítéseként értelmezhető, hogy szót kér a fejsze is, bírálva Keresztelő János szavait, tiltakozva az isteni átok végrehajtásában neki szánt szerep ellen: „Hú, a kurva mindenit! / Mégis mi történik itt? / Valami sehogy se stimmel: / Visszaélnék a nevemmel!

/ Még a Keresztelő is, / Sőt a fügefácska is / Így a fejsze s úgy a fejsze... / ...No de ejsze / Vannak felsőbb fórumok - / Fellebbezni ott fogok” (*Fejsze-komment*). Az ellentmondások megsokszorozódása a kereső én léthelyzetének és magának a keresésnek az ambivalens voltára tereli a figyelmet. Mert milyen legyen a keresés minősége, mi legyen az iránya, ha a keresett maga is ellentmondásba keveredik önmagával, vallott nézetei a tetteivel? Ugyanakkor, ha komolyan vesszük azt, hogy Tektón, Zákeus, a fügefa, de még a fejsze is a költő alteregói, akkor mindaz, ami hitbéli kérdésként eddig megfogalmazódott, ars poetica-ként is jelentéssé válik. Eszerint a költő feladata a figyelmeztetés a jelen-létre, az esztétikai szép megalkotására és felfedeztetésére, a tiszta eszme kimondására és megértetésére, a külső-belső körülmények ellenére történő alkotásra, az értékteremtésre. Így lesz *Tektón figyelmezteti a betániai fügefát* Janus Pannonius *Egy dunántúli mandulafáról* című költeményének 21. századi rokona. S valamiképpen ez, a költészet mindenhatóságába vetett hit szólal meg *A fügefa válasza Tektónnak* című versben is: amennyiben „a Világosságnak amúgy is / Elsőszülöttségi joga van”, akkor úgy van kiszolgáltatva a költő is a nyelvnek, a költészetnek, ahogyan az ember a fölötte álló, elérhetetlennek tűnő Istennek. Keresése nem csupán emberi, hanem költői feladat: megtalálni a hozzá vezető utat, a tiszta, isteni nyelvet: „Fejsze-nevem tiszta lesz!” (*Fejsze-komment*)

Ennek fényében azonban némiképp kiegészítésre szorul a fő- és címszereplő korábban kifejtett problematikája. Eszerint ugyanis ahogy Isten meglátásának, a hit megszerzésének nem kizárólagos, de lehetséges feltétele az őszinte keresés, úgy a költői kiteljesedés, a tiszta gondolat, az isteni versnyelv megérintését a lét verslétté formálása teheti lehetővé – metrumban, képből, kompozícióban. A főszereplő tehát nem önmagában Tektón vagy önmagában Zákeus, még csak nem is ők párban, hanem az őket összekötő fügefa (az elmélkedés-keresés, a figyelés, a nézőpont térmetaforája), amely Jézus meglátását, a hit megtalálását ígéri. Ahogy tehát Zákeusnak szükségszerű felmásznia a fára, hogy fentről megláthassa Jézust, aki majd betér hozzá, és ennek nyomán ő – legalább részben – elindul a változás útján, ugyanúgy szüksége van a költőnek is egy képzeletbeli fára. Mindegy, hogy ez fenyő-, nyír-, cédrus-, ciprus- vagy fügefa, szükségszerű, hogy legyen egy kiinduló- és/vagy viszonyítási pontja, ahonnan rápillanthat az összefügg-

gésekre, ahonnan meg- és beláthatja, nem csupán ő keres, hanem – és ez az egyedi vonás, majd hogyanem előzmény nélküli az istenkereső költői hagyományhoz képest Lövétei könyvében – őt is keresi egy árva, szenvedésre és világmegváltásra ítélt Jézus, aki látni akarja a bűnös embert. Ennek a kialakítható gondolkodói-hitbéli attitűdnek és elfoglalható nézőpontnak a birtokában pedig megtapasztal(tat)hatja, hogy ez a Jézus vagy a benne való hinni akarás ugyanúgy az énbe kódolt belső erő, aki/ami az esendőbb, tőle távolibb/idegenebb tektóni és/vagy a bűnös, zákeusi énrészünket követeli magának, hogy átölelhesse, harmóniává változtathassa. Vonz és taszít, hív és rejtőzködik, hol a Jordán vize környékén, távol, hol a fügefafa alatt, közelebb, hol a lélek legbensőségesebb terében (az otthonra lelés állapotában), egészen közel hozzánk, hogy aztán keresztre feszíttessék (vagy mi magunkban vagy más bennünk). Olykor érzékelhető jelenléte, olykori elveszíthetősége mégis reményre adhat okot a hívő-hitetlen szerepében szóló költőnek: hogy az alkotás folyamatában talán megragadható egy *fügefás* távlat, ami lehetővé teszi a vele, a tiszta lényeggel (hittel, értelemmel, esztétikummal) való találkozást. Így juthat el az alkotó az ars poeticájához, ami egyben ars vivendije is. Igaz, nem jelent ez végleges megérkezést, mert újabb elbizonytalanodás következik, és ahogy nincs nyugvópont a hitkeresés útján, úgy nincs az alkotás folyamatában sem. Ahogy az Istennek, a teremtés működésének, az emberi élet keletkezésének és elmúlásának, céljának és értelmének, úgy a költészetnek, a nyelvnek a rejtelmek sem tárulnak fel egyértelműen, titkai nem hozzáférhetők végérvényesen.

Ennek az isteni és léttitoknak válik metaforikus eltakarójává, új utak kijelölőjévé a központi oltárképre csukódó másik szárny, az *Öt másik fa*, amely felől a *Zákeus fügefája* című ciklus lírai példázatnak, az *Öt fa* okozatának, egyben megisméltetésének minősül. Példázat, amit a cikluson belül már *A fügefafa Európában* („Már nálunk is megátkozhatna egy fügefát”) és a *Sötétben* című keretversek megteremtene. Ahogy ez utóbbi versben a költő szerepében szcenírozott beszélő hőséért aggódik, felhívva a figyelmet a teljes kötet szöveg voltára, a bejárt emberi-költői út megalkotottságára, ugyanúgy aggódik önmagáért, mert mintha magára maradt volna a kereséssel. Bár van mellette egy biztosnak látszó pont, a társ, akinek a pusztai jelenléte által tovább kereshet, mert benne is keresheti Jézust. Így olvasható a „Ma hajnalban is szerettelek volna szeretni” sor egyszerre szerelmi vallomásként és a hithiány

kifejeződéseként. Az *Öt másik fa* 21. századi keresője mintha a megteremtett és újraértelmezett Tektón-Zákeus alteregó(k)nak kétségekkel teli útját követné, ismételné meg, jelezve, mindaz, amit bejárt *mások* által, az az övé is, meg nem is: a keresést újra kell kezdenie, vagyis folytatnia kell. De mintha az első ciklus bűnbe esett emberének útját ismételve már nem lenne ott mellette biztos, önostorozó, ironikus-hajszoló útjelzőként énjének mása, Tektón. S mintha ez lenne a versben bujdosó nagybőjtje, aki meg akar szabadulni a kísértéstől, a rossztól: „Jó lenne hát végre eljutni oda, / Hogy ne azt keressem, / Látszik-e még az ördög nyoma.” (*Az ördög nyoma*) Keresése azonban tele van ellentmondásokkal, kételyekkel, beszéde ezért egyszerre ironikus és elégikus. Úgy keres, hogy közben leszámol a reménnyel, és rezzenéstelenül szembenéz a véggel: „De egyszer majd hátha én is hamu leszek. / Remélem, én is hamu leszek!” (*Halotti beszéd*) Az erről szóló beszéd egyben valódi remény, a költőé, hogy műve – akár a középkori szövegemlék textusa – megmarad, mint a halandóságról, a hitkeresésről szóló mementó, netán költői szárnyasoltár. S közben nem téveszti szem elől a zákeusi ethoszt („Várja a hinni valót. – *Születésnapomra*), mert annak betartása egy másik fontos, apai, emberi, költői feladattal társul: továbbadni – ha nem is a hitet, legalább az arra való igényt, a keresés erkölcsét: „Holnaputánig kell csak várni, fiam, / Holnaputánig várj türelemmel, / S errefelé is / Lesz fügefánk.” (*Óda a fügefalevélhez*) Kérdés, egy következő generáció miként fog tudni várni, miként fogja megérteni, hogy Zákeusként meglátni, megtapasztalni az Úr közelségét, majd távol kerülve tőle, magunktól, és újra elkezdeni a keresését ontológiai szükségszerűség, ennek a tapasztalatnak nyelvi világgá formálása, hagyományozása pedig emberi, alkotói/értelmiségi kötelesség. Mert porrá leszünk – bizonyos. És bizonyos az is, hogy a nyelv az, amely által megmutathatjuk, miként vagyunk, voltunk valójában, általa, benne válhatnak időtlenné kételyeink, keresésünk, kudarcaink. Lövetei hitkeresőként, költőként a tektóni-zákeusi feladatot elvégezte. (Ezt is!) És nem akárhogy! Szép, műves, játékos-tragikus versekben. Ennek tanúbizonysága ez a könyv. Katartikus, reményt adó olvasmány – hogy mindenkinek van egy fügefája, csak meg kell találnia, és fel kell rá másznia. Ezért pedig mindent meg kell tennie. És van egy Jézus, aki mindannyiunk felé tart. Talán. Hogy mikor érkezik? Érkezik-e? Betér-e a házukba, a lélek házába? Beckett-i kérdések. Hátha legalább üzen, mint Godot.

Seres Attila

MÁRTON ÁRON PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSÉNEK
50. ÉVFORDULÓJA
EGY MAGYAR DIPLOMÁCIAI JELENTÉS TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS¹

Közismert ténynek számít, hogy Márton Áront 1939. február 12-én szentelték püspökké a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban.² A szentéletű főpásztor karizmáját és az erdélyi katolikusság részéről a személyét övező nimbuszt elég plasztikusan szemlélteti, hogy nemcsak az élete során tartották számon ennek a jelentőségteljes szakrális aktusnak, és általában véve a papi pályafutásának a jeles évfordulóját,³ és nemcsak akkor emlékeztek meg róluk, hanem a halála után is rendre megünnepelték – és megünneplik – azokat. Írásom keretében a Bukaresti Magyar Nagykövetség 1989. március 2-án kelt jelentését adom közre, melyben arról értesítették a budapesti külügyi vezetést, hogy a román hatóságok betiltották a püspök felszentelésének fél évszázados jubileumára tervezett egyházi megemlékezéseket,⁴ vagyis ez a hagyomány abban az évben megszakadt. Erre a diplomáciai iratra akár egy szimptomatikus kordokumentumként is tekinthetünk, hiszen kitapintható belőle, hogy már ekkor, 1989 tavaszán, milyen hangsúlyeltolódások jellemezték a politikai átmenet tekintetében jóval előrébb tartó

-
- 1 Ezúton szeretnék köszönetet mondani Virt Lászlónak a forrásközlés elkészítéséhez nyújtott segítségéért, tanácsaiért.
 - 2 Erre a teljesség igénye nélkül lásd: Domokos Pál Péter: *Rendületlenül. Márton Áron Erdély püspöke*. Budapest, [1989], Eötvös Kiadó, 136–146. p.; Virt László: *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi*. Budapest, 2002, Teleki László Alapítvány, 73–76. p.; Seres Attila: *Iratok Márton Áron apostoli kormányzói kinevezésének és püspökké szentelésének diplomáciai és egyházipolitikai hátteréhez (1938–1939)*. In *Studia Theologica Transsylvaniensia*, XIII. évf. (2010) Supplementum I. 63–108. p.; Seres Attila: *Beiktatás nélkül felszentelve. Márton Áron püspöki kinevezése román levéltári iratok tükrében. Székelyföld*, XVIII. évf. (2014. augusztus) 8. sz. 72–93. p.
 - 3 A hívek a papi pályafutásának jeles évfordulóira rendszerint imacsokrokat küldtek neki. Erre: Hegedűs Enikő: *Imacsokrok Márton Áron püspöknek a Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár gyűjteményéből. Székelyföld*, XXIV. évf. (2020. március) 3. sz. 142–149. p.
 - 4 Lásd a mellékletet.

Magyar Népköztársaság és a Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár-államelnök totalitárius elnyomó rendszerébe belemerevedett Román Szocialista Köztársaság egyházi-egyházpolitikai viszonyait, illetve az állam és az egyházak közötti kapcsolatokat.

AZ ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓ ÉS ELŐZMÉNYEI

Úgy vélem, azok, akik ismerik a Ceaușescu-éra politikai viszonyait, éltek abban a korban, és eleven emlékeik vannak róla, vagy fiatal társadalomkutatóként foglalkoztak ennek a korszaknak a történetével, nem lepődnek meg azon, hogy 1989-ben a román államhatalom betiltotta a jubileumi emlékünnepeket, számukra ez az áttételesen az egész magyar kisebbséget sújtó lépés nem szorul különösebb magyarázatra. A kérdésre vonatkozó, s örvendetes módon gyarapodó tudományos feldolgozások meglehetősen érzékletesen mutatják be, hogy a romániai magyar kisebbség jogfosztásának folyamata az 1980-as évek második felében – a fokozódó gazdasági problémák közepette – hogyan jut el a rendszer legitimitásának fenntartását is célzó totális állami nacionalista-soviniszta politikáig. Ennek szerves részét képezték a magyar kisebbség szellemi és fizikai eltüntetését szolgáló intézkedések, mint például a kisebbségi oktatási rendszer és kulturális élet beszűkítése, a magyar nyelvhasználat drasztikus korlátozása stb. Minden bizonnyal a román pártfőtitkár által 1988. április 26-án bejelentett grandiózus területrendezési terv (a „falurombolás”) jelentette ennek a politikának az apoteózisát.⁵

Az ünnepek tehát elmaradtak, ugyanakkor az utókorra maradt szegényes forrásanyagból rekonstruálni tudjuk, hogy a szervezők hogyan képzelték el azokat. Az Erdélyi (Gyulafehérvári) Katolikus Püspökség 1990-ben indult hetilapja, a *Keresztény Szó* első számában (az 1990. évi első számban) a szerkesztők röviden ismertették az emlékünnepek tervezett forgatókönyvét. 1989. február 12-én, az ünnepek felvezetéseként a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban először Jakab Antal megyéspüspök celebrált volna ünnepi szentmisét. Ezután

5 A leginkább meghatározó történelmi narratívák: Vincze Gábor: *Politikatörténeti olvasókönyv. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához*. Csíkszereda, 2011, Pro-Print Könyvkiadó, XXV–XXVI. Novák Csaba Zoltán: *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája. II. 1974–1989*. Csíkszereda, 2016, Pro-Print Könyvkiadó, 12–19., 23–25. p.

Kányádi Sándor *Félvén se félve* című versét mondta volna el, amelyet különösen kedvelt Márton Áron, majd ezt követően különböző erdélyi értelmiségiek mondtak volna beszédet. A *Keresztény Szó* említett száma közzé is tette Bajor Andor erre az alkalomra írt, *Nem mi választjuk szentjeinket* címet viselő szövegét, Beke Györgynek a püspök közéleti és emberi nagyságát méltató, *Hívjuk és várjuk* című, illetve Fodor Sándornak a püspök szülőföldjének óhaját tolmácsoló, *Példaképünk* című, el nem hangzott/hangozhatott beszédének írásos változatát.⁶

Jakab Gábor katolikus lelkész, aki 1989-ben Kolozsváron kerekdombi plébános volt, egy későbbi interjújában felidézte még, hogy a szervezés központja a Szent Mihály-plébánia volt, s az előkészületekből mind ő, mind pedig Czirják Árpád akkori plébános kivette a részét. Azzal kapcsolatban, hogy mi történt nem sokkal az évforduló előtt, érdemes őt szó szerint idézni, mivel számos, egyéb forrásból meg nem ismerhető részletet elárult: „Az előkészületek hónapokon át folytak, amikor a bukaresti Állambiztonság⁷ és a Vallásügyi Hivatal emberei megszállták



Márton Áron Múzeum és Zarándokközpont

6 Tiltott szavak. *Keresztény Szó*, I. évf. (1990. február 11.) 1. sz. 4. p. Szerkesztőségi előszó a közzétett szövegekhez. (Bajor Andor főszerkesztő és Fodor Sándor felelős szerkesztő tollából.) A vers és a beszédek írásos változata ugyanott, a 4–5. oldalon található.

7 Vagyis: a Securitate.

a püspökséget, és »megpróbáltak lebeszélni« az egészről. A dolog odáig fajult, hogy nem emlékezhettünk meg legendás hírű néhai püspökünkről. Adott helyzetben mi, papok, úgy döntöttünk, hogy ki-ki emlékezzék meg Márton Áronról a saját templomában. Ami mindenhol meg is történt, csak itt, a kolozsvári plébániatemplomban nem. Czirják Attila [sic!],⁸ az akkori plébános úgy látta jónak, hogy visszalépjen, miután elvették kettőnk államsegélyét, és keményen megfenyegettek.”⁹ Így a korábban elkészült emléktáblát sem helyezhették el a templom szentélyének falán.¹⁰

Ebből az interjúból is arra következtethetünk, hogy a jubileumi évforduló előkészítésének *egyik* előzményeként kell tekintenünk a magyarországi Márton Áron Társaság (MÁT) 1987–1988. évi gyökereire, 1988. december 3-i megalakulására, illetve 1988–1989. évi kezdeti tevékenységére. Az anyaországi hírekre és hatásokra mindig érzékenyen figyelt és reflektált az erdélyi magyarság, a püspök kultuszának felélesztésére irányuló magyarországi erőfeszítések ezért minden bizonnyal impulzust adtak az erdélyi jubileumi ünnepek katolikus egyházi szervezői számára.¹¹

A MÁT megalakításának előzményei egészen 1987 tavaszáig nyúlnak vissza. Ekkor ifj. Bibó István javasolta Keresztes Sándor jogásznak, az egykori Demokrata Néppárt parlamenti képviselőjének, hogy az általa gondolatban dédelgetett, keresztény erkölcsi alapokon nyugvó majdani szellemi műhelyt Márton Áronról nevezzék el. A névadó ötletgazda, az egyébként református ifj. Bibó István a néhai katolikus püspök szellemiségének és egyházi tevékenységének az erkölcsi, felekezeti és nemzeti integráló erejét hangsúlyozta, vagyis Márton Áront ő is hiteles kereszténynek és olyan magyarnak tartotta, akit a protestánsok is tisztelnek.¹² A korszak egyházpolitikai viszonyai Magyarországon már

8 Valójában: Czirják Árpád.

9 Aniszi Kálmán: Egyféleképp imádkozni. Közelebb kell kerülnünk egymáshoz. *Új Magyarország*, VII. évf. (1997. november 11.) 262. sz. 8. p.

10 A nyilvánossághoz fellebbezve. Feladata, hogy a magyar anyagot tüntesse el... *Amerikai-Kanadai Magyar Élet*, XXXI. évf. (1989. május 5.) 17. sz. 9. p.

11 Lásd: Márton Áron Társaságot alapított december 3-án az Örökimádás templom Szent István termében katolikus és protestáns értelmiségiek egy csoportja. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. december 11.) 50. sz. 6. p.

12 Javorniczky István: *A magyarság és az egyház szolgálatában. Életútinterjú dr. Keresztes Sándorral*. A szöveget sajtó alá rendezte és szerkesztette: Keresztes András. Budapest, 2021, METEM, 436. p.

ekkoriban, 1987–1988 folyamán lehetővé tették, hogy Márton Áron tisztelői és volt hívei, eleinte szűk körben és zárt társadalmi vagy egyházi rendezvények keretében megemlékezzenek róla. Így 1987. december 20-án a budapesti Jurta Színházban tartottak egy estét, amelyen a püspököt jól ismerő Domokos Pál Péter tartott személyes motívumokkal tarkított előadást.¹³ 1988. szeptember 25-én, a püspök halálának nyolcadik évfordulóján, egy szentmisén emlékezhetek meg róla a budapesti Egyetemi templomban.¹⁴

Noha a MÁT alapító elnöke, Keresztes Sándor elmondta, hogy az egyesületet elsősorban azzal a célkitűzéssel hozták létre, hogy a keresztény társadalombölcselet tanításaira képezze a fiatalságot, amire addig nem volt alkalma,¹⁵ nyilvánvaló, hogy ez a lépés jelentős impulzust adott Márton Áron kultuszának halála utáni felélesztéséhez. Keresztes egy, az alakulás után vele készült interjúbán ugyanis a névválasztást firtató újságírói kérdésre válaszolva a néhai püspök személyének, illetve lelkészi, valláserkölcsei, karitatív tevékenységének a felekezetek és etnikumok fölött álló mivoltát, integráló szerepét és misszióját hangsúlyozta, amely mind erkölcsi, mind társadalompolitikai értelemben eszmény- és példaképpül szolgálhat az átalakulóban lévő, de még meglehetősen képlékeny politikai viszonyok között.¹⁶ A magyar állambiztonsági szervek (a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnöksége) figyelték a MÁT alakulásával kapcsolatos fejleményeket és Keresztes Sándor ezzel összefüggésbe hozható kapcsolatépítését, személyes aktivitását is. Még a Kovács Endre miskolci segédpüspökhöz írt 1988. december 6-i levele is a birtokukba került, sőt, egy 1989. január 23-i jelentés szerint „megbízható forrásból” értesüléseket szereztek a Keresztes és Paskai László érsek, bíboros közti egyeztetésről is. Mindezek ellenére nem gördítettek akadályokat a MÁT kibontakozása elé.¹⁷ A források alapján

13 Kozma László: Márton Áron jelenléte. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. január 24.) 4. sz. 4. p.

14 *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. szeptember 11.) 37. sz. 8. p.

15 Javorniczky 2021. 436. p.

16 A Magyar Nemzet megkérdezte. Miért alakult meg a Márton Áron Társaság? *Magyar Nemzet*, LI. évf. (1988. december 12.) 295. sz. 5. p.

17 Ez az értelmiségi szerveződés vált később a Kereszténydemokrata Néppárt magjává, a MÁT több tisztviselője később a párt megalakításában és vezetésében jelentős szerepet játszott. Szécsi Árpád: A KDNP (újja)alakulástörténetéről – néhány állambiztonsági jelentés bemutatásával. *Rendszerváltó Archivum*, II. évf. (2017. március) 1. sz. 25–34. p.

inkább úgy tűnik, az állami egyházfelügyelet részéről tudomásul vették, hogy innentől kezdve a Magyar Katolikus Egyház példaképként állítja majd a hívek elé Márton Áron személyét. Ezt elég eklatánsan bizonyítja, hogy a Magyar Katolikus Püspökkari Konferencia december 13–14-i ülésén Paskai, a konferencia elnöke, külön megemlékezett Márton Áron felszentelésének közelgő évfordulójáról,¹⁸ majd 1989. február 11-én az új magyar püspökök (Dékány Vilmos, Várszegi Asztrik) felszentelési ünnepségén az esztergomi bazilikában ugyancsak kitért a személyére, méltatta őt, mint a nép javát szolgáló, s a nehéz helyzetben lévő erdélyi magyarokat lelki atyjukként összetartó főpásztort.¹⁹

A MÁT tevékenységének talán az egész története során a legismertebb és legkiemelkedőbb eseménye a Márton Áron felszentelésének jubileumi évfordulójára tisztelgő magyarországi emlékünnepe megszervezése és megtartása volt. Erre 1989. március 11-én került sor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Karának aulájában. Az emlékezés össztársadalmi és nemzeti jellegét demonstrálta, hogy azon nemcsak a magyarországi katolikus egyház egyes főpásztorai és a MÁT vezetői vettek részt, mint Gyulay Endre szeged-csanádi püspök, Dékány Vilmos és Várszegi Asztrik esztergomi segédpüspök, illetve Jelenits István piarista tartományfőnök, hanem a magyarországi izraelita közösség képviselőjében Schweitzer József országos főrabbi is tiszteletét tette. Az pedig, hogy ezen az emlékülésen az állami-kormányzati szervek reprezentánsai, így Pozsgay Imre államminiszter, Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke, illetve Bugár Péter, az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) elnökhelyettese is megjelent, sőt Pozsgaynak kitüntetett szerep jutott a rendezvényen, már Márton Áron „kanonizációjának” a politikai legitimitását jelezte, még akkor is, ha az előbbi két politikus inkább az MSZMP belső pártellenzékéhez, a reformszárnyához tartozott. Az emlékest keretében Keresztes Sándor köszöntője után Gyulay Endre és Pozsgay Imre mondott beszédet. Előbbi egyik mondatát, annak általános helyzetértékelő jellege mellett, félreérthetetlen célzásként is lehetett érteni a kényszerűségből elmaradt romániai jubileumi ünnepekre: „Kár, hogy az az ország, ahol élt, ma nem veszi figyelembe tanítását”. Az ünnepi műsorban ezután részletek hangzottak el Márton

18 A Püspöki Kar téli ülése. *Új Ember*, XLIV. évf. (1988. december 25.) 52. sz. 1. p.

19 Új püspököket szenteltek fel Esztergomban. *Magyar Nemzet*, LII. évf. (1989. február 13.) 37. sz. 10. p.

Áron beszédeiből és pásztorleveleiből Szabó András és Tordai Péter, a Forrás Kör előadóművészeinek tolmácsolásában. Az ünnepség dalbetéteit a Patrona Hungariae Katolikus Leánygimnázium énekkara szolgáltatta Csillag Gabriella karnagy vezényletével, záróakkordként ők énekeltek el a szintén jelenlévő Szokolay Sándor erre az alkalomra írt kórusművét. Keresztes Sándor befejezésül felolvasta Schöner Alfréd főrabbi levelét, melyben köszöntötte az ünneplőket és Márton Áron szellemének nagyságára hívta fel a figyelmet.²⁰

A MÁT ezek után, még néhány előadást leszámítva, érdemi aktivitást nem fejtett ki, az akkori vezetőségének tagjai nem sokkal később inkább politikai pártok égisze alatt látták megvalósíthatónak a társadalomformáló ambícióikat. Surján László egykori egyesületi tag egy vele készült jóval későbbi interjúban akként vallott, hogy az egyesület tevékenységéből „olyan nagyon jelentőségteljeset” nem tud felidézni. Szerinte sokkal inkább a MÁT „puszta léte jelentett valamit”, ám mire elkezdhetett volna kibontakozni mint társadalmi tényező, addigra már (akár keresztény alapokon nyugvó) politikai pártokat is lehetett alapítani Magyarországon.²¹ Mindazonáltal joggal feltételezhető, hogy az erdélyi ünnepi előkészületek összhangban voltak a Márton Áron személyét övező magyarországi társadalmi és politikai „erjedéssel”.²² Jakab Gábor, kolozsvári plébános a vele készült interjúban meg is említi, hogy kapcsolatban álltak az ugyancsak erdélyi származású Keresztes Sándorral. Az 1989. decemberi romániai forradalom után ő javasolta nekik, hogy a tervezett katolikus lapnak a *Keresztény Szó* címet adják, annak ökumenikus jellegét kiemelve.²³

20 Az 1989. március 11-i emlékünnepekről szóló legrészletesebb tudósítások: A Márton Áron Társaság emlékülése. *Új Ember*, XLV. évf. (1989. március 26.) 13. sz. 10. p.; Stoffán [György]: Közös székorsban püspökök és politikusok. Egy nagy erdélyi egyházfőről. *Reform*, II. évf. (1989. március 31.) 12. sz. 2–3. p.

21 Szécsi Árpád: Egy kereszténydemokrata a rendszerváltásban. Surján László a nyolcvanas évek egyházi helyzetéről, a nagycsaládosokról és a pártpolitika kibontakozásáról. *Rendszerváltó Szemle*, VI. évf. (2021. tavasz) 1. sz. 75–81. p.

22 Ebben a tekintetben jelzésértékű is, hogy hivatalos indoklás szerint a jubileumi ünnepség megtartását azért tiltották meg, mert az egy „külföldről irányított, sovíniszta, nacionalista” kezdeményezés volt. A nyilvánossághoz fellebbezve. Feladata, hogy a magyar anyagot tüntesse el... *Amerikai-Kanadai Magyar Élet*, XXXI. évf. (1989. május 5.) 17. sz. 9. p.

23 Aniszi Kálmán: Egyféleképp imádkozni. Közelebb kell kerülnünk egymáshoz. *Új Magyarország*, VII. évf. (1997. november 11.) 262. sz. 8. p.

NÉHÁNY KÉRDÉS A PUBLIKÁLT DOKUMENTUMMAL KAPCSOLATBAN

A mellékelt diplomáciai jelentést nem a nagykövet, Szüts Pál, hanem Hodicska Tibor nagykövetségi tanácsos, első beosztott írta, de a nagykövet írta alá, tehát ő hitelesítette az abban foglaltakat a hivatali rangjával és tekintélyével. Mindenesetre nyilván ezzel a „kettős szerzőséggel” is magyarázható, hogy Szüts Pál az 1998-ban megjelent, s gondos szerkesztő keze nyomát tükröző visszaemlékezésében több helyen is finomított azoknak a fejezeteknek vagy bekezdéseknek a megfogalmazásain, amelyekben a nagykövetségi jelentések információs paneljei szinte szó szerint visszaköszönnek.²⁴

A jelentés abbéli állítása, miszerint Márton Áronnak „tekintélye” lett volna a román hatalom előtt, félreérthető szóhasználat, minden bizonnyal egy stílusosan átgondolatlan megfogalmazás. Márton Áronnak, mint ahogy más romániai egyházi vezetőnek, nem volt tekintélye az ateista – és az egyes felekezetekre legjobb esetben az állami politikát kiszolgáló társadalmi entitásként tekintő, s kliensstatuszt rájuk kényszerítő – román államhatalom szemében. A hivatalos román egyházpolitikai kurzus, Márton Áron minden ellenszegülése dacára úgy vélte, hogy a börtönből való kiszabadulása után, *a romániai katolikusság körében élvezett tekintélyéből* kifolyólag ő tudja képviselni a katolikus egyházat az államhatalom felé, ezért az állam és az utóbbi közötti – a hatalom szempontjából az 1960-as években nem feltétlenül kedvezőtlen – status quo alakulása az ő magatartásának a függvénye, ezért számolni kell vele. Szüts Pál a memoár szövegének a jubileumra vonatkozó bejegyzésében módosította is ezt a félreérthető megfogalmazást: „Bár élete utolsó éveiben már nem volt a régi elszánt harcos,²⁵ népszerűsége az egyszerű emberek körében töretlen volt, mint ahogy nevének említése is félelmet keltett a hatalom embereiben.”²⁶

24 Szüts Pál: *Bukaresti napló 1985–1990*. Budapest, 1998, Osiris Könyvkiadó. Hodicska Tibor 2014-ben megjelent visszaemlékezésében nem tér ki az 1989. február 12-re tervezett jubileumi ünnepek kérdésére, még a könyve végén közölt kronológiában sem említi. Hodicska Tibor: *Négyszemközt Ceaușescuval*. Csíkszereda–Budapest, 2014, Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Többször hivatkozik Szüts Pál memoárjára, amelyet forrásként is használt, de a nagykövet által a Márton Áron felszentelési évfordulójával kapcsolatban leírtakra nem reflektál.

25 Vagyis Márton Áron.

26 Szüts 1998. 219. p.

A jelentésben az áll, hogy Márton Áron 1965-ig volt börtönben, illetve házi őrizetben. Ez az adat is pontosításra szorul. A püspököt 1949. június 21-én tartóztatták le, s noha a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése 1955. január 3-án felfüggesztette a börtönbüntetését, csak 1955. március 24-én kerülhetett szabadlábra. Kiszabadulása után, 1957. június 6-án 36 hónapra házi őrizetet rendeltek el számára, amit ezt követően többször meghosszabbítottak, ezért „palotafogsága” több mint tíz évig tartott. Házi őrizetének megszüntetését 1967. november 22-én közölték vele a román egyházfelügyeleti szerv részéről.²⁷ Az, hogy a kényszerintézkedéseket 1967-ben oldották fel vele szemben, már 1989-ben is közismert ténynek számított. A magyarországi kiadású *Új Ember* 1967. szeptember 17-i számában megírta, hogy Márton Áron – egyedi lakhelyelhagyási engedéllyel – elhagyhatta Gyulafehérvárt.²⁸ 1967. december 16-án pedig maga a püspök adott ki egy körlevelet (2580/1967. sz.) arról, hogy a kormány visszavonta a személyes mozgási és irodai ügykezelési szabadságának korlátozására vonatkozó 1957. évi rendeletet,²⁹ tehát erről Erdély-szerte akkor és később is a hívők mindenhol tudtak. Persze azt is vélelmezhetjük, hogy a nagykövetségi alkalmazottak nem voltak elég tájékozottak ahhoz, hogy ezt a dátumot pontosan ismerjék, de az sem kizárt, hogy ezt az adatot Hodicska Tibor csak véletlenül tévesztette el,³⁰ esetleg a gépirónó elírta vagy félreütötte az évszámot az írógép billentyűzetén. Szüts Pál a visszaemlékezésében a jelentésnek ezt a kitételét is korrigálta, s abba a vonatkozó fejezetnél az 1967-es – helyes – dátumot írta be.³¹

Nem tudni pontosan, hogy honnan származott a jelentés készítőinek abbéli információja, hogy 1987-ben vagy 1988-ban külföldön – azaz nem

27 Erre részletesen lásd: Virt 2002. 223–265. p., 295–322. p. Továbbá: Nagy Mihály Zoltán – Denisa Bodeanu: *(Le)hallgatásra ítélve. Márton Áron püspök lehallgatási jegyzőkönyvei (1957–1960)*. Marosvásárhely–Nagyvárad–Kolozsvár, 2019, Lector Kiadó, 44–61., 90–163. p.

28 Egyedi engedéllyel azért hagyhatta el a kényszerlakhelyeül kijelölt gyulafehérvári püspöki palotát, hogy részt vegyen a Curtea de Argeș ortodox kolostora fennállása 450. évfordulójának ünnepségén. Lásd: Márton Áron a Curtea de Argeș-i ünnepségen. *Új Ember*, XXIII. évf. (1967. szeptember 17.) 38. sz. 2. p.

29 *Márton Áron hagyatéka. 12. kötet. Körlevelek – 2. (1948–1980)*. Szerkesztette: Márton József. Csíkszereda, 2015, Pro-Print Könyvkiadó, 160. p.

30 Hodicska már említett visszaemlékezésében Márton Áron kapcsán kiter erre, de eléggé elmosódik ez a részlet, noha 2014-ben korrigálhatta volna a dátumot: „Szabadulása után is csak házi fogságban élhetett a gyulafehérvári püspökségen, ha egy-egy alkalommal nagy ritkán el is engedték a hatóságok Gyulafehérvárról.” Hodicska, 2014. 86. p.

31 Szüts 1998. 219. p.

Romániában – felmerült, hogy kezdeményezzék Márton Áron „szentté” avatását. Konkrét kezdeményezésről ebből az időből nincs tudomásunk, s a megfogalmazás is pontatlan volt abban a tekintetben, hogy a katolikus egyházjogban a szentté avatást meg kell előznie a boldoggá avatásnak. Az első támpont, amely konkrét kezdeményezésre utal, az *Új Ember* 1990. március 4-i számában megjelent interjú Szőke János szalézi szerzetessel, a Mindszenty Alapítvány képviselőjével, Mindszenty József boldoggá avatási perének első posztulátorával. Eszerint a Magyar Egyháztörténeti Bizottság pár héttel azt megelőzően – vagyis bizonyosan már az 1989. decemberi romániai forradalom után – kérte fel a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökét, hogy tegyen lépéseket az erdélyi főpásztor boldoggá avatásának érdekében. Az interjúból még az is kiderül, hogy ezek után a szalézi atya személyesen vitte el Jakab Antal megyéspüspöknek Gyulafehérvárra azt a kérdéskatalógust, amely alapján a boldoggá avatási folyamatot el lehetett kezdeni.³² Tehát minderre már jóval a mellékletben közölt dokumentum keletkezése, azaz 1989. március 2-a után került sor.

Az erre vonatkozó szekunder források, visszaemlékezések és sajtóanyagok alapján feltételezem, hogy a Mindszenty József hercegprímás boldoggá avatását szolgáló – s egészen 1975-ig visszavezethető – hosszadalmas adatgyűjtés és előkészítő munkák során vetődött fel, miszerint más magyar főpásztorok is megérdemelnék, hogy az egyházban boldogokként tiszteljék őket. Apor Vilmos és Prohászka Ottokár mellett ebben a sorban találjuk Márton Áront is. Szőke János a vele készült interjúkötetben elmondta, hogy az esztergomi érsek boldoggá avatási perével kapcsolatos adatgyűjtés, a tanúk meghallgatása titokban folyt,³³ ezért bizonyos, hogy eleinte a Márton Áronra vonatkozó felvetés is leginkább az ügyért tenni akaró katolikus lelkészek belső diskurzusában volt jelen. Mindszenty boldoggá avatásának ötletgazdája eredetileg Füzér Julián ferences szerzetes volt,³⁴ s ezek a fent említett források arra engednek következtetni, hogy az erdélyi püspökkel kapcsolatos egyházi procedúra ihletője eredetileg ugyancsak ő lehetett. Ez összhangban van azzal a jelentésben leírt értesüléssel is, miszerint Márton

32 *Új magyar szentek? Új Ember*, XLVI. évf. (1990. március 4.) 9. sz. 4. p.

33 Pajor András: *Magyar szentek földi pártfogója. Szőke János atya vallomásai.* Kecskemét, 2006, Korda Kiadó, 90. p.

34 Uo. 89. p.

Áron „szentté avatásának” kezdeményezése külföldön vetődött fel, ugyanis a ferences atya ekkoriban valóban külföldön élt, 1946-tól szolgált az Egyesült Államokban élő magyar katolikus híveket. Egy 1986. évi vele készült interjúban Mindszenty boldoggá avatásának kontextusában említi Márton Áron nevét is, akit az esztergomi érsekkel egyetemben a „szent püspökök méltó társaként fognak elismerni”.³⁵ Az 1987-ben megjelent, s általa szerkesztett gyűjteményben, amelynek fő üzenete Mindszenty életszentsége, egy ízben megjelenik Márton Áron neve is. Füzér arról ír, hogy amikor Mindszenty kiszabadult a budapesti amerikai nagykövetségről, mindenét Márton Áronnak akarta elküldeni, hogy püspöktestvére nehéz sorsán enyhíthessen.³⁶

Arról, hogy a Márton Áron boldoggá avatásának lehetőségére vonatkozó elképzelés bekerült a nyugati magyar emigráns katolikus körök és az erdélyi magyar katolikus papság közötti információáramlásba, s Erdélyben is termékeny talajra hullott, Fodor Sándor már említett, *Példaképünk* című – s bizonyosan 1989. február 12-e előtt keletkezett – versének egy sora is árulkodik: „Boldogok lennénk, ha megélhetnők azt a napot, amikor Anyaszentegyházunk Áron püspök nevét azoké közé emeli, akihez a hívők a világ minden táján közbenjárásért fohászkodnak. Hiszen tudjuk: nem Őneki van erre szüksége – hanem nekünk. Minékünk – és utódainknak.”³⁷

35 Boros László: Római beszélgetés P. Füzér Juliánnal. *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, XCIII. évf. (1986. június 8.) 23. sz. 2. p.

36 Lásd: Szentnek kiáltjuk! Emigráns magyarok Mindszenty bíborosról halála 10. évfordulóján. Összegyűjtötte és sajtó alá rendezte: Füzér Julián. Youngstown, Ohio, 1987, *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 126. p. Ennek nincs nyoma egy későbbi könyvében, amelynek kézírata feltehetőleg éppen 1987–1988-ban készült el. Füzér Julián OFM: Mindszenty bíboros, a szent. Youngstown, Ohio, 1989, *Katolikus Magyarok Vasárnapja*. Mindazonáltal a *Katolikus Magyarok Vasárnapja* című, az Amerikai Egyesült Államokban megjelenő emigráns katolikus felekezeti lap 1989. szeptember 17-i számában Füzér burkolt felhívást intézett a magyarországi egyházi vezetőknek címezve, mellyel a boldoggá avatási eljárásokat szorgalmazta: „A Gondviselő isten jóságából az utóbbi időkben a magyar hierarchiában fényes, nagy, szent püspökök voltak: Prohászka Ottokár, Apor Vilmos, Mindszenty József, Márton Áron, Belon Gellért. Ők szavukkal és példájukkal, hitükkel és magyarságukkal egyformán példaképek. Szent magyarok.” P. Füzér Julián OFM: „Mit tegyen a magyar egyház?” *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, XCVI. évf. (1989. szeptember 17.) 36. sz. 1–2. p. Noha ezt az álláspontját jóval Szűts Pál jelentésének kelte után fogalmazta meg, ez az egyértelmű állásfoglalás is azt a gyanút erősíti meg bennünk, hogy Márton Áron boldoggá avatásának „ösforrását” eredetileg az ő személyéhez kell kötnünk.

37 *Keresztény Szó*, I. évf. (1990. február 11.) 1. sz. 5. p.

Szűts Pál felvetette, hogy ebben a kérdésben, vagyis Márton Áron boldoggá avatásának ügyében kérjék a magyarországi ÁEH segítségét vagy közbenjárását. Az, hogy az ÁEH mint dogmatikus pártállami egyházfelügyeleti szerv majd felkarolja egy román állampolgárságú magyar nemzetiségű főpásztor boldoggá avatásának ügyét a Szentszék-nél, nemcsak illuzórikus elképzelés és felvetés volt a részéről, hanem teljesen időszerűtlen is. Az ÁEH a kádári elnyomó apparátus szerves része volt, teljes működése során az egyházak államnak való alárendelését szolgálta, s nehezen lett volna elképzelhető, hogy egy ilyen belső egyházi, ráadásul egy romániai egyházszerkezet működését és érdekeit érintő kérdésben exponálja magát.³⁸ A korábbi években és évtizedekben a magyarországi ÁEH romániai partnerszerve a bukaresti Vallásügyi Hivatal (Departamentul Cultelor) volt, vagyis éppen az a szerv, amely megakadályozta a jubileumi emlékünnepek megtartását. Román részről a koordináció elmaradását a bukaresti Vallásügyi Hivatallal a belügyekbe való beavatkozásnak tekintették volna. Mindemellett Németh Miklós miniszterelnököt és kormányát már a megalakulása óta (1988. november 24.) foglalkoztatta az állam és egyház viszonyának átalakítása. Kulcsár Kálmán akkori igazságügyi miniszter már 1989. február 8-án egy Londonban tartott egyházügyi konferencián kijelentette, hogy a kormány az ÁEH megszüntetését tervezi. Az MSZMP KB Társadalompolitikai Osztálya 1989. március 1-jei ülésén tárgyalta a *Javaslat a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény politikai irányelveiről* címet viselő előterjesztést, amely magában foglalta a kormány melletti új konzultációs és érdekegyeztető szerv, a Minisztertanács Egyházügyi Titkársága megalakításának tervezetét is. A Minisztertanács Kabinetje végül 1989. május 23-án fogadta el az előterjesztést az ÁEH megszüntetésére vonatkozó törvényerejű rendeletről.³⁹ Persze nem kizárt, hogy ezekre a budapesti párt- és kormányzati berkekben zajló tervezetekre

38 Ide kívánczik mindazonáltal, hogy Hodicska Tibor – Lázár György 1982. július 13–14-i hivatalos romániai látogatása kapcsán – megemlíti a visszaemlékezésében, miszerint Lázár volt az első magyar kormányfő, aki abban az időben a Vatikánban a pápának szóba hozta az erdélyi magyarság gondjait, s az őket sújtó asszimilációs intézkedéseket. Hodicska 2014. 172–173. p.

39 Soós Viktor Attila: Az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése. *ArchívNet*, XI. évf. (2011) 3. sz. http://archivnet.hu/politika/az_allami_egyhazugyi_hivatal_megszuntetese.html

Szűts Pálnak Bukarestből nem volt teljes rálátása, az tény, hogy az ÁEH mint szervezeti struktúra, 1989 tavaszán, a teljes felszámolás határán már nem játszhatott érdemi végrehajtó és praktikus szerepet a kormányzat és az egyházak közötti viszonyrendszer alakításában.

*Melléklet*⁴⁰

Szűts Pál bukaresti nagykövet⁴¹ jelentése Várkonyi Péter külügyminiszternek⁴² Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulójáról Bukarest, 1989. március 2.
Eredeti gépirat.⁴³

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége

Szigorúan titkos!

70/Szt/1989.

Bukarest, 1989. március 2.

Készült: 3 példányban

Tárgy: Márton Áron püspökké

Központ: 2 példány

avatásának 50. évfordulója.

Nagykövetség: 1 példány

Készítette: Hodicska Tibor⁴⁴

Gépelte: Sulyáné

Várkonyi Péter elvtárs, külügyminiszter

Budapest⁴⁵

-
- 40 A dokumentum eredeti tagolásán és szövegelrendezésén nem változtattam. Az értelemzavaró központozást megváltoztattam.
- 41 Szűts Pál (szül. 1932) politikus, a KISZ és a pártállami MVSZ funkcionáriusa, diplomata. 1965–1975-ben a KISZ KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője, 1975–1979-ben tripoli (líbiai) nagykövet, 1979–1985 között az MVSZ főtítkárhelyettese. 1985. november 6-tól 1990. július 11-ig bukaresti nagykövet.
- 42 Várkonyi Péter (1931–2008) diplomata, kommunista politikus, az MSZMP funkcionáriusa. 1983. július 8-tól 1989. május 10-ig külügyminiszter.
- 43 Levéltári jelzete: MNL OL, XIX-J-1-j (KÜM TÜK-iratok), 1989/76. doboz, 128/28. tétel, 001403/1989. sz.
- 44 Hodicska Tibor (szül. 1946) diplomata, 1974-től különböző beosztásokban a KÜM munkatársa. 1975–1979-ben, majd 1983–1989-ben a Bukaresti Magyar Nagykövetség attaséja, titkára, majd tanácsosa. 1994–1995-ben bukaresti, 1996–2000-ben chişinaui nagykövet.
- 45 A jelentést 1989. március 6-án érkezették a Külügyminisztériumban. Az akta fedőlapján olvasható ügyviteli utasítások: „Tájékoztatásra: Ószi [István] elvtárs Ószi III. 7. – Bényi [József] elvtárs *Bényi 3/10.* – SZEFO Lásza Dékány [András] elvtárs *Dékány* – TEFO Gyovai [Gyula] *Gyovai* – Sajtófőosztály – Hajdú András elvtárs *Hajdú 3/16.*” Az akta belívén olvasható kézirásos pro domo bejegyzések: „*Hajdú András elvtárs. Kérem a jelentést Miklós Imre elvtársnak megküldeni. Bényi 3/9.*” Alatta: „*Tájékoztatási Főosztály megküldte Miklós és Szokai [Imre] elvtársaknak. 1989. III. 16. Hajdú.*”

Márton Áron püspökké szentelésének 50. évfordulóján – mint távirati úton jelentettük – a hatóságok betiltottak minden egyházi vonalon tervezett megemlékezést. Ezzel egy újabb legendás erdélyi történelmi személyiségről nem lehet hivatalosan beszélni, nevét nem lehet leírni, kiejteni. Márton Áron több mint negyven éven át volt az egymilliót meghaladó erdélyi katolikus magyarság egyházi vezetője a gyulafehérvári püspöki székhelyben. 1944-ben szót emelt a zsidó deportálások ellen.⁴⁶ 1945–47. között, a koalíciós időkben többször fordult Groza miniszterelnökhöz,⁴⁷ kérve a nemzetiségi diszkriminációk orvoslását. 1949-ben indítottak ellene – imperialista ügynök címen – politikai kampányt, s ezután 1965-ig börtönben, illetve házi őrizetben volt. Élete utolsó éveiben harci kedve alábbhagyott, de tekintélye a hatóságok előtt mindvégig megmaradt.⁴⁸

Tudomásunk szerint külföldön tavaly-tavalyelőtt felmerült szentté avatásának kezdeményezése. A mostani megemlékezések letiltása is arra ösztönözhet bennünket, hogy az Egyházügyi Hivatal, illetve a magyarországi katolikus egyház karolja fel Márton Áron szentté avatásának ügyét.

A Márton Áron-megemlékezés letiltása viszonylag rövid idő alatt széles körben ismertté vált, annál inkább, mivel a templomi ünnepségre a legkülönbözőbb felekezetek képviselői hivatalosak voltak Románia minden részéből. Az összes érdekeltet az utolsó pillanatban kellett értesíteni, hogy ne utazzon Kolozsvárra. A felháborodás – Márton Áron személyiségének ismeretében – eléggé általános.

Többen feltételezik, hogy a hatóságokat éppen a legkülönbözőbb felekezeti képviselők összetalálkozása zavarhatta, mivel ez a jelenlegi helyzetben a közös problémák egyöntetű felismerését, egyfajta egyházi népfrempolitika erősödését segítette volna elő. Másrészt a letiltás is egy ilyen folyamatot segíthet elő. Vannak erre utaló jelek. A kolozsvári

46 Alapvetően az 1944. május 18-án, a kolozsvári Szent Mihály-plébániatemplomban a papszentelés alkalmával elmondott beszédéről van szó. A jeruzsálemi Jad Vasem Intézet 1999-ben odaitélte neki a *Világ Igaza* címet. Erre részletesen: Virt 2002. 100–106. p. Továbbá: Ottmar Trașcă – Seres Attila: Márton Áron 1944. május 18-i kolozsvári beszéde a zsidók deportálása ellen. Gondolatok néhány magyar és román levéltári irat alapján. *Múlt és Jövő*, Új folyam XXII. (2011) 3. sz. 43–50. p.

47 Petru Groza (1884–1958) román politikus. 1933–1953 között a baloldali, agrárszocialista Ekésfront vezetője. A világháború után, 1945. március 6-tól 1952. június 2-ig miniszterelnök, 1952. június 2-tól 1958. január 7-ig Románia Államtanácsának elnöke.

48 A bekezdésben foglaltakat vö.: Szűts 1998. 218–219. p.

evangélikus lelkész⁴⁹ levélben kérte Jakab püspöktől,⁵⁰ hogy katolikus egyházi énekeket is beiktathasson szertartásaiba. Több helyütt erősödik az együttműködés a katolikus és a református papok között. Ebben szerepet játszik az a felismerés is, hogy az egyház – felekezettől függetlenül – nemzetiségi mentsvár. [Kolozsvárott a napokban demonstrációvá vált Moldovan Wilhelm adventista pap temetése,⁵¹ aki román és magyar hívőknek egyaránt tartott istentiszteletet, mindkét nyelven, sőt időnként együtt énekellette őket.]⁵² Miután egy teherautó ütötte el, manapság ezt a széles közvélemény nem tekinti véletlen balesetnek. Vele szemben éppen az volt a hatóságok kifogása, hogy a román és magyar hívők együvé tartozásának tudatát erősíti. Temetésén annyi ember gyűlt össze, hogy arra Kós Károly temetői búcsúztatása óta nem volt példa.

Szűts Pál (Szűts Pál)
nagykövet

Rövidítések jegyzéke

ÁEH = Állami Egyházügyi Hivatal

KB = Központi Bizottság

KISZ = Kommunista Ifjúsági Szövetség

KÜM = Külügyminisztérium

METEM = Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt

MVSZ = Magyarok Világszövetsége

SZEFO = (Külügyminisztérium) Szocialista Együttműködési Főosztály

TEFO = (Külügyminisztérium) II. Területi Főosztály

TÜK = Titkos ügyiratkezelés

Sz.t. = Szigorúan titkos

49 Kiss Béla (1935–2022) evangélikus lelkész, kolozsvári esperes, püspökhelyettes. 1967-től szolgált a kolozsvári gyülekezetben, 1983-ig segédlelkészként, majd 1983-tól 2006-ig lelkészként.

50 Jakab Antal (1909–1993) katolikus lelkész, főpásztor, 1980. április 2-tól 1990. március 14-ig erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök.

51 Moldován Vilmos (Wilhelm Moldovan) (1927–1989) hetednapos adventista lelkész, teológus. Marosvásárhelyen született, teológiai tanulmányait a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatta. 1981-től a Bukaresti Adventista Szeminárium professzora, életének utolsó éveit kizárólag az evangelizációs munkának szentelte. 1989. február 16-án autóbalesetben vesztette életét.

52 Ez a mondat a lap jobb szélén felkiáltójellel kijelölve.

Virt László

KONZERVATÍV MEGÚJULÁS
MÁRTON ÁRONNAL¹

Ez a könyv nem életrajzot ad, hanem inkább „gondolkodásrajz” lehet a meghatározása. Ebben a könyvben, ahol Márton Áronnak a nagyon gazdag, *szellemtörténeti jelentőségű* eszmevilágára építve, a *konzervatív megújulás lehetőségeit keresem, pártszerű megközelítés helyett világnézeti alapra helyezkedem*, ez méltó Márton Áronhoz. Nem használom az ideológiára utaló „konzervativizmus” kifejezést, inkább a *konzervatív életszemlélet* jelzős szerkezetét részesítem előnyben. Ez az életszemlélet nem merő politika – belefér az is, és *bele is kell hogy férjen!* –, mert ez az életszemlélet a társadalmi kérdésekre irányuló széles körű gondolkodásforma. Határozott világnézet áll mögötte, ami *elutasítja* a XX. századot meghatározó ideológiákat: a *liberalizmust* is, a *szocializmust* is és a *fasizmust* is. Azt, hogy nem merő politika, mert szélesebb körű annál, azért is hangsúlyozom, mert Márton Áron mindig távol tartotta az egyházat a pártpolitikai, hatalmi politikai állásfoglalásoktól, világnézeti kérdésekben viszont határozottan állást foglalt. Tudta, hogy az egyház politikai szerepvállalása sokak számára elérhetlenné tenné *az üzenetet* – az evangéliumot.

A szocialista és a liberális törekvések globalista ideológiák. Mindkettő materialista, mindkettő internacionalista, mindkettő igényt tart az egész világ fölötti befolyásra. Márton Áron a nacionalista törekvéseket is materialistának tartotta, mert evilági valóságot tettek abszolúttá, és nácizmusként szintén az egész világ fölötti befolyásra törekedtek. 1933-ban a következőket írta: „A liberalizmus a szabadságot, a szocializmus az egyenlőséget, a nacionalizmus a nemzetet isteníti.” A különböző nemzeti kizárólagosságok máig élnek, de a fasizmus világhatalmi törekvései 1945-ben elenyésztek. 1989-ben az európai szocialista rendszerek is vereséget szenvedtek, de mára látható, hogy ideológiaként

1 Virt László: *Konzervatív megújulás Márton Áronnal*. Műavidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2023. Az alábbiakban a Márton Áron tiszteletére rendezett konferencián (Csíkszentdomokos, 2023. augusztus 26.) elhangzott előadás szerkesztett változatát közöljük.

összeolvadtak a liberális törekvésekkel, melyekkel azelőtt is nagy rokonságot mutattak. Márton Áron sokszor párhuzamot vont a két globalista ideológia, a szocialista és liberális gondolkodás között. Ezt írta 1934-ben: „A bolsevizmus édes gyermeke a liberalizmusnak.” A liberális és szocialista gondolkodásmódokat – a konzervatív életszemlélettel szemben – azért nevezem ideológiáknak, mert nyilvánvaló párttörekvésekben belül maradnak, a valóságnak csak egy részletére koncentrálnak. Rövidesen látjuk, hogy a liberálisok és szocialisták szétszedték, és féloldalasan szemlélik az embernek a teremtésben adott *egészségét* – teljességét –, tehát valóságát. Márton Áron azt hangsúlyozta bírálataiban, hogy a liberálisoknak és szocialistáknak egyaránt anyagelvű törekvései vannak, kiiktatják Istent a világból, és a maguk ideológiájával egyaránt *internacionalisták*, leértékelik a nemzeti sajátosságokat.

Márton Áron nem használta a „*konzervatív*” szót. Mivel azonban a mai világ eszmei térképén, meghatározott tartalommal, egyértelműen ott szerepel, és a világot ezzel a gondolkodással lehet megújítani, meg kell határozni a konzervatív életszemlélet mibenlétét. Mivel pedig Márton Áron eszméi nyomán keressük a megújulás lehetőségeit, e meghatározásnál is az ő gondolkodása mellett maradunk. Elutasította azt a liberális – és érdekeik szerint olykor szocialista – tantételt, ami szerint *létezhethetne* világnézeti semlegesség. Az első világháború egy liberális korban tört ki, és ő frontkatonaként, a lövészárokból felismerve, hogy a merő földi tudás önhitté teszi az embert, aki merő tudásával és anyagi eszközeivel poklot csinált. A merő tudására büszke ember kiiktatta Istent, és lángba borította Európát. A minden addigi kegyetlenségen túlvető második világháború után pedig arról beszélt 1946-ban, hogy „aki Istent nem tiszteli, az emberek jogait sem fogja tiszteletben tartani”. A XX. század megmutatta, hogy a liberálisok, a szocialisták és a fasiszták által egyaránt tagadott, zárójelbe tett Isten nélkül mivé lett a világ. *Világnézeti semlegesség tehát nincs!* De a háborúkhöz „kellett” még a nemzeti kizárólagosság, ami Istent alárendeli az önös nemzeti érdekeknek.

Márton Áron az egymásba ékelten élő nemzetek Erdélyében, kisebbségben élt. Úgy utasította el a nacionalista törekvéseket, hogy közben fontosnak tartotta a nemzeti azonosságtudatot. Szerves összefüggéseiből ragadja ki a nemzetet az, aki akár nemzetől elidegenedett *kozmoszpolitai idegenséggel*, akár pedig más nemzeteket alábbvalónak tartó

nacionalista demagógiával viszonyul hozzá. Amikor Hitler és Sztálin együtt lerohanták Lengyelországot, és kitört a második világháború, amikor még tartott a lengyelek kétfrontos élet-halál harca, akkor Márton Áron 1939. szeptember 26-án Kolozsvárra sietett. Három napon át három hosszú beszédben készítette fel az erdélyi embereket a készülő embertelenségekre, és arra, hogy azokban krisztusi emberként kell helytállni. Márton Áron az *erőszakmentesség apostola* volt, és elutasította a nemzeti kizárólagosságot: „a túlzó nemzeti gondolat (...) tisztán anyagelvi törekvés”. Ezzel elutasította a nacionalista demagógiát. De ugyanakkor elutasította a kozmopolita idegenséget, tehát a nemzeti közömbösséget is: „Az ember nem világpolgárként, hanem egy nemzet fiaként születik. (...) Természetes kötelesség tehát az ember számára, hogy nemzete érdekével saját érdekeit azonosítsa, (...) de *a nemzet érdekeinek határt szab a többi nemzet érdeke.*” Tehát nincs nemzeti öncélúság! Az, hogy vallom a magyarságomat, nem állíthat szembe más nemzetekkel.

A szocialisták és a liberálisok egyaránt elutasították Istent, és ezzel felforgatták a világot. A nacionalisták pedig a saját – de szintén anyagelvű! – törekvéseikkel lángba is borították ezt a már felforgatott világot. A liberális világ a XVIII–XIX. századra megcsinálta a pénz uralmát, és ezzel a liberalizmus háborúcsináló tényezővé lett! Ez ma is így van!

Márton Áron leírta azt, hogy a liberálisok a szabadságot istenítik, a szocialisták pedig az egyenlőséget. Ezzel mindkét ideológia kiszakított valamit az emberből, pedig az emberben *szerves* egységet alkot az egyénisége, a megismételhetetlen egyedisége – ezért illet meg bennünket nagy szabadság –; és ugyanakkor a közösségi dimenziója, a Másik Ember iránti felelőssége. Az emberben teremtése által tehát *szerves* egységet alkot két dolog: nagy jogaim vannak, *de* ott vannak a kötelességeim is; vagy másképpen: nagy szabadság illet meg, *de* felelős vagyok embertársaimért. Az én szabadságomnak a Másik Ember szabadsága adja a korlátait. A liberálisok és szocialisták szétszakították az embernek ezt a teremtésben, az Isten által adott szerves egységét, ezért a liberális és szocialista gondolkodást *szervetlen* ideológiáknak tekintem. Az ő törekvéseik nem a meglévőbe illeszkedő fejlődést, nem a megújulást szolgálják, hanem azt lerombolva, a helyi értékeket nem tisztelve, radikális, kényszerű változásokat akarnak. Szent VI. Pál pápa 1971-ben

az *Octogesima Adveniens* enciklika 44. pontjában írt arról, hogy a nemzetek fölé nőtt rendszerek, pénzügyi és világgazdasági hatalmak, melyek minden ellenőrzés fölé nőttek, nem rendelkeznek legitimitással, ezek illegitim hatalmak, melyek távol állnak a demokratikus elvektől. Az embert olyan rendszereknek akarják alárendelni, melyeket senki nem választott meg. A saját képükre akarják formálni a világot. Elvont társadalmiságot képviselnek, ami mögött nincs időtálló tapasztalat. A világ „társadalommérnökei” akár kommunista, akár globalista-liberális oldalról terveket fogalmaztak meg – a liberálisok máig ezt teszik! –, melyek előírják, hogy a világnak milyennek kell lennie, és e tervekhez nem kérdezik meg az embereket és nemzeteket. Márton Áron 1947-ben írta, hogy *a világ sorsa nem fölülről adott terveken, nem az így csinált rendszereken dől el.*

A könyvben egy ilyen tervezettség – hála Istennek nem megvalósult! – példaként Heller Ágnes és Vajda Mihály 1970-ben írt tanulmányára hivatkozok, aminek *Családmódel és kommunizmus* a címe. E tanulmányra 1985-ben Budapesten, az Országos Hitoktatási Bizottságban hívták fel a figyelmem. A Heller-Vajda szerzőpáros kommunákban képzei el az embert, ahol nincs férj és feleség, a gyermekek pedig *nem* a biológiai szüleikhez, hanem a kommunához tartoznak. Heller Ágnes és Vajda Mihály – akik aztán nagy liberálissá lettek – egyaránt tanítványai voltak Lukács Györgynek, az 1919-es magyarországi kommün népbiztosának, aki pedig Európában maradt személyként az Amerikába kivándorolt *frankfurti iskola* nyugat-európai köréhez köthető. Márton Áron már a '30-as években látta, hogy Amerikából életidegen ideológiák jönnek Európába, melyek elgépiesítik az emberi életet, és melyek előfutárai egy következő kulturális korszaknak, amitől óvakodni kell. Hozzáteszi ehhez: „Az amerikai ifjúságról kimutatható, hogy *irtózik a házasságtól.*”

A konzervatív életszemlélet alapja a *szerves fejlődés* – tehát *fejlődés*, mert a konzervatív ember *nem maradi*. Annyit jelent ez, hogy a konzervatív ember látja az emberben a szervesen összetartozó oldalakat: az egyéniséget és közösségséget; a jogokat és kötelességeket; a szabadságot és felelősséget. Összefüggésben látja az egyént, a családot és a nemzetet. A '30-as években, amikor az erdélyi egyház számára még rendelkezésre állt a katolikus intézményrendszer, Márton Áron elsősorban a közösségi jogokat és közösségi felelősséget hangsúlyozta. A '40-es években, tehát a háború idején, majd pedig a készülődő

kommunizmust látva, sokkal inkább az emberi jogokra és az államnak az ember iránti felelősségére helyezte a hangsúlyt. A konzervatív ember értéknek tekinti az életképes hagyományait, a nemzeti és közösségi kereteit, és azokból szolgálja a fejlődést – mert a konzervatív ember *nem* maradi, *nem* tradicionalista, aki öncélúnak tekinti a kialakult állapotokat. A konzervatív életszemlélet modern gondolat, ami a világ haladását szolgálja, és Márton Áron modern emberként – a könyvben ez sok helyen látható – lépést tartott a világ változásaival. Új pedagógiai szellemet hirdetett, ami nem az információk öncélú halmozását tekintette céljának, hanem értékrendi összefüggésbe állította a tudást. Kevésnek tartotta a pusztá tudásátadást, ezért az iskola feladatává tette, a személyiségfejlesztést és a jellemformálást. Márton Áron számára a nevelés növelés volt – és növekedni fölfelé lehet. Tudta, hogy a XX. században folyamatos és alapvető változások érik a világot. Minden korszakban erre készítette fel népét. Már öreg volt, amikor változatlanul nyitott szívvel arra biztatta papjait, hogy tartsanak lépést a világ változásaival. „Legyetek modern lelkipásztorok! Ismerjétek meg a mai ember problémáit... Legyetek modernnek olyan értelemben is, hogy vágjatok új csapásokat, kezdeményezetek új módszereket a lelkipásztorkodásban, de ne feledjétek, hogy ha az új út nem az oltártól, nem a gyóntatószéktől és nem az imádságtól indul, és nem oda tér vissza, nem Krisztus útján jártok.” A modern életszemlélet és a hagyományba való illeszkedés jellemezte Márton Áront – így születik a konzervatív életszemlélet is. A '70-es években, utolsó éveiben arról beszélt papnövendékeinek, hogy „a hitigazságokat mindig a kornak megfelelő formában kell kifejezni”, hogy azt a kor embere megértse. A hitigazságok a hagyományhoz tartoznak, a kornak megfelelő kifejezés pedig a modern világ gondolkodásának, nyelvezetének ismeretét jelenti, mert nem zárkozhatunk be a saját köreinkbe, burkunkba.

Márton Áron keresztény emberként nem volt kritikátlan a keresztény életgyakorlat hamisságai iránt. Tudta, hogy az úgynevezett „történelmi kereszténység” sok terhet rakott a keresztény életre: uralmi helyzetek jelentek meg, melyek elnyomták a szolgálat készségét; sokaknak a pozíciók lettek a fontosak, miközben önáluk sokkal többen szegénységbe, kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Ha a szerző nevét kitakarva mutatnám mai szalonkeresztényeknek a következő, 1947-ben írt szöveget, könnyen lekommunistáznák a szerzőt – a kommunista eszméktől

távol álló Márton Áront: „Keresztény társadalmak (...) évtizedeken át nem vettek tudomást arról a megszegényítő és méltatlan helyzetről, mely széles rétegek osztályrésze volt egy pompázó civilizáció közepette. Százvezrek apelláltak az emberi megértéshez az emberhez méltó sorsért és a mindenkit megillető jogokért; de ezen emberi hang előtt keresztények is bezárták fülüket; közömbösen, nem ritkán ellenségesen nézték az elnyomott osztályok küzdelmeit.” A kereszténynek nevezett „középosztály” nem keresztény, hanem elkülönülő elveket követett, keresztényellenes ideológiáknak is asszisztálva, „kiszolgálta a hatalom székeiben cserélődő uraságokat”. Prohászka Ottokártól is sok hasonló gondolatot olvashatunk!

Márton Áron elítélte a keresztény szóval való visszaélést: „A ’keresztény’ szóval sokszor éltek vissza, címnek használták, sokszor erőszakot, bünt, önzést palástoltak vele. Időszerű tehát, hogy kereszténységünk gyökereiről elmélkedjünk és a látszatkereszténység helyébe a megtisztított igaz kereszténységet tegyük”. Márton Áron az úgynevezett „történelmi kereszténység” sallangjait elvetve, az evangéliumhoz, az ősegyház szelleméhez és az első keresztény századokhoz fordult vissza, ahhoz az időhöz, amikor még ára volt a kereszténységnek. Márton Áron evangéliumi életalakító volt. Láta, hogy a világ válságban van, és ezt a világot evangélium nélkül nem lehet megújítani, ezért írta: „Ez a kereszténység nem lehet félkereszténység. A félkereszténység nem képes megkötni az omló partot.” Tegyük hozzá ma sem! A kereszténység modern gondolat, mert olyan forrásai vannak, melyekből mindig meg lehet újulni. Még a profán világ jövőjére is elmondható, hogy megújulni csak a meglévőből, a kialakult értékekből, az életet adó forrásokból lehet.

A konzervatív megújulás nem szorítkozhat a kifejezett keresztény megújulásra, mert az bezárkózás lenne. Nagyon sok ember él az egyház keretein kívül, de még a kifejezett egyházhoz tartozásnak is különböző erősségű kötelékei vannak. Nagyon sok ember lekezelése lenne, ha farizeusi ajakbiggyesztéssel vennénk tudomást azokról, akiknek lazábbak a kötelékeik, vagy az egyház keretein kívül élnek. A Tízparancsolat szelleme valamikor, még nemrégén is, meghatározta az európai életet, még a szekularizált világ emberének életét is. Ez jórészt ma is így van. Sok ember van, akiknek én adok a szavára, pedig nem úgynevezett

„gyakorló” vallásosok; és sok ember van, akik hangoztatják, lobogtatják kereszténységüket, de nem tudom hitelesnek tartani őket.

Amit konzervatív megújulásnak nevezünk, annak vonatkoznia kell az egész társadalomra. Vannak kérdések, melyekben nagyon széles körben egyetértés van, egyházi, világnézeti hovatarozástól függetlenül. Az ószövetségi Szentírásban, Tóbiás könyvében olvassuk: „Amit magadnak nem szeretnél, azt másnak se tedd.” (Tób 4,15) Ez a mondat tiltja a rosszat. Jézus Krisztus pedig parancsolja a jót: „Mindazt, amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. Ez a törvény és a próféták.” (Mt 7,12) Ezek a mondatok nagyon széles kör számára elfogadott erkölcsi aranyszabályok, és ezek mellé állíthatjuk a Tízparancsolat szellemét. Amerre a mai világ – ellenőrizhetetlen hatalmak által kényszerítve! – tart, az nagyon távol áll a legtöbb ember által elfogadott, minimális, de alapvető igény szellemétől. Karl Rahner ír anonim keresztényekről, akik történelmi meghatározottságuk következtében, vagy más módon távol-távolabb állnak Isten ismeretétől, de feltétel nélkül és bizalommal elfogadják saját létezésüket és az embertárs létezését is – így pedig kifejezett vallás nélkül Istent fogadják el. Akikre elmondható az anonim kereszténység, azok megfelelnek az ószövetségi Tóbiás és az evangélium Krisztusa előbb idézett mondatainak, a minden jóakarátú ember által elfogadott erkölcsi aranyszabálynak. Akikre elmondható ez az anonim kereszténység, azok már egyáltalán *nem „semleges” világnézetűek* – ami nincs.

Márton Áron nem kezelte le azt az embert, aki nem tud hinni. Életrajzi adataiból tudjuk, hogy nem hívő emberekkel beszélt tisztelettel, érdeklődve hallgatta őket, elismerte értékeiket, vagy éppen baráti viszonyba is került velük. Márton Áron a párbeszéd mestereként tudta, hogy más világnézetű felek legfeljebb arra törekedhetnek, hogy egymást meggyőzzék, de arra nem, hogy egymást legyőzzék, legyűrjék. És mivel számára a párbeszéd nem volt a megalkuvás alibije, azt is tudta, hogy mikor kell fölállni. Egy párbeszédben nincsenek előre kijelölt győztesek, viszont akár még közös nevezőre is lehet jutni. Arra a kérdésre, hogy miért tart fenn kapcsolatot baloldali emberekkel, 1946-ban így válaszolt: „Régen megtanultam, hogy az emberekben *az embert* nézzem, sohasem szoktam meg, hogy az embereket politikai pártok miatt, mint embereket egyszerűen minősítsem, elvessem vagy megdicsérjem.” Ehhez tudni kell, hogy Márton Áron tiltotta papjainak a politikai megnyilatkozások

kat, vallotta, hogy az egyház pártpolitikai állásfoglalása sokakat szembeállít az egyházzal.

Márton Áron *háborúellenes emberként figyelt a globális biztonságra*. Éppen ezzel összefüggésben a harmadik világ, a kifosztott, egykori gyarmatok népe mellé is állt. Gondolkodása ezen a téren is együtt mozgott Szent VI. Pál pápa gondolkodásával, amire a könyv kitér.

A gyarmati rendszer felbomlása után megnyilvánult az, hogy az egykori gyarmatok, a harmadik világ kifosztott országai, milyen helyzetben élnek. A katolikus társadalmi tanítás XXIII. János pápa *Mater et Magistra* című enciklikája, tehát 1961 óta figyel az éhező országok problémájára. Márton Áron már a '30-as évektől megfogalmazta azt, amit a gazdag világ a Föld nagyobbik részével tett. A '60-as években folytatódott a gazdag világgal szembeni kritikái, ami azért figyelemre méltó, mert ekkorra már kialakult a nyugati jóléti társadalom, és Márton Áron a szegénységben élő Romániából nem a gazdag Nyugat lehetőségeire, hanem a Föld kétharmadát kitevő szegény országokra irányította a figyelmet. Ez a szolidaritás jellemző Márton Áron személyiségére.

VI. Pál pápa 1967-ben kiadta a *Populorum Progressio* című enciklikáját, ami felszabadító hatású lehetett Márton Áronra. Márton Áron római katolikusként a nyugati kereszténységhez tartozott, Erdély a nyugati kultúrkör egyik keleti végvára – a legkeletibb gótikus, tehát nyugati stílusú falusi templomok sora éppen Márton Áron szülőföldjén, a Keleti-Kárpátok alatt lévő Csíki-medencében van. Márton Áron pedig itt, a Nyugat keleti peremén élve tudta, hogy baj van a nyugati gondolkodással. Ez a baj legkönnyebben a nyugati önzésben ragadható meg, ami a gyarmatosítással, és az azt követően megjelenő liberális kapitalizmussal jelent meg. Márton Áron erről már 1936-ban beszélt. Amikor a *Populorum Progressio* megjelent, akkor Márton Áron az enciklika ismeretében *Emberi életfeltételek* címmel elmélkedést írt, nyilván a papnövendékei számára. Ebben az enciklikát nem csak ismerteti, hanem saját meglátásaival, az értékrendi kérdésekre figyelve, tovább is gondolja VI. Pál gondolatmenetét. A '60-as évek végén arról írt Márton Áron, hogy a nyugati önzés megrendítette a szegény országok bizalmát a gazdag nyugati országok iránt.

Négy évvel később, 1971-ben Márton Áron ott volt Rómában a második püspöki szinóduson, melynek két önálló, egymástól távol álló

témája volt: az egyik *a papság helyzete*; a másik pedig az *igazságosság a világban*. Márton Áron a szinóduson kétszer mondott beszédet. Ahogy az akkor magasabb teológiai tanulmányokat Rómában végző, és jelen lévő Jakubinyi György, a későbbi érsek írta: Márton Áron „ékes latin nyelven” beszélt Rómában. Az első beszédében, ami 1971. október 13-án hangzott el, Márton Áron hozzászólt az addigi beszédekhez, ezt tehát nem írta meg még otthon, hanem ott, helyben reagált. Ebből az derül ki, hogy a szinódus két témája közül a nyugati küldöttek részéről a papság helyzete nagy hangsúlyt kapott, de az igazságoságnak a világban való megjelenéséről, főként a harmadik világ helyzetéről alig volt szó. A nyugati küldöttek panaszkodtak, hogy magányosnak érzik magukat, a magánéleti problémáikról és a cölibátusról beszéltek. Márton Áron botránynak tartotta azt, hogy a nyugati egyházban a papság magánéleti problémái jelentik a fő hangsúlyt, miközben a volt gyarmati országok sokmillió népe változatlanul éhezik. Márton Áron zseniálisan közös nevezőt talált a szinódus két, egymástól eltérő témája között! Ebben a beszédben mondta: „A cölibátusról sok szó esett. (...) *A Humanae Vitae* és a *Sacerdotalis Coelibatus* pápai enciklikák körül keletkezett zajos vita (...) egészen elfojtotta a *Populorum Progressio* sokkal gyöngébb visszhangját is. Ez a fatális egyidejűség minket aggodalommal tölt el. Ez nálunk úgy hatott, mintha ma, amikor a világon minden nemzet igen súlyos problémákkal küzd, Nyugaton a legsürgősebb probléma lenne, hogy a lelki válságba került papokat minél előbb megházasítsák. (...) A lemondás a keresztény élettől nem választható el!”

A szinóduson jelen volt Szabó Ferenc jezsuita pap, a Vatikáni Rádió magyar adásának szerkesztője is. A *Szolgálat* 1971. 4. (karácsonyi) számában többoldalas tudósítást írt a szinódusról. Ebből tudjuk, hogy Roger Etchegaray, akkori marseille-i érsek sajtókonferencián a világ sok tájáról összegyűlt újságírók előtt hivatkozott Márton Áronra, hogy az ő beszéde képviseli a helyes szemléletet. Ezt írta Szabó Ferenc: „A szinódus félidejében, október 18-án Roger Etchegaray marseille-i érsek érdekes, kiegyensúlyozott sajtókonferenciát tartott: reflektált a papsággal kapcsolatos vitákra. (...) Marseille érseke szerint túlságosan központi helyre került a cölibátus kérdése. Az a veszély fenyegeti az atyákat, hogy a fától nem látják az erdőt. Kifejezetten hivatkozott Márton Áron gyulafehérvári püspök felszólalására és kijelentette, hogy

osztja az erdélyi főpásztor véleményét: meglepő, hogy Nyugaton a *Humanae Vitae* kezdetű, és a cölibátusról szóló pápai levél körül keletkezett lárma mennyire elnyomta a *Populorum Progressio* égetően időszerű hangját.”

Roger Etchegaray marseille-i érsek, későbbi bíboros, a Vatikán majdani „igazságügyminisztere” (a Iustitia et Pax Pápai Bizottság elnöke) felhívta a világ figyelmét Márton Áronra. *Oda kell figyelni Márton Áronra!*

Az 1971-es püspöki szinódus *De Iustitia in Mundo* címmel záródokumentumot adott ki, ami ott van a katolikus társadalmi tanítás okmányai között. Márton Áron figyelemfelkeltő beszéde is hozzájárult e dokumentum szelleméhez, így az alábbi mondathoz is: „Ha a fejlődő országok és régiók nem vívják ki – éppen fejlődésük révén – szabadságukat, akkor fennáll annak a veszélye, hogy azok a létfeltételek, amelyeket többnyire a gyarmatosítás teremtett, csak a kolonializmus újabb formájává tudnak átalakulni, ebben pedig ezek a népek a nemzetközi gazdasági erők játékanak kiszolgáltatott áldozatok lesznek.”

ÖSSZEFOGLALÁSKÉPPEN

Márton Áron koherens, rendszerbe foglalható gondolkodása az életképes hagyományokra és kimunkált értékekre figyelve a *szerves élet* megújulását szolgálta. A könyv gondolatmenete az embertől, a megismételhetetlen egyedi létezőtől kiindulva halad a nagy társadalmi felépítmények felé, a következőképpen:

Mivel Márton Áron evangelizációs törekvése személyiségfejlesztés is volt, *érett személyiségekkel* tartotta megvalósíthatónak a megújulást. Infantilis személyiségekkel nem lehet megújulni!

Szó van nála a *világban való jelenlétről*. A keresztény ember nem zárkozhat sekrestyébe, a konzervatív ember nem zárkozhat klubjának burkaiba. A világ változásához a föld sójává kell lenni. Jól kell érezni magunkat a szekularizált világban!

Márton Áron látta, hogy a világ azért fordult fel, mert az *értékrend* is felborult, így a könyv kitér értékrendi kérdésekre is.

Ami a XX. században történt, az felveti a kérdést, hogy milyen *a hatalom és személy viszonya*.

A XX. század diktatórikus rendszereket adott, Márton Áronban azonban ott élt a *demokratikus társadalom* igénye, azt tartotta emberhez méltónak.

Márton Áron a *szükséges nemzeti azonosságtudatot elválasztotta a káros nacionalizmustól*. A helyzettudatnak egymástól eltérő, egymással összeegyeztethetetlen változatait mutatja meg ez a szétválasztás. Ebbe a körbe, a szükséges patriotizmus körébe illeszkedik a kisebbségi kérdés is.

A köztudat ismer valamennyit Márton Áron életének adataiból, de gondolkodása lényegében ismeretlen. Ehhez olvasni kell, értelmezni és érteni őt. A világ rászorul arra, hogy megismerje Márton Áron gondolkodását és kifogástalan személyiségét.



Magyarosi Sándor

AHOGYAN (N)ŐK LÁTTÁK: SZÉKELYFÖLD ÉS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

BEVEZETÉS

1944. augusztus 31-én kora délelőtt egy fiatal zászlós álldogált Sepsiszentgyörgy főterén a megyeháza előtt. A férfi csapattestéhez igyekezett volna, de a vonatok nem jártak, neki pedig egyelőre nem sikerült fuvart találnia. Az utcák üresek voltak, és szinte folyamatosan szólt a légiveszélyt jelző sziréna: a román légierő pilótái által repült német vadászgépekre figyelmeztetett, amelyek időről időre megjelentek, és olyan alacsonyan cikáztak át az épületek fölött, hogy szabad szemmel is jól lehetett látni: az átállás óta még nem festették át rajtuk a harmadik birodalom felségjelzéseit. Kilenc körül, amikor egyszerre három gép is jött, a zászlós egy meglehetősen szürreális jelenetre lett figyelmes: „a tér közepén – írja visszaemlékezésében – teljesen egyedül egy három év körüli kislány jön keresztül. Egyetlen ember sincs a téren rajta és rajtam kívül. A repülők szemtelenül a tér felett köröznek, és leadnak egy-egy sorozatot. Senki sem válaszol, nyugodtan billegetik szárnyaikat. A kislány andalogva felnéz, csodálja, ami felette történik. Gyorsan odaszaladok hozzá, ölbe kapom, és a megyeháza mögötti kertbe, az óvóhelyre viszem. Olyan óvóárok ez, nem is óvóhely, de biztonságosabb, mint a főtér. Az árokban emberek húzódnak meg. Ezt is, azt is kérdezem, nem ismerik-e a kislányt, de senki sem ismeri. A hátizsákomban van egy doboz keksz, kibontom és megkínálom. Majszol, és szemmel láthatóan jól érzi magát. Félóra múlva csendesség lesz, és a kislányt kézen fogva megindulok a városháza felé. Gondolom, ott csak találok embert, aki ismeri a kicsit, és útbaigazít, hogy hol laknak a szülei. Az alsó fasorban járunk, amikor egy kibomlott hajú, síró asszonyt látok közeledni. Az édesanya volt. Csak sír, zokog, és a kezemet szorongatja...”¹

1 Földi István: *Székelynék születtem*. Kézdivásárhely, 2014, T3 Kiadó, 292–293. p.

A fenti eset Földi István emlékiratából származik, és több szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt amiatt, mert Székelyföld egyik városában játszódik, ráadásul éppen nyolcvan évvel ezelőtt, mikor a második világháború a szó szoros értelmében elérte a régiót, olyannyira, hogy számos település harcok színhelyévé is vált. Másrészt azért, mert az ilyen típusú források – naplók, visszaemlékezések, életút-interjúk nemcsak arról tudósítanak, hogy mi mikor történt a múltban, hanem arról is, hogy hogyan tapasztalták meg azt a történelmet a férfiak és a nők, ami többé-kevésbé az ő alkotásuk.² Harmadrészt pedig azért, mert a történet maga – bár egy tartalékos tiszt jegyzi le –, mégiscsak azt villantja fel, hogyan élték meg a háborút azok, akik civilként csöppentek bele.

A továbbiakban három olyan interjút adunk közre, amelyekben szintén a Székelyföldön vagy annak közelében született nők mesélik el 1944-el kapcsolatos emlékeiket. A három megszólaló közül a legidősebb Vitályos (szül. Borbáth) Mária, és bizonyos értelemben az ő története a legmegrázóbb, ő ugyanis kisgyermekes anyaként a háromszéki Ozsdolán élte át a front átvonulását. Az akkori magyar–román határ közelében fekvő falu területén szeptember első felében heves harcok zajlottak: a kisebb német gyalogos egységekkel megerősített 24. székely határvédelem pótzászlóalj (körülbelül száz-százhusz fő, akiket néhány géppuska és régi páncéltörő ágyú, valamint német rohamlövegek is támogattak) mintegy két-háromszáz szovjet katonával keveredett harcban (az utóbbiak nagyrészt a 23. harckocsihadtest felderítői közül kerülhettek ki, és nem az Ojtozi-szoroson át érkeztek be a medencébe). A falu ezekben a napokban többször is gazdát cserélt, ráadásul úgy, hogy a lakók egy része a harcok alatt is a településen tartózkodott.³ Kor szerint a következő megszólaló Czippel Lászlóné Sebestyén Erzsébet, aki 1921-ben született: ő a Hangya Szövetkezet alkalmazottjaként azok közé tartozott, akiket a front közeledése miatt veszélyeztetett

2 Gyáni Gábor: Az ego-dokumentumok történetirői használatáról
<http://www.barkaonline.hu/esszek-tanulmányok/6719-az-ego-dokumentumok-torteneti-roi-hasznata> (Utolsó letöltés: 2024. június 27.)

3 Az ozsdolai harcok kapcsán lásd: Illésfalvi Péter – Dr. Szabó Péter – Számvéber Norbert: *Erdély a hadak útján – 1940–1944*. Nagykovácsi, 2006, Püldo Kiadó; Ravasz István: *Erdély ismét hadszíntér 1944*. Budapest, 2002, Petit Real; Iochom István: *Az ozsdolai szabó, aki megélt két világháborút – Borbáth József visszaemlékezései*. Sepsiszentgyörgy, 2016, Kalácska Könyvek; Földi: i. m.

régiók kiürítése során egyre nyugatabbra telepítettek, hogy végül – a háború utolsó hónapjaiban – Németországba evakuálják. A fiatalasszony mindezt terhesen csinálta végig: első gyermeke a szövetségesek passau-i fogolytáborában látta meg a napvilágot. A három nő közül Rombauer Mária a legfiatalabb: ő 1944-ben mindössze tizenöt éves volt, és édesanyjával, valamint testvéreivel együtt azon sok ezer civil menekült közé tartozott, akik önszántukból döntöttek úgy, nem várják meg, hogy az Erdélybe nyomuló ellenséges csapatok lakóhelyüket elérjék. Budapesten, egy rokonnál lettek menedékre. Augusztusban ez még jó megoldásnak tűnhetett: honnan is tudhatta volna a gyermekeit menekítő özvegy édesanya – 1940 és 44 között a sepsiszentgyörgyi polgári fiúiskola igazgatónöje –, hogy a kisebbik rossz helyett tulajdonképpen a nagyobbikat választotta, és hogy döntése következményeként az év telén Budapesten rekedve kell majd átélniük a főváros mintegy másfél hónapig tartó ostromát.

Mindhárom nőnek volt olyan férfi hozzátartozója, aki a háború alatt a Magyar Királyi Honvédségben teljesített szolgálatot: Vitályos Máriának és Sebestyén Erzsébetnek a férje, Rombauer Máriának pedig egyik bátyja volt katona. Vitályos Mária férjét leszámítva, akit az erdélyi harcok során fogtak el, a másik két férfi Ausztriában, a háború befejezését követően esett fogságba. Sorsukban közös, hogy ettől függetlenül mindhármukat – sok erdélyi magyar férfihoz hasonlóan – a Szovjetunióba szállították, ahonnan csak 1947-48-ban térhettek haza. Az egyes interjúk után néhány sorban a velük kapcsolatos információk is összefoglalásra kerültek, amelyeket nagyrészt a magyar királyi honvédség online is elérhető veszteségi adatbázisában, illetve a szovjet fogolytáborokba hurcolt magyar hadifoglyok adatbázisában lehet megtalálni. Igen beszédes adalék, hogy mindhárom megszólaló nő környezetében volt olyan férfi, akit a háború befejezését követően legalább két évre a Szovjetunióba hurcoltak. Az már csak valamiféle isteni kegyelemnek tudható be, hogy mindegyikük hazajött.

VITÁLYOS (BORBÁTH) MÁRIA (SZÜL. 1912)

A férjem el vót vive mán [behívták katonának, és]... onnan osztán vitték őket a frontra. Nem vót ő itthon mán [1944-ben], őket elvitték, gyakorlatoztatták. Mán azelőtt egy fél évvel ők ott vótak: egy magyar

katona jött Pestről, s az tanította őket. S akkor én vótam itthon két öreggel. S Balázska [a fiam] akkor egyéveske vót...

S mikor jöttek bé az oroszok, hát én indultam fel a kertbe, hogy nézzem meg, a sarjú mekkora. S egy leventekatona jó a lóháton, s [mondja], Medárd néni, térjen meg, mert az oroszok a Füvényesen [vannak]. Megtértem. Ugye, én süttem egy kemence kenyeret, hogy ne, mejünk fel kaszálni, s hogy legyen az embereknek, mit adjunk. S megtértem, s aszondja nagytátá: na, hordjunk ki, ami olyan – szalonna, zsír, minden –, rakjuk el, aszondja, met elrekvirálják. Met ő, ugye, egy más háborut es [megélt]... én értem a más háborut es, de akkor még kicsike vótam. Aszondja, hordjunk el. El es raktunk a csűrbe, ide-oda, de ha meggyúljon a csűr, minden elégett vóna. Ott, ahol én születtem, ott alábbacska, ott édesapáméknál minden porig égett. Akkora csűr vót, hosszú istálló, nagy ház – mindenféle elégett. A butorból valamit ki tudtak hányni, egyéb... met jött olyan golyó, hogy gyújtotta – az a gyújtós golyó: gyújtotta fel, minden elégett. S akkor mü kihordtuk, de osztán itt alábbacska megakadályozták a tüzet, úgyhogy nem jött feljebb. S édesapám jött, s azt mondta, hogy hordjatok ki mindent. Met ők akkor már el vótak égve. S nekünk deszkák vótak, met akkor akartunk építeni. Csomó deszka vót, de aztán vót egy nagy bunker, s oda kimenekítettünk mindent.⁴

S akkor jöttek az oroszok, itt meglóttek nekünk egy nagy gölyét. A gyermek az ölömbe vót. Egy nagy tiszt vót a legényivel. S akkor este jöttek... úgy egy tíz órakor. Mán mi a bunkerba vótunk. Aszondja oroszul – oroszul beszélt, vagy románul, tudja a franc –, hogy a gyermeket adjam oda a batrinának, s azt mondja, se a cukorhoz nem nyúl, s semmihez se. Én nem [engedelmeskedtem], s mondtam a gyermeknek: szorítsad a nyakamot. Megfutamodtam oda hátra, a kapunál én ott ki[mentem], bé oda a szomszédba, a pincébe. Utánam lótt. Még egy asszony ott vót velünk a bunkerba, Bögözi Emriné. S Emriné keresztülszökött a kerten, s akkor még bément a pincébe, s aszondja: no, Márikát meglótték. Met ő hallotta a lövést, ugye, hogy futott elől. S hát egyszer érkezem bé én es a gyermekkel. Másnap idejő az a tiszt,

4 A háború idején a légiveszély miatt a kertekben óvóhelyeket – tulajdonképpen árkokat – kellett ásni. Ezek ugyan ki voltak téve a közvetlen találat veszélyének, viszont a távolabb robbanó bombák – ebben az esetben tüzérségi lövedékek – szilánkjai ellen megfelelő védelmet biztosítottak.

de osztán én bé a pincébe, a kád alá [bújtam el], oda hordott nagymámá enni. Balázska jött, sírt, Mondom, vigyék ki innet, met úgy verem az ászokhoz, mondom, hogy... Meg vótam jedve, ugye, hogy a katona reám jó. A gyermeket vigyék el innet! A gyermek sírt: mámáka, mámáka... Jaj, istenem, mit mü akkor szenvedtünk... S akkor az a katona idejött, s itt meglőtte a nagy gölyét, s feltették egy szekérre, s töllünk lementek Szilveszterig. Szilveszternél oda Dáni Gusztiékni van az a bémenő, ott keresztülmentek. S akkor ott es akarták [lelőni az állatokat]. De a legényinek nem sült el a fegyvere, hanem a tiszt fegyverivel lőtték meg a gölyét es. S akkor ott es akarták meglőni a disznyót. S akkor a puska úgy sült el, hogy azt a tisztet meglőtte, amelyik éngemet meg akart fogni. Azt a tisztet meglőtte, s a gölyénk mellé felhúzták: felvitték a Tekeresre, a kertünkbe. Ott vót a nagy tanya, a kertünkbe, a sok bunker ásva, kereken. Sok libatollu ott, csontok... Itt lakott akkor Kovács Feri. Az annyi mindent szerzett onnat, harapófogót, kalapácsot, ott mindent – oda elhányták. Az emberektől szedték essze, s hányták el ott.

S akkor, mikor elvitték azt a tisztet innet, osztán én többet nem féltém. Mentem, mentem ki a kutra. Mikor nyomtam belé a gémet – akkor ugye olyan kut vót ott, hogy egy fával nyomtuk belé [a vedret] –, egy nagy akna ugy elütte ott a fejem felett Tótnitt való istállónak a végít. Ott hagytam a izét [a kutat], felfutott a gém, a vidreket ott hagytam, a két vidret, s bé én akkor ide a pincébe.

S akkor főztünk, tudja-e, főztünk... süttünk almás tésztát Terézkével, Bögözi Emrinével. Ő es itt kovártélyozott nálunk, met özvegy vót. S mikor megsüttük az almástésztát, be az oroszok, mind békapták. Akkor pityókalevest főztünk. Kivittük, itt a kertbe vót a bunkerunk. Mikor leülünk enni, egy nagy akna ugy bécsapott oda rajtunk tullocska; a kutyánkot ugy elérte egy szilánk, ugy elment a kutyánk, hogy többet sohase jött elé.

S akkor, mikor lefeküdtünk este, kicsit aludtunk, hajnal felé kiábáltak itt azokkal a taszigáló szekerekkel, mivel lőnek [valószínűleg a kerekes állványra szerelt orosz géppuskákról lehet szó]. Jöttek itt le, s amikor leértek a falu végire, ott osztán ordítottak, hurrá, hurrá. Úgy hallott fel ide. A kerteket mind ledőtögették... osztán ugy el kellett mindent dugdosni... Mindent faltak fel. Béföttet, tyukokot... mondom, fel kellett adni a katonának a [lő] há[tára]... taknyos kölyök vót, egy orosz. S osztán azok kacagták, a tiszt engem hogy megijesztett. Itt anyósomnak

egy hosszú rokolyáját felvettem, s fekete bluzzot, fekete fejkendőt... Addig olyan szép piros rend ruhával [jártam]: hát kötött, olyan ügyes gyapjúruha vót. S hamar le rólam azokat, s belé[öltöztem] abba [a feketébe], s ganyélébe ide belédugtuk a lábunkot Terézzel, mind a két lábunkot, hogy бүdösödjünk bé. Mindent elköveltünk, csak nehogy megfogjanak. Úgy hurcolták itt az asszonyokat, ahogy csak nekik tetszett.

S akkor Bögözi Emriné azt mondja egyszer, hogy te Mária, menjünk, aszondja, Jánoséknak a juhaik itt vannak, aszondja, ne, hajtsuk haza [őket]. Elmentem. Hajtsuk ott le [a juhokat]. Azok a nagy hosszú vonalak ki vótak húzva ugy az uton lefelé. S akkor, mikor elérünk oda Zsögöny István bácsiig... lelkem, asszonyom, aszondja [István bácsi], Mária, magik hogy mernek indulni, aszondja, mit csinálnak magik? Az ember meg vót ijedve, hogy mű... Jaj, mondom, István bácsi, mért? S akkor mondja, hogy ne, megfognak az oroszok, te, elhurcolnak, ezt csinálják, azt csinálják veletek. Ej, megfordultam, én otthattam a másik fehérnépet, ugy felfuttam az uton, mint a... ugy jöttem fel, senkire se néztem én rea, csak hogy hamar érjek haza. De többet mentem-e ki a kapun? Az öreg ugy megje[szett]... de jól tette, me hanem biza... nem lett vóna jó járkálni az uton.

S akkor, mikor vége vót a háborunak [vagyis amikor a faluban befejeződtek a harcok], ez a Matyi Pista aszondja, hogy legyen szives, jöjjön, nézzük meg, édesapámék élnek-e, mi van velik. S há mondom, jó, menjünk. Akkor mán, ugye, vége vót a háborúnak, de vótak oroszok elébb-elébb. S ott a masinamalomba az oroszok bé vótak huzódva. S a gyermekkel megnéztük a szüleit, ugye, s akkor jövünk ott fel, s aszondja egy orosz, hogy idi szudá. Idi szudá. Én már értettem azt az idi szudát [...], hogy gyere ide. Intette es. S én kezdek sírni s mondom: Pista, látod-e, métt hittál ide? Erősen kezdtem sírni. Megfutamodtam, ott hagytam a kölyket. Ugye mondtam, Pista, ne jöjjünk ezen az utcán, hanem amelyiken bémentünk. S akkor onnat es megszabadultam. [...] Az asszonyokat hurcolták, a rétre felmentek, csufokot üztek velik. De a jóisten ugy megörzött...

S mikor este es - mán odavót az apja [a férjére érti], s én sírtam. Aszondja [a gyermek]: métt sírsz, édesanya? S mondom, azért, hogy nincs édesapád. Egy évig semmit se tudtunk róla. Egy évig! De a jóisten ugy megsegített, az az üdő alatt, ugyhogy engem senki nem tudott megbántani.

- *A németek már az oroszok előtt itt voltak Ozsdolán?*

- Mikor, mondom, indultam fel, hát jött le egy rend német. De azok olyan szépen énekeltek. Még nem jöttek vót bé az oroszok, ugye, azelőtt jött le egy rend német. Azok olyan szépen énekeltek németül. Egy nagy szakasz. Mind fiatalok vótak. Egy sántált hátul. S azok mentek ott le a főuton.

- *Magyarok is harcoltak a faluban?*

- Igen, igen. Magyarok vótak, s a németek itt a falu végén. Testvéremnek a férjít ott lötték meg, a falu végén. Jött haza. Kolozsváron laktak ők, ugye, ilyen prédikátor vót, s a feleségit ide hazahozta, ugye, két gyermekkel. Ibolyát s... két gyermeket. Jött, hogy mentse meg, hogy vigye el ökö. Megtudta, hogy itt a háboru ide kitört. Eljött a vonattal Kézdivásárhelyig, s onnat indult ki ide. S mikor elért a falu végéig, ugye, ott vótak a németek, azok, akik vigyáztak... akik állították meg, hogy mit csinálsz, ki vagy, izé vagy-e, ilyen eláruló... s azok megállították. Jött vele egy szomszéd gyermek... az tanólt Vásárhelyt kovácsinasnak. S avval ketten jöttek - met azok velünk szembe laktak, azok a gyermek[ék]... Jöttek, s megkérdezték [tőle a német katonák], hogy hova mejen. Ő tudott németül, ugye, az a Jani - több nyelven tudott, iskolába járt. S akkor, mikor elértek odáig, a gyermeket es meglötték, s meg Janit es. Mondta [a katonának, aki igazoltatta], hogy az igazolványát adja vissza - németül, ugye, kérte, [de a katona] azt mondta: nem kell neked több igazolvány. Itt a nyakszirten, itt lötte meg. Met amikor lementünk a testvéremmel, hát akkor már egy véres zsebkendő vót itt a nyakánál... S a másik, Incze, az továbbacska vót. Hogyha kerültek vóna itt fel a Cserénél s itt bé a kerten, szépen megmenekültek vóna. De aszonta Nagy Berta, hogy jaj, Sallai úr, nagy veszélyben vannak a családok Ozsdolán, a családja magának es. Még ott ijesztette Janit. De ő es meg kellett vóna gondolja, hogy ott a határon keresztüljőni nem lehet, met izének [felderítőnek, kémnek] veszik... Az oroszok itt vótak [a falu egyik felén], s a németek ott [a falu másik felén]. Ő jött ide haza, s azok azt hitték, hogy ő jó, s osztán elárulja, hogy ne, ezek hol vannak s mit csinálnak, s meglötték. Nem szabad keresztülegendni a határon.⁵

5 A kivégzett férfi valójában nem a határon szándékozott átkelni, viszont csak úgy juthatott volna el a családjához, ha keresztelzi a németek védelmét és elindul az oroszok felé. Nagyon valószínű, hogy a németek emiatt végezték ki.

– *Mennyien lehettek a magyarok, akik a németekkel együtt harcoltak itt?*

– Sokan vótak. S a németek es sokan vótak.

VITÁLYOS MEDÁRD, VITÁLYOS (BORBÁTH) MÁRIA FÉRJE

Az 1913-as születésű Vitályos Medárd a második világháború idején a 24. határvasdász zászlóalj kötelékében szolgált tartalékos honvédként. A zászlóaljról tudjuk, hogy 1944 augusztusának végén az Ojtozi-szorosban volt védőállásban a 24/1. erődsszázaddal és a kézdivásárhelyi 8. székely határőr-zászlóaljjal együtt, és hogy egységei szeptember elején ebben a térségben vívtak veszteségteljes harcokat az akkori magyar határokat átlépő Vörös Hadsereg alakulataival. Vitályos Medárd hadifogoly-kartotékján az áll, 1944. szeptember 1-jén esett fogságba, viszont a magyar veszteségi adatok szerint a férfi csak 1944. október 1-jén tűnt el. A későbbi dátum mellett szól az is, hogy a kartotékon Muris járásban található Idecsitan nevű települést tüntették fel a fogságba esés helyeként, ez pedig minden valószínűség szerint a Maros-Torda vármegyei Idecspaták lehet, ugyanis a 24. határvasdász zászlóalj maradványai valóban az utóbbi település környékén harcoltak az említett időszakban.

Fogságba esése után Vitályos Medárd feltehetőleg a Focşani gyűjtőtáboron került az oroszországi szverdlovszki régióban létrehozott 153-as számú, ún termelési táborba, amelynek központja az Európa és Ázsia határvidékén fekvő Nyizsnij Tagilban, Oroszország egyik fontos ipari városában volt (a táborközponthoz további részlegek tartoztak). A férfi az ukrainai Nyezsiben működő 176-os számú repatriáló táboron keresztül tért haza. Kartotékján szabadulása dátumaként 1948. június 17. szerepel.

*CZIPPEL LÁSZLÓNÉ SEBESTYÉN ERZSÉBET
(SZÜL. 1921. NOVEMBER 7.)*

– 1921. november 7-én születtem, Köpecen. A szüleim Bibarcfalván éltek, a fürdön. Van külső fürdő és belső fürdő; a belső fürdőnek voltak a tulajdonosai, de tönkrementek huszonkilencben, és apám kiment Amerikába. És soha, soha nem írt egy sort se: se feleségéről, se gyermekéről, senkiről soha nem érdeklődött. S én Köpecen nőttem fel,

ott jártam elemi iskolát. Az elemi iskola elvégzése után Brassóban, a szeretetházban végeztem a kereskedelmet.

- *Az hol van Brassóban?*

- Mi van most annak a helyében? Hát a Kút utcában volt. A református gimnázium.

- *Hogy hívták az édesapját?*

- Sebestyén Ferenc.

- *És az édesanyját?*

- Nagy Lujza.

- *Hová került Brassó után?*

- Hát Brassó után... Mikor a bécsi döntés megtörtént, mi Brassóban éltünk édesanyámmal, s a család jött – köpeci Nagy Lajos, aki kulák volt, kiemelt, édesanyámnak az öccse volt –, és jöttek be székérrel, és mindennel hoztak ki, ugye, Köpecre. Na, nem sokáig voltam Köpecen: hát el kellett helyezkedni, ugye, dolgozni kellett. Baróton kezdtem, a Hangyánál az életem folytatását. Tizenhárom szövetkezet tartozott a baróti Hangyához. Én voltam a... szóval raktárnok, főnök és titkárnő, én voltam a mindenes. Levelező, számlázó – minden, minden, ugye. Aztán végül meguntam Baróton. S volt nekem egy nagyon jó protektorom Közéapjánt, doktor Polonkai Tivadar: országgyűlési képviselő volt, és a Hangyánál felsőházi tag. Hát ő bejött egyszer meglátogatni engem. Különben fogadott keresztleánya voltam, na. Hát hogy vagy, leánka, érdeklődött. Jól vagyok, Tivadar bácsi, de nem szeretem Baróton. Hát hova akarsz menni? Mondom, Marosvásárhelyre. Miért akarsz odamenni? Azért, mert férjhez akarok menni. És azt mondja: na, jól van, ülj le, ird meg a kéreseedet, s viszem. Hát meg is írtam s elvitte. Rá alig egy hónap múlva megkaptam az áthelyezést. Először a Hangya áruraktárban voltam, nem sok ideig; végül aztán a központba kerültem föl. A Sándor János utcában volt az egész szövetkezetnek az irányítója, s ott voltam, a könyvelőségen dolgoztam. Ott ismerkedtem meg a férjemmel is, Czippel Lászlóval. Egészen a háború kitöréséig voltam Marosvásárhelyen. A Hangya hadiüzem volt, és mindkettőt vitt tovább. Úgyhogy voltam Budapesten... végül Komáromban kötöttünk ki. Komá-

romban esküdtünk meg a férjemmel. Közben őt elvitték katonának, és én, hát egyedül [maradtam]. Senki ismerősöm még a környéken sem volt. Aztán így mentem, vittek aztán, ugye, tovább, úgyhogy végül Passauban kötöttem ki. A nagyobbik lányom ott is született, Passauban.

– *Hogyan került haza?*

– Jaj, hát hogy jöttem haza? Mikor a békekötés megtörtént, ugye, hát kezdődött a hazaszállítás. A vonatok nagyon rosszul közlekedtek, úgyhogy Passautól Pestig vagy hat vagy hét napig érkeztünk meg. De milyen csodálatos volt; engem a Jóisten mindig hazavezérelt. Én hittem és bíztam is a Jóistenben. Megérkeztem Pestre, Budapestre, ugye. Hát egy gyermekotthonba betettek, és valamiért kimentem sétálni – vagy valamiért – a városba. Mit adott a Jóisten, egy rokonunkkal [találkoztam]: kisbaconi Vajna Ferenc a Ganz Árammérőknek volt a igazgatója – azzal találkoztam össze. Na, akkor engem persze kivittek a lakásukba. A lányom, a nagyobbik lányom még kicsi baba volt: akkor ott megfürösztöttük, rendbe tettük, ugye, és ott voltam, [míg haza tudtam indulni]. Aztán felsegítettek a vonatra. Megérkeztem... igen, Nagyváradra. Össze volt lövöldözve minden, a várótermek hidegek voltak... Én egy kicsi gyermekkocsival, a lányom... egy kicsi valamilyen csomagocskával ott ültem az összelövöldözött, hideg váróteremben.

– *Milyen hónapban volt ez?*

– Hát ez decemberben. Hideg volt. Decemberben. És ott is a Jóisten megsegített. Hát jön Köpecről Benedek tanító úrnak a fia, Benedek Álmos. Ment a diplomájáért – most már nem tudom, hogy hova, na. Azt mondja, hát te itt nit csinálsz? Mondom, hogy megérkeztem, de vonat csak valamikor későn jön. Hát az nem szólt semmit: elbúcsúzott tőlem, elment. Ő meg volt szállva egy köpeci ismerősnél, aki természetesen ismerte a szüleimet, a rokonaimat – mindenkit, ugye. Hát azzal a nényivel [akinél lakott] jöttek, és ott is kivittek oda, ugye, Nagyváradra. A gyereket ott is megfürösztöttem... a Jóisten mindig megsegített engem. Na, akkor felsegítettek megint a vonatra. Megérkeztem Alsórákosra. Hát ott is, ugye, a váróteremben vártam. Jön egy ügyes székely ember; a nevére már nem is emlékszem, hogy hogy hívták. Hát bejött a váróterembe... Hát fiatalasszony, maga itt mit csinál? Mondom neki, hogy honnan jövök, és Köpecre szeretnék eljutni, és csak valamikor

később lesz nekem vonatom. Nem szól semmit. Kimejen az ajtón [és azt mondja]: gyere-sze ide, cigán. Odahívott egy gyermeket. Na, gyere ide, a nagyságának a csomagját vidd a feleségemhez és mondd meg, hogy én küldtem. Na, elvittek oda [ahol lakott]; hát ott is nagy szeretettel fogadott a felesége, minden. De aztán kivallotta, hogy Köpecre megyek, és én magát holnap hazaviszem Köpecre, mert... Azért mondom, hogy ez december volt, mert [azt mondta]: a leányom a [tanító]képzőbe jár, jön haza Udvarhelyről, jön szabadságra, megyek érte, és én magát hazaviszem Köpecre. Hát úgy is történt aztán. [...] Igen, és ő ment Ágostonfalvára. Nem tudom, hogy milyen sajtos emberrel volt összeköttetésben – ment annak a temetésére. Na és... másnap tényleg elvitt engem, kocsival hazavitt. Közben Köpecről is mentek át, ugye, annak a embernek a temetésére. Az egy román... sajtos... nem tudom, ki volt. Na és akkor megüzente a köpeciektől, mondják meg Sebestyén Ferencnének, hogy a leánya nálam van, és én holnap hozom vissza. Úgy is történt aztán, hogy engem akkor Köpecre hazaszállított.

– *A férje hol volt katona?*

– A férjem dél-erdélyi menekült volt, onnan szökött át. Ő magyar katona volt.

– *Pontosabban honnan Dél-Erdélyből?*

– Csák, Temes megye. Ott volt az édesapja tanító. Komáromból vitték el [katonának], ugye, és közben Oroszországban fogoly volt; három és fél év után jött haza. A Donec-medencében, bányában dolgozott. Aztán negyvenhétben jött haza. Én közben Köpecen... megérkeztem, ugye, Köpecbányán kaptam állást, ott dolgoztam Köpecbányán, amíg a férjem aztán hazajött.

– *Térjünk vissza a kiűritésre. Úgy zajlott, hogy mindig akkor menekítettek el Önöket, mikor a front megközelítette azt a települést, ahol éppen voltak?*

– Igen. Mindig vittek, vittek, vittek tovább.

– *Miután Passauba megérkeztek, hol laktak?*

– Passauban? Grubwegben volt a tábor. Amerikai fogságba kerültünk, ugye, nagyon jó dolgunk volt. Ügyes kicsi barakkokban laktunk, [mások] sátorban. Volt minden, ugye, nagyon jó ellátásunk volt. Öt kilométerre volt Passautól. Én aztán Passauba úgy kerültem, hogy szülni hoztak be volt azelőtt egy héttel. [...] Anna napján, július 26-án született, ugye, édesanyád [mondja a beszélgetésnél jelen lévő unokájának], negyvenötben.

– *És ahogyan a lánya megszületett, el is indult haza?*

– Hát mondtam, hogy jöttem aztán haza.

– *Kik kerültek a passai táborba?*

– Ott mindenki volt. Budapestről az orvostanhallgatók, tiszték, ott sokan... Hajón [is] laktak, [egy] nagy hajón.

– *Arról tud valamit, hogy a férje hogyan került haza?*

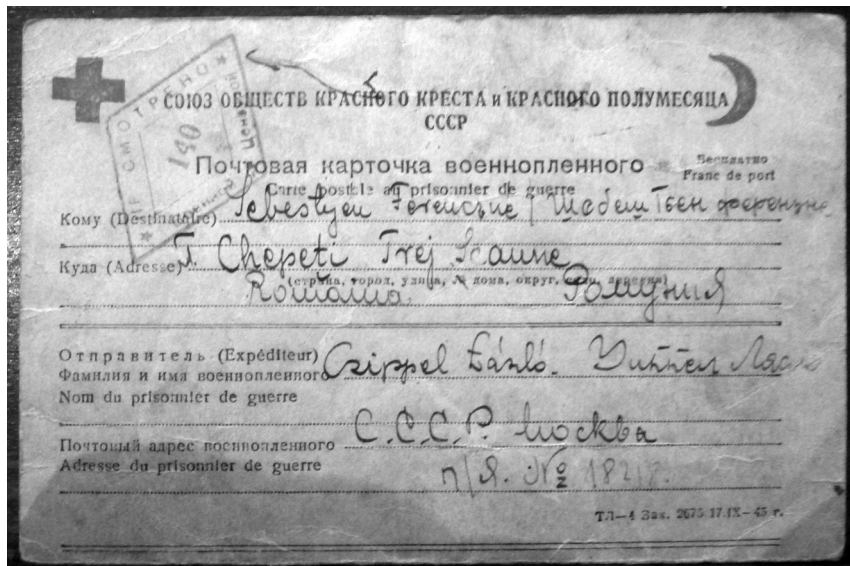
– Mivel ő bánáti volt, ő tudott románul, magyarul, szerbül, németül. Mikor jött haza, őt tolmácsul tartották vagy két hónapig. Úgyhogy mikor hazajött, azt mondta: na az én gyermekeim magyarnál többet nem tanulnak meg, mert én ráfizettem a nyelvtudásomra.

– *Hová érkezett vissza a férje a fogságból?*

– Hol volt a gyűjtőtábor... Focșani-ban, s én az idő alatt [amíg ott volt a hazatérése után, de a kiszabadulása előtt], mondom, kétszer látogattam meg Focșani-ban. Így az erdővidékiek... sokan voltak ott.

– *Szokott beszélni a férje a fogságban töltött időkről?*

– Hát mesélt. Ott dolgozott, a bányában még egy ujját el is veszítette. Amikor megkapta tőlem az első levelet, azt mondta, most már mindent el kell kövessek, hogy haza tudjak jönni. Főzték a csihányt s mindent, amit tudtak enni. Hát itt nagyon sokan jöttek haza, akik vele voltak. Többek között egy nagybaconi... Vele volt katona, s azt mondta, te úriember vagy, hazamész, aztán nem is fogság megismerni. Baló... nem tudom, minek... Jóskának, minek hívták.



Czippel László hadifogságból hazaküldött levelezőlapja

CZIPPEL LÁSZLÓ, SEBESTYÉN ERZSÉBET FÉRJE

Arról, hogy Sebestyén Erzsébet férje milyen alakulatban szolgálhatott, egyelőre semmiféle adat nem került elő, azt azonban tudni, hogy 1945. május 12-én a Magyar Királyi Honvédség őrzetőjeként esett fogságba az ausztriai Poldberknél. Ezt követően minden valószínűség szerint egy osztrák területen működő gyűjtőtáborba került, innen szállították ki a Szovjetunióba, pontosabban Oroszországba. Az asszony 2013-ban még őrzött két olyan, a Vöröskereszt által kiadott tábori lapot, amelyeket férje 1946-ban küldött haza:

1946. V. 2.

Édeseim!

Hosszú hallgatás után végre életjelt adhatok magamról. Jól vagyok, kifogástalan egészségben! Nem is lenne baj, csak Magukról tudnék! Velem van Sárának a Lajosa is, ő is jól van. Erzsókám, írjon! Remélem,

már ketten várnak! Hiszem, hogy hamarosan otthon leszek. Írjanak szüleimnek.

Mindannyiukat csókolja,

Laci

1946. december 22.

Édeseim!

Ismételten írok, hogy életjelt adjak magamról. Tőletek csak az Anikóm [a lánya] fényképével írott lapot kaptam, pedig szeretnék kimerítő híreket hallani. Én jól vagyok, remélem, felőletek is csak jó híreket fogok kapni. Címem úrjátok meg Csákra.

Sok szeretettel csókol mindannyiótokat,

Laci

A férfi hadifogoly-kartotékjára, amely megtalálható a Magyar Nemzeti Levéltár online adatbázisában, a következőket vezették fel: rosztovi régió, 182-es számú Sahti hadifogolytábor. Ezzel szemben az általa küldött lapokon a 182/8. számú fogolytábor szerepel, amelyet az akkor Gundorovkának, ma Donyecknek nevezett városban vagy annak közelében hoztak létre a rosztovi terület Kamenszkij járásában. Czippelt ebből a táborból 1947-ben az ukrainai Nyezsínben működő 176-os számú repatriáló tábornak adták át, ahonnan a focsani-i gyűjtőtáboron keresztül tért haza. Kartotékja szerint 1947. július 1-jén szabadult.

ROMBAUER MÁRIA (SZÜL. 1929. FEBRUÁR 23.)

- Édesanyám Brassóban született, Pánczél Erzsébet [néven]. Albisi Pánczél [volt], Albisból [származott a család].

- *Az édesapját hogy hívták?*

- Rombauer Tivadar.

- *Ha jól értettem, édesapja ügyvéd volt, édesanyja pedig tanárnő. Milyen tárgyakat tanított az édesanyja?*

- Magyar, német, francia.

- *Sepsiszentgyörgyön tanított?*

- Hát itt is tanított, de kicsit, csak a magyar világban, mert a románoknak nem tette le az esküt, s akkor a román iskolába nem alkalmazták, és római katolikusok vagyunk, és akkor ott a Mikóba nem alkalmazták azért, mert az református iskola. S akkor édesapámnak ügyvédi irodája vót, s gépírt s gyorsírt édesanyám, úgyhogy édesapám mellett dolgozott. Csak az az egy baj vót, hogy édesapám 1933-ban meghalt. S akkor édesanyám se kint, se bent – ott maradtunk, a sok testvérek.

- *Hányan voltak testvérek?*

- Hát én kilencediknek születtem, de haton éltünk, most már csak hárman.

- *Hol volt az édesapja ügyvédi irodája?*

- Ugyanott az udvaron, ahol születtem én; a múzeum mellett a legelső épület Előpatak felé.

- *Miután az édesapja meghalt, az édesanyja hogyan tartotta el a családot?*

- Nagymamámnak vót nagy birtoka Brassó mellett, a Vidombák mellett, tanya vót. A Méhkertek ahol vótak, a Vidombák patak folyt keresztül a területén. Egyszer onnan kaptunk segítséget. Akkor egy nagynéném velünk maradt, édesanyámnak a testvére, nem ment férjhez. Az nagyon szépen varrt fehéreneműt. S akkor varrtak, édesanyám is, ő is. Akkor nagymamámnak vót egy kicsi nyugdíja, mert postán dolgozott. Ez nagy lakás, ami itt vót: onnan leválasztottak szobákat, s hátul, az udvaron is volt lakás, úgyhogy több lakónak kiadták, és utána vállalták a takarítást. S akkor az így telt el '33-tól '40-ig. Hét év, hét szűk esztendő. S akkor '40-ben iskolaigazgatónak kinevezték édesanyámat a polgári fiúiskolába, s egyből megkapta a nagy fizetést. Aztán a testvéreim mind tanultak, egytől egyig, mindegyik tanult. Úgyhogy Babuska főkönyvelő vót a textilgyárban, Erzsóka orvosnő vót, Tivadar gépészmérnök vót – akit mondtam, hogy szovjet fogságban vót. Utána hazajött, elvégezte még a mérnököt, s akkor lett darumérnök, úgyhogy darukat tervezett. Még a brüsszeli kiállításra is kivitték. Ez volt Tivadar. Zsuzsika számtantanárnő lett, akkor Pál állatorvos lett. Akkor két testvér meghalt kicsi korban, és akkor születtem én.



Rombauer Mária félárú vasúti jegy vásárlására jogosító archépes igazolványa 1942-ből

- Emlékszik, milyen volt, mikor 1940-ben újra bejöttek a magyarok?

- Jaj, hogyne. Ez a nagynéném, akit mondtam, hogy szépen varrt, akkor mindegyiknek varrt székely ruhát, a két nagyobb testvéremnek, akkor magyar ruhát Babának, a legnagyobbknak, édesanyámnak fekete díszmagyart. Nagynénémnek bordó díszmagyart varrtak. Kimentünk már reggel korán a főtérrre, s ott vártuk [a bevonuló magyar csapatokat], s ott tapsoltunk s örvendeztünk: ki se lehet mondani, milyen boldogság volt.

- Úgy tudom, a két háború közötti időszakban egy román katonatiszt is bérelt szobát önöknél.

- Az udvaron lakott egy. Hát, aki kivette, annak adta ki édesanyám, s aki fizetett. Kellott a pénz, mert sokan voltunk. Elment reggel s este hazajött [a tiszt, aki itt lakott] - semmi különös [nem volt vele]. Egyszer emlékszem, hogy megszólított, hogy ne énekeljünk délután, mert ő pihen délután, hogy ne énekeljünk az udvaron, s ne kiabáljunk az udvaron. Nővérem - Erzsóka nővérem, meg van halva szegény -, azt

mondta, hogy tessék éjjel aludni. Megmondta neki. Az éjszaka arra való, hogy aludni kell. Ennél több bajunk vele nem volt. Kiment reggel a kaszárnyába, s este hazajött.

– *Azt követően is adtak ki szobát, hogy Észak-Erdély újra Magyarországhoz került?*

– Azután... de igen, volt kiadva, de kicsi ideig. Mert azután még egy nagynéni odaköltözött, Lina néni. Akkor a nővérem férjhez ment, s neki szépen berendezett édesanyám két szobát, bútort [vett] s mindenfélét. Akkor jó fizetést kapott édesanyám, szegény. [Aztán] '44-ben elmene-kültünk Budapestre egy nagybácsihoz. Ott voltunk a háború végéig. [1945-ben] április 17-én értünk haza. Két hétig jöttünk a vonattal. Mindenünket ellopták a házból. Az Őrkőről cigányok s mik béköltöztek, az egész udvart s az egész házat elfoglalták, s nekünk helyet se akartak adni. Úgyhogy ismerősöknél szálltunk meg, én hat hétig voltam Stănescuék-nál, Baba néniéknél az Olt utca elején. A nővérem az anyósához ment a három gyermekkel, a nagynéném egy másik ismerős-nél volt, édesanyám... édesanyám kint maradt. Azt kérdezte tőlem, hogy akarsz-e itt maradni vagy hazamész? S azt mondtam, édesanyám, te aztán hazajössz-e, és azt mondta, igen. Na, mondom, akkor én hazamegyek. Nagymamámmal s nagynénimmal jöttem haza, s édesanyám ott maradt. Kapott Kispesten állást, s ott vót Erzsóka nővérem s Zsuzsika nővérem, akik harmadévesek voltak: Erzsóka az orvosin, Zsuzsika a tanárin – mert számtantanár lett, s az orvosit Erzsóka is elvégezte. S akkor azt mondta édesanyám, én itt kell maradjak, mert állásom van, és akkor ezeket tudom segíteni. S akkor hazajött orosz fogságból a bátyám, Tivadar. Ő folytatta a mérnököt – mert ő tulajdonképpen Ludovikát végzett katonatiszt volt, de műszaki, és így a műszaki egyetemre is beiratkozott, s elvégezte a gépészmérnököt.

– *Tivadart mikor vitték el a háborúba?*

– '43-ban az egész család kiment [Budapestre]: akkor vót a hadnaggyá avatás, '43 augusztus 20-án. Akkor ő elvégezte a Ludovikát, s aztán hat hónap múlva már kivitték a frontra.

– *Tehát Sepsiszentgyörgyre már nem is került vissza?*

- Nem. Ót egyenesen a frontra vitték onnat Pestről. Egyszer talán hazajött, de úgy kétnapos látogatásra vagy mire, úgy emlékszem.

- *Térjünk vissza a menekülésre: önök akkor is Budapesten voltak, mikor a szovjet csapatok bevették a fővárost?*

- Jaj, istenem, milyen cirkusz volt... A Rózsadombon vót nagybátyámnak, Fröhlich Károly bácsinak - Sarkadi Károlyra magyarosított - egy szép háza. Az emeleten egy repülős tiszt lakott, s az elrepült, ugye, az oroszok bejövetele előtt, s azt a felső... szobákat nagybátyám átadta nekünk. Mi ott nagyon kényelmesen lehetünk vóna, ha közben nem jönnek egymás után a bombatámadások: egyik oldalról a németek aknával, a másik oldalról az oroszok, és felülről az amerikaiak bombázták [a várost], úgyhogy a házat szépen összerongálták. Mi a pincében ültünk hat hétig. Az összes ablak a házon betörött, s míg ott vótunk, a testvérem, ez a szentgyörgyi, akinek a leányai most itt laknak a múzeum mellett... annak három kicsi gyereke vót. Tivadar, a legkisebb, az [épp csak meg]született, s három nap múlva menekültünk vele, marhavagonba, egészen Szolnokig. A legnagyobb is négyéves vót. S akkor ott nagybátyámnál vótunk addig, amíg aztán tavasszal hírelték s meghalottuk, hogy Erdélybe a menekülteket hazaviszik. S akkor kimentünk a Keleti Pályaudvarra, s két hét alatt hazaértünk.

- *Honnan tudták 1944-ben, hogy Sepsiszentgyörgyről menekülni kell?*

- Hát bombázták Brassót. Akkor az ágyúlövések jól hallatszottak. Úgy ágyúztak itt a Kárpátokban, hogy jól hallatszott. Meg vótunk ijedve. Férfi a háznál nem vót, egyik bátyám se vót itthon, ugye, és apa nélkül vótunk. Édesanyám elment a plebános úrhoz, s azt mondta, hogy mit tetszik tanácsolni, elmenjünk-e. Azt mondta a plebános - Szilveszter Sándor -, hogy menekítse a leányait, mert ezek az oroszok rosszak.

- *Amikor menekülés után visszajöttek, kellett jelentkezni a hatóságoknál?*

- Jaj, hogyne! Egy napig ki sem engedtek. Ott, ahol most a tüdőgondozó van, abban az épületben vótak a rendőrök; egy napig ki sem engedtek senkit a kapun. Hogy fertőzünk. Hogy nyugatról jöttünk s fertőző betegségben vagyunk. Minden ruhánkat fertőtlenítették; egy nagy kazánt odahoztak, s a ruháinkat oda berakták.

- *Az édesanyja utána már nem is jött haza, ott maradt Magyarországon?*

- Egy év múlva, '45-ben kiderült, hogy mindegyik testvéremnek tuberculozis van. Mert ott, ahol mondtam - a nagybátyámnál - kitűnően vótunk az emeleten, de nagybátyám egyetlen leányát egy évvel azelőtt temette el gégetuberkulózisban. S olyan nagy szíve vót a nagybátyámnak, hogy Marcsinak az összes ruháját nekünk ajándékozta - s cipőt, kabátot s ágyneműt, s mindent. Mind a négyen megfertőződünk. Mind a négyen. Úgyhogy Zsuzsika nővérem tüdőbe, én [érthetetlen szó], akkor a másik nővérem szintén tüdőbe. Ez a szentgyörgyi testvérem, amelyik a gyermekekkel hazajött, csonttuberkulózist kapott, egy csontját ki kellett vegye Fazakas professzor Kolozsváron.

- *Amikor ez kiderült, mi történt?*

- Akkor édesanyám búszult engem, hogy mi van velem, és hazajött. Egy hónapig itthon vót, s visszament. Hát ott állása vót, és a testvéreim mind egyetemisták vótak - hát muszáj vót visszamenjen, hogy legyen keresete, miből fenntartsa őket. Úgy jött át a határon, hogy egy ilyen lélekvesztő csónakkal áthozták a Körösön. Törvénytelenül jött, törvénytelenül ment.

- *Hogyan sikerült visszamennie?*

- Innet egy teherautóval: Szemerjára lekísértem, s egy alkalmi teherautóval ment be Brassóba, hogy a szentgyörgyi milícia ne tudja meg. S akkor Brassótól vonattal ment, amíg lehetett, s aztán megint a Körösön. Ott vót több ilyen csónakos, aki a mene[külöket] átvitte vagy visszahozta. Ez '46-ban vót, mert én aztán a képzőbe csak '47-ben tudtam járni, egy évet feküdtem. Én akkor '44-45-ben nem jártam iskolába, magánúton végeztem. '46-ban vót ez a betegségem nekem. Akkor halt meg nagymama is.

- *Hová ment iskolába ezt követően?*

- Itt vót óvónőképző, ahol most van a Mikes iskola. A katolikus plébániával szemben lévő épületben vót katolikus óvónőképző. S akkor ott végeztem a képesítőt, csak aztán az vót a baj, hogy amikor kihelyeztek óvónőnek, akkor má' kommunizmus vót. Azon az udvaron, ahol végeztük a képzőt, oda neveztek ki. A miniszteri kinevezésem oda szólt. S akkor a gyermekek... szóval ott vótam óvónő. Száz gyermek vót

béiratva, s még egy óvónőt odahelyeztek, egy bizonyos Antal Mártát. S gyermekeknek mondtam, hogy holnap nem jövünk óvodába, mert vasárnap van, és mit csináltak? S egyik mondta, hogy nem tudom, moziba megyünk, s a másik, hogy kirándulni megyünk, s egyik azt mondta, hogy templomba megyek a szüleimmel. Azt mondtam, nagyon helyes. Ennyi vót az egész. Másnap reggel a tanfelügyelőségre felhívtak. Becsey Pál vót a tanfelügyelő, s azt mondta: na, Rombauer kisasszony, ilyen, hogy templomba megyünk, nincs. Ennek vége. Vegye tudomásul. Holnaptól megy az Olt utcai óvodába. Jöttem az Olt utcai óvodába, me beteg vót az óvónő. Itt vótam... mit tudom én, hány hétig. Akkor utána letettek Szemerjára, utána tettek a hármas iskolába, úgyhogy három év alatt tizenhárom helyen vótam. S akkor Málnáson egy tanárnő vót, aki abba az évbe végezte a Bolyait. Azt mondta: Mária, neked édesapád nincs, édesanyád külföldön van, nincs eltartód. Ha te felmész az egyetemre s jól tanulsz, megkapod az ösztöndíjat. S akkor én szót fogadtam neki. Azt mondta, hogy járj valakihez felkészítőre. Vót egy tanár, Döme Bálint – nem tudom, hallott-e róla –, a Mikóba. Na, s azt ismertem, s hozzá jártam vagy öt hónapig számtanórára úgy, hogy Málnáson vótam közbe, Sepsimagyaróson vótam közbe. Jártam hozzá minden szombaton matekórára, mert azt jobban szerettem, a matematikát, s könnyebb vót nekem. S akkor júniusba se szó, se beszéd, elmentem Kolozsvárra felvételizni. Vótunk vagy hatszázan. A felvételem jól sikerült; felvettek százhuszonötöt, s abba én beléestem, s akkor tényleg megkaptam az ösztöndíjat. Így végeztem én el a matematika szakot. Hát, kaptam minden hónapban huszonöt lejt, s még adtak cipőkrémet, vagy ezt, vagy azt, kosztom megvót ingyen, lakás megvót ingyen, az egyetemre nem fizettem. Így végeztem el [az egyetemet].

ROMBAUER TIVADAR, ROMBAUER MÁRIA BÁTYJA

Rombauer Mária bátyja, Rombauer Tivadar valóban hivatásos tiszt volt a második világháború idején. Kinevezése a *Honvédségi közlöny* 1943. augusztus 20-i számában jelent meg, ugyanazon a napon, amikor hűga szerint hadnaggyá avatták Budapesten, azonban a férfi a szó szoros értelmében nem a Ludovikán végzett: 1939. október 1-én az akadémia korábbi két főcsoportja különvált, és a II. főcsoport – itt képezték a híradó fegyvernem tisztjeit, akik közé ő is tartozott – felvette a Bolyai János Akadémia nevet. (A híradó fegyvernem feladata

a különféle alakulatokat és parancsnokságokat összekötő híradó eszközök - rádióállomások, géptávírók, vezetékes vonalak - telepítése, üzemeltetése és karbantartása volt.) Az alakulatot, ahol Rombauer Tivadar a későbbiekben szolgált, nem ismerjük, viszont az ő neve is szerepel a második világháborút követően fogságba hurcoltak adatbázisában. A kartotékjára rávezetett adatok szerint az 1921-es születésű hadnagy 1945. május 14-én esett fogságba az ausztriai Nestelbachnál, ahonnan Örményország területére került (a tábor számaként a kartotékon a 115/1-8. szám szerepel). Akárcsak Vitályos Medárd és Czippel László, ő is a Nyezsiben működő 176-os számú repatriáló táboron át tért haza. Kartotékja szerint 1947. szeptember 22-én szabadult.



Oláh Sándor

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ EMLÉKEZETE
HOMORÓDALMÁSON

A jelenkortörténeti kutatásokban polgárjogot nyert az alulnézeti nézőpont: a mindennapi élet történetének, a gondolkodásmódok és viszonyulások változásainak, a személyes tapasztalattörténeteknek a megismerése. A 20. századi emberek tapasztalatainak megértésében a személyes dokumentumok használata nélkülözhetetlen. A rendkívüli eseményeket, traumatikus élményeket őrző személyes emlékezet évtizedek múlva is a megéléstörténetek tárháza. Ezek felszínre hozása emlékeztetéssel, életútinterjúkkal, szóbeli elbeszélésekkel és írott formában lehetséges. Alább egy helyi közösség mindennapjaiban 1944 őszén bekövetkezett rendkívüli eseményeket idéző személyes dokumentumokból válogattunk. Ezek közül az első szöveg szerzője Antónia Dénes (1906–1992), aki 22 éven át „cserép és téglakészítő” kisüzemet működtetett a homoródalmási Vargyas szurdokvölgy északi bejáratánál (végül 1959-ben államosították a kisüzemet). Antónia 1943–1958 között feljegyzéseket készített: nemcsak vállalkozása termelési adatait jegyezte fel, hanem szűkebb társadalmi környezete eseményeinek, a gazdasági, politikai változásoknak is krónikása volt. A frontátvonulás családját érintő eseményei kapcsán megemlíti a cserépegető telep közelében „díszló” német katonasírokat, amelyeket családja évtizedekig gondozott. A második szöveget Bodor Jánosné, szül. Rigó Lidi (1899–1981), egy verselő, íráskedvelő négygyermekes családanya írta, akinek 1944-ben két fia volt a háborúban. Az 1944. őszi helyi eseményekről, a frontátvonulás félelemben töltött napjairól szóló feljegyzései a történéseknek hiteles dokumentumai. A feljegyzéseket tartalmazó kéziratos füzetét a családja őrizte meg. Gothárd Jánosné, szül. Sándor Anikó (1897–1988) és Sándor Mári (1906–1985) itt közölt emlékezései részletek a nyolcvanas évek elején velük készített interjúinkból.

ANTÓNIA DÉNES

1944. április 2-án akarták az első menetszázadot indítani a frontra, akkora havazó volt, olyan hitván idő, hogy egész télen ilyen nem, a lovakot is most szedték össze jó részt az egész faluból. Ebben az évben volt kétszer marhabészolgáltatás Kápolnásfaluban. Körülbelül 500 darab elment, inkább több. Én is beadtam egy 350 kilóst, kaptam érte 515 pengőt... ilyen értéke soha nem volt a szénának, mert a jobbacskaszéna 50 pengő, egy véka búza 30-35 pengő, egy jó juh 130-150-ig. Az oroszok béjöttek Almásra szeptember 11-én, azelőtt egy héttel, szeptember 3-án Olaszteleknél felszorult volt 5 darab harcokcsi, amelyek a Lesen, Csihányoskút felé jöttek volt föl, itt voltak nálunk egy nap, amikor hozták volt a 2 halottat, amelyeknek a sirjok itten díszlik, azokat úgy, meghalva hozták ide a tankon. Itten nálunk az oroszok csak három hétre rá jártak, egyszer egy hármass patrólóháton, de még meg se álltak, csak kérdezték, hogy van-e német. De már akkor gyérültek volt... [a németek]; annyira ki voltak éhezve és fáradva 4-5 heti gyaloglás után, hogy az éretlen kukoricacsőről a lapit, ahogy lehúzta, úgy rágta bé, vagyis úgy megette... Na, annyi éhes emberrel mit tudjunk csinálni, naponta 50-60 ember ment át, hogy már kenyérral nem győztük, volt egy 30 literes üst, és azt naponta kétszer is tele főztük, úgy is volt, hogy 6-7 személy az üstöt megüresítették, de nagyon éhesek lehettek, sokszor elfogyott az üstből a gombolyég pityóka a leviben, szétfőtt darabjait csak úgy halászták ki. Éppen számon nem vettük, de 800-1000 ember ha át nem vonult ez idő alatt... Volt egy jó tavaszi süldő, azt meglőtték, két család méhet fölverték, a tartalék mézes lépeket elvitték. Még a Bodor Sándor pajtájánál megöltek vagy levágtak egy 7 mázsás bivalat, amelyik akkor bornyuzott volt meg, azok a gazemberek csak 6-on voltak... 1944-ben jött az átváltozás, a fogat nélkülség. (Nem volt ló és szekér). Jöttek a tetűk, a szegénység. A tetűköt azért említem meg, talán mindenkinek volt. A ruhát addig forráztuk, amíg tönkrement. Amit kerestünk, azt megettük.

BODOR JÁNOSNÉ, SZÜL. RIGÓ LIDI FELJEGYZÉSEI

Augusztus 24.

Műszaki katonák érkeznek, a házunk előtt a hidat aláaknázzák. A határőrökről biztató hírek jönnek, élnek mind, de levél nem jön.

Augusztus 30.

Forró meleg nap, délelőtt az erődöt Szentegyházásfalu fölött repülőőről bombázzák.

Szeptember 7.

Egy ellenséges gép száll a falu felett, egy német gép kergeti, bombát vet le a temetőn alul. Most már tudjuk, hogy nem csak szűkebb hazánk, a Székelyföld van veszélyben, de békés falunk is...

Szeptember 9.

Délután forrón süt a nap, 13 gép száll a falu fölé, ebből 3 német gép. Légi csata fejlődik ki, melynek 1 nehéz és 4 könnyebb sebesültje van. Többet nem merünk a házba aludni, mi ifj. Hajas Lajosnál a pincében keresünk menedéket a két kislánnyal, a férjem meg odahaza maradt, mert az állatok mind otthon voltak, kivéve a juhokot, azokat Tódor Lajos Parastyába elrejtette az egész sereget, és megmentette...

Szeptember 10.

Hogy írjam le azt az érzést, hogy kapjak szavakat rá? Kihirdették, hogy menekülni kell... de hova? Mi a földhöz tartozunk, nincs hova menni, de nem is lehet, még aki katonai behívót kapott, még az sem tud menni. Ki vagyunk teljesen szolgáltatva az ellenségnek. Mindenki itthon van. Mennyi bánatos arc, mennyi síró asszony... 1944. szeptember 10-edike, amelyik nap kihirdettek, hogy menekülni kell, ez a szomorú őszi nap, de most visszaemlékszem, mikor azt mondta a férjem, hogy menj el és nézd meg, hogy valakik mennek-e, mit csináljunk? Én elmegyek, éppen a papilaknál vagyunk egynehányan, beszélgetünk és sírunk... Jövök gyorsan haza, senki nem megy, mindenki itthon van, mire belépek a kapun, látom, hogy az egészvágás szekér elő van készítve, és a férjemnek a kezében egy nagy deszka, egy fűrész van. Na, mi van, kérdi, semmi, mondom, nem megy el senki... De én fogom be az ökröket és megyünk, szól szomorúan, az egyik ládába ruhaneműt tégy sokat, hogy ne fázzanak a leánykák, mert az éjszakák már hűvösek, a másik ládába ruhaneműt, amennyit csak tudsz... én sírok, és azt mondom, nem megyünk sehova, nem megyünk sehova, ezt kétszer-háromszor is megismételtem. Mi idetartozunk a földhöz, ehhez az árva székely földhöz, itt élünk, halnunk kell! És mindennap hálát adok az

Istennek, hogy magát felmentették és itt van velünk, mi lenne velünk, ha most három katonáért kellene sírjak, búsuljak? És kérdezem, mi lenne az itt maradt állatokkal, mindenkinek elég a maga baja, míg ezeket mondtam, Szármány felett átrepül egy ellenséges gép és a Köves tetőre bombát dob le, no, mondom, éppen ott kellett volna legyünk, a robbanása megrázkódtatott minket. Én nem megyek az útra meghalni a drága gyermekekkel! Igazad van, szól, és a szekeret visszataszítottuk a színbe.

Szeptember 11.

A hegyeken nyugat felől katonák járnak, német katonák a reggeli órákban, a faluban csend van. A csordát kihajtották, ez egy kicsit megnyugtat. Holmi értékesebb dolgot mindenki félretesz. Mi a híd felrobbantásától félünk... Úgy 5 óra körül délután, keletről katonák jönnek be a faluba, az asszonyok rohannak haza, ki az úton volt, közbe azt mondják, aki látta közelről, oroszok, mi félve húzódunk be a pincébe 26-on... felhő ereszkedik a falu fölé. A katonák csak jönnek-jönnek... Egyszer csak megindul a gépfegyvertűz közvetlen mellettünk a kertbe. Valahol messzebb a Rika körül egy-egy ágyú dördül. Néha kinez egy-egy asszony a bátrabbak közül, vajon nincs-e tűz a faluba. Egyszer csak elkiáltja magát valamelyik: tűz, és valóban tűz van a falu keleti részén a Józsaáknál, egy kisebb épület ég, de nem terjed tovább szerencsére...

Szeptember 12.

...ezelőtt négy évvel ezen a napon jöttek a magyar honvédek, virágosan, nevetve, mi meg sírtunk örömünkbe. Ma a csillagos szovjet katonák, lovaik patkója szikrázik az utcán, mi meg sírunk bánatunkba... de már csak erősítsük meg magunkat, egy új világ-forma születésének vagyunk a tanúi. Fiatal szovjet katona megy el mellettem az utcán, inti, hogy ő nem bánt, fiatal, szinte gyermek még, én Gáborra [egyik katona fiára] gondolok és megtelik könnyel a szemem.

Szeptember 13.

A határőrök közül sokan hazajöttek. Itt van az ellenség, nem kegyetlenkednek, lovat, szekeret visznek el a lakosságtól és ételmet. A falu minden épülete ép.

Szeptember 14.

Lajosról [a kisebbik katona fia] nem tudunk semmit, szept. 9-én egy pár órára jött haza ifj. Szabó Mihály, és azt mondta, 7-én beszélt Lajossal, mennek, foglalják vissza Dél Erdélyt... Szegény, szegény fiam, hisz Észak-Erdély is elveszett. Elesett Észak-Erdély, vele a szülőföld, idegenek járják, újra idegenek parancsolnak.

Szeptember 15.

Az ellenség tovaszáguld, mi maradunk, semmi rend, semmi törvény.

Szeptember 20.

Nem akarok történelmet írni, de az igazságért meg kell írjam, minden nap jönnek a német katonák Jasitól gyalog, fáradtan, éhesen, rongyoson. Az erdei lakásokba nem lehet lakni tőlük, oda tömegesen jönnek, 40-50-en, itt a falu szélén 4-6 bujkál, a másik meg egész nyíltan megy, mennek nyugati irányba, hova bemennek, ételmezt és ruhaneműt visznek vagy kérnek el. Valóságos hajtóvadászatot rendeznek rájuk a románok és oroszok. Szerinte Erdélyország földjén mindenütt katonasírok domborulnak... Mindennap jönnek a román csendőrök tyúkért, tojásért, a kaput nem merjük bezárni, mégis mindennapra nem jut egy-egy tyúk, vagy csirke. Ha nehéz munka után pihenésre térünk, lövések dördülnek bele az éjszakába, nappal, ha a mezőn dolgozunk, lövések dördülnek el a máskor oly békés mezők fölött.

SÁNDOR MÁRI (1906–1985)

Akkor háború alatt jött vót bé a műrostos ing, a fatalpú cipő. Azt mondták az akkori embörök: „Amíg Mihály vót apám, gyócs ingöm s gyócs gagyám./ Most Horthy lett apám, sem ingöm, sem gagyám.” Nem lehetett kapni semmit... [1944 őszén] jöttek az oroszok, de nem csináltak nekünk semmit, nem bántottak münköt egyáltalán, úgyhogy én akkor örvendöttem. Mikor a legelső orosz katonát megláttam bėjőni a Sóskút utcán, olyan gyeplöje vót a lovon, valahol kapta vót, mind amikor ültették a törökbúzáat: a ruhaszáritó spárgát megjegyöztük hatvanöt centire, s odatettünk egy-egy rongydarabot, s oda ültettünk. Olyan vót mindenkinek, s hát bėjő a legelső orosz katona az utcán, s a gyeplöje olyan spárgából volt, meg van jegyözve – úgy kacagtam –, én a kamara ablakán odaláttam, s no, hát vájja a zsebeit, ugye, egy embör

vót, s én meg akartam látni. No, most – gondoltam –, valami gránátot, vagy valamit húz ki – magyarok mentek ott ki a Köves felé. No lám, milyen fegyvert veszen ki a zsebiből. Hát kiveszen egy magyarótöröt, s kezdi a magyarót törni s ropogtatni. No, ez nem veszélyös, mondom. Ez vót az első orosz katona, én a kamara ablakából láttam.

GOTHÁRD JÁNOSNÉ, SZÜL. SÁNDOR ANIKÓ (1897–1988)

Azután es, hogy mi vót Úristen! Hát egyszer oroszok lettünk, hát egyszer az orosz jó, s a románok es jönnek, ahajt négy esztendeig magyarok vótunk, s a románoknak visszaadtak esment. Na! Még ott vagyunk, a románok kezibe, eleget vártunk, Amerikát, innet-onnat, de soha nem mentett meg még senki! Az én uramot elhajtották volt Földvárra, többel: Márton Mózeset, Barta Gyulát, azt se tudom hányat, lovastól, szekerstől. Vitték el a gabonát a faluból, s vitték a disznyókot s mindent... No, osztán az én uram odavót! Elég, hogy nem es bízunk hezza, mert akiköt így elhajtottak a románok, sokan odahaltak, oda-vesztek marhástól, mindenestől. Búsultam akkor erősen! Úristen, most-most mi lesz? Most ló, s szekér, s embör, s minden, ősz jött, mit, mit tudunk csinálni?? Egyszer egy este hát az ostorral jó haza! Hát, mondom, evvel jött? Nem baj, csak hogy jött! Azt mondta, hogy Hévizön feltörték a szeszgyárat menet, sokan-sokan vótak, mindent vittek a faluból, Gothárd Gyulától a nagy disznyót, s egyik gabonát... az én uram es gabonát vitt, s a másik es gabonát vitt, disznyót innet a faluból legalább ötöt elvittek, még többet, s megölték Földváron, ittak, azt mondja, ittak s ettek, s úgy megrészögdtek, hogy még az ór es elaludt, s ők mind elszökdöstek éjjel az Olton keresztül. Nem tudom, hányszor jöttek keresztül, azt se tudták, hogy hol járnak. Az ostorral hazajött s mindent odahagyott! S csakhogy hazajött! Osztán az oroszokkal nem volt baj, hiszitök-e? Az oroszok béjöttek, s a románok úgy meghúzták előttök magokot, olyan kicsi legényök voltak, hogy egyet sem pisszenetek. Az oroszok osztán egészen másabbak voltak a néphöz, mint a románok... Osztán csakes elmentek, s elég, hogy visszaadtak esment a románoknak münköt. S még ott vagyunk.

HOMORÓDALMÁSI ÁLDOZATOK

A második világháborúnak 42 almási áldozata volt, akik a harcterek valamelyikén vagy a különféle fogolytáborokban veszítették életüket.

A faluból 18 zsidó személyt deportáltak a magyar hatóságok: a Goldenfeld családot három gyermekkel, a Jakabovits családot hat gyermekkel, a Lőrinczi családot három gyermekkel. Közülük egy személy tért haza.

Szabó Gyula prózaíró, a falu szülötte, így emlékezett a háborúk almási pusztításaira: „Almásra többek között azt a sorsot is mérte a két világháború, hogy a két háború két emléktábláján összesen száztizenhat háborús áldozat neve fog fennmaradni. Fennmarad annyi értelmetlen életpusztulás, ami mind súlyos csapás és gyász volt külön-külön egy-egy háznál, de együttesen azt a „nemzetséges” veszteséget, a megmaradás erejének azt a súlyos csappanását is jelenti, hogy a két háború után száztizenhat férfival kevesebb lett, »ki ugart törjön, s vessen a földbe magot«”.¹



1 Szabó Gyula: *A névtelen katona*. Budapest, 1994, Püski Kiadó, 121. p.

Berekméri Árpád Róbert

KATONAEMLÉKEK HAGYMÁSBODONBÓL

A Hagymásbodoni Református Egyházközségben 2023-ban tartott esperesi vizitáción, Orosz Gusztáv¹ lelkipásztor hívta fel a figyelmem hat rövid kéziratra, amelyek az egykori presbiterek második világháborús visszaemlékezéseit tartalmazzák. A szövegeket, amelyek a katonai szolgálat körülményeiről, valamint a hadifogságban eltöltött időszakról szólnak, Kovács Kálmán lelkipásztor 1946/47-ben, a katonák hadifogságból történt hazatérését követően jegyezte le (egy közülük – a Tövisi Alberté – hiányosan maradt fenn; hogy ennek mi az oka, egyelőre nem sikerült kideríteni). Az ötlet, hogy ezeket az erdélyi harcok 80. évfordulóján tegyük közzé, egy, Magyarosi Sándor történész kollégámmal folytatott beszélgetés során merült fel. A kéziratok tartalmán – néhány kivétellel – nem változtattunk, a jobb érthetőség miatt azonban jegyzetapparátussal láttuk el őket. Fontosnak tartottuk ugyanakkor, hogy néhány mondatban megemlékezzünk a jegyzetek készítőjéről és az általa megkérdezett egykori honvédekről is.

AZ ÖTLETGAZDÁRÓL

A jegyzeteket készítő Kovács Kálmán lelkipásztor 1904. október 15-én született Magyarhermányban. Édesapja – Kovács József – a helyi egyházközség, majd 1904-től a Héjjasfalvi eklézsia lelkipásztora volt. Édesanyja – Schrödl Anna – Sopron megyei evangélikus lelkészi családból származott. Elemi iskolai tanulmányait Héjjasfalván végezte. Ezt követően a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban tanult. Az 1916-os román betörés miatt a II. osztályt a Soproni Evangélikus Líceumban fejezte be. Anyagi nehézségek miatt a középiskola VII. és VIII. osztályát a Székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumban végezte el. 1923-ban érettségizett. Ezt követően édesapja beadta a szászmedgyesi Kárres börgyárba tímárinasnak.

1925. augusztus 1-jén behívták katonai szolgálatra. A ploiești-i tartalékos tiszti iskolán hadnagyi rendfokozatot szerzett. 1928 májusától, az

1 A rendelkezésünkre bocsátott kéziratokat és adatokat ez úton is megköszönjük!

I. G. Festékgyár ludvigshafeni telepén volt tanulmányúton. A gazdasági válság miatt munkahelyét elveszítette, ezért 1929-ben beiratkozott a kolozsvári teológiai fakultásra. Tanulmányait 1933-ban jó eredménnyel zárta. Ezt követően a Szeben vármegyei Mihályfalvára nyert kihelyezést. Két év szórványlelkészség után meghívták Hagymásbodonba. Új szolgálati helyét 1935. április 1-jén foglalta el. Hosszú ideig tartó bodoni szolgálat után, 1952-től 1974-ig a Nyárádszentbenedeki Református Egyházközség lelkészeként tevékenykedett. 1957-től a Marosi Református Egyházmegye aljegyzői tisztségét is betöltötte. Nyárádszeredában hunyt el 1995. júliusban.²

AZ INTERJÚALANYOKRÓL

A lelkipásztor hat személy vallomását jegyezte le. Közülük hárman a Magyar Királyi Honvédség kötelékében tényleges katonai szolgálatot teljesítettek, hárman pedig tartalékos honvédként kerültek ki a hadműveleti területre. Az idősebb korosztályok (jelen esetben az 1902-ben és 1903-ban születettek) tényleges katonai szolgálatukat a román hadseregben töltötték. Észak-Erdély visszacsatolását követően, a magyar és a román haderő között fennálló, fegyverzet-, felszerelés- és szellemiségbeli különbségek miatt néhány hetes fegyvergyakorlatot teljesítettek, ahol átképezték őket. A mozgósításkor egy részüket a sereg vagy csapatvonatok kötelékébe osztották be.

A sorkötelesek kétéves katonai szolgálatot teljesítettek. A Magyar Királyi Honvédségben egy kiképzési év októbertől októberig tartott. Ennek megfelelően az újoncok mindig október elején vonultak be a sorkatonai szolgálatra. Az észak-erdélyi bevonulás és az azt követő katonai berendezkedés miatt a kolozsvári IX. hadtest területén ez az időpont 1940-ben két hónapot eltolódott. A Honvédelmi Minisztérium rendelkezésére az újoncok ebben az évben december 2-tól tettek eleget katonai kötelezettségüknek. Ez látható a két Tövisi esetében is. Az alapkiképzést követően a rátermettebbeket tisztessiskolára vezényelték. Az iskolát sikerrel abszolválók kiképzőtisztesekként csapatvizsgálatot teljesítettek és továbbszolgálóként a honvédség kötelékében maradtak (például Tövisi Albert is).

2 A Hagymásbodonai Református Egyházközség levéltára. Személyi okmánygyűjtő; Az Erdélyi Református Egyházkerület marosvásárhelyi fióklevéltára. Személyi okmánygyűjtő.

A hagymásbodoni honvédek – egy kivétellel – 1944-ben kerültek ki a hadművelleti területre. Jáni Zoltán³ a kolozsvári IX. híradó-zászlóalj katonája volt. A hadtestközvetlen alosztály 1943 áprilisától a Magyar Megszálló Erők kötelékébe tevékenykedett, 1944 márciusától a Kárpátok előterében, később pedig a dél-erdélyi hadszíntéren harcolt. Jáni a visszavonulás során végig az alakulat kötelékében maradt, majd szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1946-ban szabadult. A fogságban szerzett betegségében hunyt el a marosvásárhelyi tudószanatóriumban.

Az emlékezők közül ketten a Székely Határvédelmi Erők parancsnokságának alárendelt székely határőr-zászlóaljok kötelékében szolgáltak. Aszalos Sándor⁴ a marosvásárhelyi 19., Nagy Ferenc⁵ pedig az ákosfalvi 21. székely határőr-zászlóaljnál. A zászlóaljok megszűnését követően Aszalos előbb a 70. gyalogezredhez, majd a X/1. székely ellátóoszlophoz került, míg Nagy Ferencet a 30/III. gyalogezredbe osztották be. A háború végén mindketten német területen kerültek hadifogságba. Mivel az idősebb korosztályhoz tartoztak, 1944 szeptemberében hazabocsátották őket.

Imre Károlynak⁶ érdekes katonai pályafutása volt. Az 1944. évi mozgósításkor a csendőrség kötelékéből számos altisztet csapatcsendőri szolgálatra vezényeltek. Ezért az őrsőkön állományhiány keletkezett, amit póttartalékos honvédekkel igyekeztek pótolni. A tartalékosok általában az őrs körüli feladatokat végezték (épületkarbantartás, kerti munka, állatellátás), de előfordult, hogy járőrszolgálatra is beosztották őket.⁷ Imre Károly 1944 augusztusától a marosvásárhelyi X. csendőrkerületi-parancsnokság maroszentgyörgyi őrsénél hasonló feladatot látott el. Az őrs elvonulását követően Magyarországra települt. Innen a Német Birodalom területére irányították, de a visszavonulás során szlovák területen hadifogságba esett. Fogvatartói 1944 szeptemberében elengedték.

3 Jáni Zoltán (Hagymásbodon, 1921 – Marosvásárhely, 1948. december 25.), szülei: Jáni György és Ferenczi Rozália.

4 Aszalos Sándor (Hagymásbodon, 1903. február 20. – Hagymásbodon, 1971. október 22.), szülei: Aszalos Sándor és Bokor Anna.

5 Nagy Ferenc (Hagymásbodon, 1902 – Hagymásbodon, 1981. június 15.), szülei: Nagy Demeter és Kovács Laura.

6 Imre Károly (Hagymásbodon, 1902 – Hagymásbodon, 1959. november 8.), szülei: Imreh József és Szatmári Katalin.

7 Nemes Gyula helytörténész szíves közlése szerint.



Tövisi Albert tizedesként

Tövisi Albert⁸ és Tövisi Zoltán⁹ a magyar királyi 27. székely könnyű hadosztály kötelékében teljesített tényleges katonai szolgálatot. Albert tisztesiskolát végzett, majd továbbszolgálatot vállalt, a hadosztály 1944. áprilisi mozgósításakor pedig a 27. gyalogezred távbeszélő szakaszának kötelékében a galíciai hadszíntérre került. Zoltánt a MÁV ekkor még felmentette, ezért csak 1944 augusztusában került hadműveleti területre. A IX. hadtestparancsnokságnak alárendelt 27. gyalog tábori pótezered kötelékében a székelyföldi hadszíntéren harcolt és esett szovjet hadifogságba. Albert

részt vett a galíciai, az erdélyi és a magyarországi hadműveletekben. A Párkánynál vívott harcok alatt szerzett érdemeiért (1945. március 20.) a Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érmét is kiérdemelte. 1945. május 11-én Grünbachnál hadifogságba került. A Zwettli hadifogolytáborból júliusban egy fogolyszállítmánnyal előbb Aknaszlatinára, majd Máramaroszigetre irányították. Szeptemberben a szovjetek innen szabadon engedték. Zoltán kikerült a szovjet lágervilágba, ahonnan egy év múlva betegen tért haza.

A honvédek utóéletét sajnos már nem tudtuk nyomon követni. A családok szétszórtsága és a rendelkezésre álló rövid idő miatt ez nem volt megvalósítható, de reméljük, hogy ezt a későbbiek során majd pótolni tudjuk.

ASZALOS SÁNDOR TARTALÉKOS HONVÉD, 43 ÉVES

1944. július 26-án behívtak rendes félnapos gyakorlatra a marosvásárhelyi 19-es székely határőr-zászlóaljhoz. 27-én reggel felöltöztettek,

8 Tövisi Albert (Hagymásbodon, 1919. december 1. – Hagymásbodon, 2015. november 10.), szülei: Tövisi Albert és Bokor Mária.

9 Tövisi Zoltán (Hagymásbodon, 1919. április 12. – Székelyudvarhely, 2009. március 6.), szülei: Tövisi Dániel és Makó Eszter.

kimentünk a vásártérre átvenni a lovakat, szekereket. 28-án Koronkába mentünk, négy napot (ott) töltve indultunk a frontra, gyalogmenetbe. Öt napig utaztunk Maroshévízig. Tőle balra (volt) egy szoros, amelyet Vajvagyászának¹⁰ hívtak, hova vicinális¹¹ vonat járt ki, itt megtelepedett a gazdasági hivatal. A zászlóalj kivonult a Kárpátokba és a Kelemen-havasoktól Borszékig foglalt állást. Augusztus 7-re helyezkedtünk ott el. A bunkereket kezdték készíteni, mi is ott bent a szorosban. Mindennapi munkánk abból állott, hogy hordtuk a lőszeret, készítettük a téli istállót a lovaknak. Szeptember 8-án kaptuk a visszavonulási parancsot, hogy vonuljunk Maroshévíz felé. Az üres szekerekkel el is jöttünk Gyulaházáról, ahol el voltak raktározva. Engem harmadmagammal visszaküldtek, hogy szállítsak le mindenfélét a hegyekről, de nem sikerült a visszavonulás, mert Maroshívznél elzárták az utat az oroszok és mi akkor a 144-es német ezredhez csatlakoztunk, mert nem tudtuk szállítani élelmet. Visszavonulás helyett előre vonultunk Jászvárosba, Dreguasa¹² nevű moldvai község mellé. Onnan élelmeztek a németek. Három hétig ott tartottuk a frontot, szüntelen harcok között. Egyszer öt lépésre esett le egy akna, csak a földtörmelék hullott rám, a puskagolyóval már... (A mondat vége hiányzik.)

Október 1-jén elhagytuk ezt a frontszakaszt és Borgó-Kolibicáig¹³ mentünk. Állást foglaltunk, de csak négy napig, onnan Besztercére jöttünk, (ahol) feloszlatták a székely határőr zászlóaljat. A 70-es ezredhez¹⁴ tettek. Onnan Oláhnémetibe mentünk. Onnan kivitem az alezredest a vonalba. Este 9-kor indultam el, reggelre visszajöttem Csepánba és másnap reggel odajött a csapat és engem visszaküldtek Rózsa alezredesért¹⁵, de nem találtam meg. Aldorfba a hadosztály-parancsnokságra mentem fel. Utasítást kértem, hogy a csapatot hol találom

10 Helyesen: Voievodeasa. Bukovinai település.

11 Mellékvonalon lassan közeledő, kisebb mozdonyú vonat.

12 A fent említett települést nem sikerült azonosítani. Feltételezhetően a Jászvásártól délre fekvő Drăgușeni településről van itt szó.

13 Helyesen: Kolibica.

14 A magyar királyi 27. székely könnyű hadosztály gyaloghadosztálya történt átszervezésekor, a meglévő 27. és 57. gyalogezredet mellé felállított harmadik gyalogezrede. A 70. gyalogezredet a székelyföldi harcokban szétvert határőr- és határőrdász-zászlóaljak megfogyatkozott tiszti és legénységi állományából szervezték.

15 Rózsa Zoltán (Komárom, 1899. 04. 03. – Budapest, 1949. 10. 03.) ezredes az említett időszakban a magyar királyi 27. gyaloghadosztály 70. gyalogezredének parancsnoka volt.

meg. Kemenes ezredes¹⁶ volt a parancsnok. Leírtak 12 községet, hogy azokon menjek keresztül és megtalálom valahol. Nagybányaig visszavonulóban voltam, de ott elvesztettem (öket). Éppen október 15-én hallottam a Kormányzó Úr rádióbeszédét, de parancsra tovább vonultam. Szatmárnémetibe sem tudtak a csapatról, Fehérgyarmaton sem. Ott Magyar László¹⁷ nevű százados mondta, hogy maradjak velem, menjünk a Tiszántúlra, aki a leventékkal (600 levente) indulóban volt. Így csatlakoztam október 19-én hozzájuk. Nappal mentünk, éjjelenként pihentünk. Nagymarosig értünk, Visegráddal szemben. Ott három hétig pihenőben voltunk. Átkeltünk Visegrádnál a Dunán, öt nap múlva Devecserben állapodtunk meg (Veszprém vm.) december elején. Január 2-án a leventék továbbmentek, én a 10/1. székely ellátó szervhez¹⁸ kerültem. Onnan Pápa mellé, Mezőlakra, ott raktárakat költöztettünk ki az állomásra, be az állomásra, március 25-ig. Akkor jöttek az oroszok, és Bocföldre menekültünk, 8 km-re Zalaegerszegtől. Én ott $\frac{1}{2}$ nap voltam, Vépére küldöttek, 60 km-re egy főhadnagyot menekíteni, de nem tudott eljutni a rendelt helyére, Egerváron megállott. Már közelben voltak, én három órát pihentem, reggel elindultam, hogy jelentkezem, de Zalaegerszegnél az út el volt zárva, és én Kispálosra tértem be, jobbra Zalaegerszegtől. Mire odaértem, annyi időm is alig volt, hogy civile öltözzem, az oroszok ott voltak és elfogtak. Átvizsgáltak, elszedték a holminkat, mondván, hogy hazamehetünk. Meg is indultunk, 1 és $\frac{1}{2}$ napig jöttünk, Keszthelynél, a Balaton partján találkoztunk az oroszokkal, akik szedték össze a katonákat, és minket is elfogtak. Visszakísérték Sag...ra¹⁹, Zalaegerszeg melletti nagy gyűjtőtáborba. Három napig tartottak, onnan elkísérték gyalog ötnapi menetbe Székesfehérvárra. Éhesen, fázva mentünk, csak, ami keveset a civilektől kaptunk. 15 ezren voltak ott.

16 Kemenes István (Felsőbudak, 1894. 08. 24. – n. a.) ezredes 1944. május 1-jétől a marosvásárhelyi 19. székely határőr-zászlóalj parancsnokaként szolgált. A zászlóalj 1944 októberi feloszlását követően a sebesült Fazekas Lajos ezredestől átvette a 27. gyalogezred parancsnokságát.

17 Magyar (Buzil) László (Hajdúszoboszló, 1912. 11. 21. – Visegrád, 2001. 03. 10.) százados 1944. augusztus 22-től a miskolci 13/II. tábori pótzászlóalj parancsnokaként Erdélyben és a Tiszánál harcolt, majd november 5-től átvette a Sajó-völgyében állomásozó 70/I. gyalogzászlóalj parancsnokságát.

18 Helyesen: X/1. székely ellátó oszlop.

19 Nem sikerült azonosítani a települést.

Székesfehérváron három hétig tartottak, akkor Kistarcsára visznek, hazaengednek, azt ígérték, de a Regátba hoztak, a foksányi táborba. Ott egy nap múlva 500unkat Iași-ba vittek (május 9-én értünk oda), a szkolai átrakó állomáshoz. Ott dolgoztunk, a román vagonokból (rak-tuk) az orosz vagonokba a zsákmányt. Szeptember 2-ig dolgoztunk ott, akkor elbocsájtottak. Szegedre vittek, az iratokat kiadták, és hazaértem szeptember 16-án.

IMREH KÁROLY TARTALÉKOS HONVÉD, 44 ÉVES

A marosvásárhelyi 10. csendőr hadosztályhoz²⁰ hívtak be, 1944. augusztus 6-án. Onnan a marosszentgyörgyi őrsre osztottak ki. Ott teljesítettünk csendőri szolgálatot szeptember 12-ig. Akkor az őrs elmenekült. Azt határoztam, hogy hazajövök, de egy parancsra Sárpatak felé menekültünk Vásárhelyi²¹ és Pap²² főhadnagyk irányítása alatt, mikor este 8 órára odaértünk, akkor egyszer egy autót láttunk, és megállította a menetet. Kérdezte, hogy kinek a parancsára indult el a menet. Előállott Vásárhelyi főhadnagy, és erre Zalántai²³ ezredes sorakoztatta a menetet, és visszavezényelte Vásárhelyre. Alaposan lefordta a főhadnagyot.

Vásárhelyről 13-án már parancsra megint menekülni kellett Nagyernye felé. Onnan megint új parancsra visszajöttünk. Harmadikszor mikor az őrs végleg elmenekült, akkor elhatároztam, hogy nem menekülök velük. Hazajöttem a családomhoz. Otthon voltam szeptember 25-ig, mikor itt már álló front alakult ki, akkor kijöttek a magyar csendőrök, a civileket munkára szedték össze a németek részére, azoktól olyan információt kaptam, hogy az osztály visszajött Vásárhelyre; én meggondolkoztam és tovább nem mertem itthon maradni, és jelentkeztem.

20 Helyesen: marosvásárhelyi X. csendőrkerületi-parancsnokság.

21 Vásárhelyi József II. (n. a., 1915. 05. 09. – Hatvan, 1944. 11. 20.) csendőr főhadnagy 1944-ben a marosvásárhelyi X. csendőrkerület marosvásárhelyi szárnyának volt ideiglenes, majd parancsnoka.

22 Feltételezhetően Papp Jenő III. (n. a., 1918. 10. 31. – Buenos Aires, 1985. 12. 25.) csendőr főhadnagyról van itt szó, aki 1944-ben a X. csendőrkerület marosvásárhelyi szárnyának volt a parancsnok-helyettese.

23 Zalántay János (n. a., 1896. 07. 07. – Cincinnati, 1974. 09. 11.) ezredes 1944-ben a marosvásárhelyi X. csendőrkerület parancsnok-helyettese volt.

Elmentem Vajdaszentiványra, de ott sem maradtam, mert a mi órsünk nem volt ott. Onnan Tekébe utasítottak, hogy ott van az osztály, ott jelentkeztem. Ott voltam szeptember 30-ig. Onnan Szászlekcencére. Egy nap voltunk ott. Október 2-án jött egy parancs, hogy 36 csendőrt vezényeljenek vissza Tekeúfaluba, akkor 5 órakor reggel visszahozott egy autó. Október 9-ig ott voltunk. 9-én indultunk gyalog Tekébe, onnan Bethlenbe. Ott várakoztatás után, akik nem bírják a gyaloglást, vonatra szállhatnak. Mi 30-an nem elleneztek, és október 15-én Pestre érkezünk. Akkor hallottuk a Kormányzó Úr beszédét. Nagyon megörvendünk, hogy már vége a háborúnak, és nyugodtan hazamehetünk.

Ez nem sikerült. Három-négy óra múlva megváltozott a helyzet, és Szombathelyre irányítottak, este 8-kor. A beszéd délután 2 óra körül hangzott el. Szombathelyre 17-én érkezünk, akkor jelentkezünk a csendőrlaktanyán. Mint laktanyaórségben voltunk november 14-ig. Onnan Bulcsú községbe helyeztek (Vas megye). Egy hétig voltunk ott. Onnan Csánig községbe vezényeltek. Február 4-ig voltunk ott. Onnan indultunk ki Németországba rendőr családokkal, Versényi²⁴ alezredes parancsára, vonattal. Fererinstadtba²⁵ érkezünk. Zsidó gettó volt ott.

Ott voltunk április 28-ig. Simonyi József²⁶ alezreddessel a bűnügyi irodát rendeztük. Április 28-án egy német őrnagy parancsára megsemmisítettünk mindent, és onnan Bajorországba irányítottak. Útközben elértünk Dobsina nevű faluba, május 5-én. Ott hallottuk, hogy a csehek kapituláltak, és ott maradtunk a szekerekkel és lovakkal. Ott orosz partizánok elfogtak 18-unkat, az ezreddessel együtt. Bejött egy partizán ezredes az iskolába a szállásunkra, és megkérdezte, hogy leszünk nekik segítségükre, mert vége a háborúnak és a németek vonulnak vissza. Egyebet nem tehetve kijelentettük, hogy ha igen, jó ebédet rendeztek, és egy csehországi kastélyba vittek, és ott felszereltek a cseh csendőrök. Két hétig segítségükre voltunk. 400-an voltak a Vlasow²⁷ hadseregéből,

24 Versényi Károly (n. a., 1900. 01. 09. - n. a.) alezredes 1944-ben előbb a székesfehérvári II. csendőrkerület nyomozó alosztályának volt a parancsnoka, július 1-jétől pedig a csendőr-felügyelőség előadótisztje.

25 Nem sikerült azonosítani a települést.

26 Simonyi József, nemes simonyi és varsányi (1899. 08. 08. - n. a.) alezredes 1944-ben a Magyar Királyi Csendőrség központi nyomozó parancsnokságának hírközpontját irányította.

27 Vlasov Andrej Andrejevics (Lomakino, 1901. 09. 14. - Moszkva, 1946. 08. 02.) szovjet tábornok, a németek oldalára átállt szovjet csapatok parancsnoka.

és őrséget tartottunk május 20-ig. Akkor hazaengedtek. Írást is kaptunk az oroszoktól, hogy Pestig élelmet is kötelesek adni. Vonatra ültünk május 20-án, pünkösöd első napján. Prágába este 8-kor érkeztünk. Vacsorát adtak, odajöttek akkor cseh katonák azzal az ürüggyel, hogy alá kell írni az igazolványt. Ott egy szlovák katona betett egy pincébe, hogy reggel jön a parancsnok. 27-en voltunk. Egész másodnapján ott voltunk, egy nagy mocskos lavórba hoztak ételt. Visszavittek az állomásra a csomagokhoz, átkutattak, elszedtek mindent és felkísértek egy futballpályára (5000-en voltunk) Prága külvárosába. Ott voltunk május 28-ig.

Június 1-jén elosztva vittek Teplitz-Schönauba. Már rossz idő volt, sőt havazott. Ott voltunk szeptember 1-ig. Ekkor kaptunk orosz igazolványt, hogy hazatérhetünk. Szeptember 12-én szerencsésen hazaérkeztem. Az útra egy kiló kenyeret és öt ember egy 80 dekás konzervet kapott. A foglyok ellátást nem kapva Prágában a vagonokat fosztogatni kezdték, az orosz vonatkísérő alhadnagy és őrmester biztatására. Először a krumplis vagonok kerültek sorra, majd az ízes és cukros vagonok. A csehek észrevették és kezdték kutatni, néhányat el is fogtak az osztrákok közül. Én félve, nehogy visszatartsanak, emiatt a drága finom ízet²⁸ kiöntöttem a gyeprübe. Aki nem félt, annak volt mit ennie. 140-en voltunk magyarok.

A külvárosba elmentünk kényszerből kenyeret kérni. Vasárnap volt, szeptember 2-án, és a magyar ruhás katonáknak adtak a csehek kenyeret, sőt tésztát is. Ezzel az élelemmel érkeztünk Pestre, 6-ára. Pesten a Vöröskereszt elég jól ellátott, (adtak) feketekávé, levest, kenyeret is bőven, és minden nagyobb városban gondoskodtak rólunk.

JÁNI ZOLTÁN HONVÉD, 26 ÉVES

Bevonultam rendes katonai szolgálatra 1941-ben Kolozsvárra a IX. híradó-zászlóaljhoz. Itt voltam 1943. április 21-ig. Innen húsvét első napján a Brjanszki erdőbe vitték zászlóaljunkat partizánvadászatra, Ukrajnába. Abucs²⁹ város volt a központunk. Itt töltöttem nyolc hónapot, utánpótlás biztosítás céljából. Innen visszaindulva 1943. november 26-án, négyheti visszavonulás után elérve Szazni³⁰ városát

28 Lekvárt.

29 Helyesen: Ovrucs.

30 Helyesen: Sarny. A város nem Lengyelország, hanem Ukrajna területén fekszik.

Lengyelországba, itt töltve a karácsonyt. Egy hónapot töltöttünk itt. Ez a karácsony emlékezetes arról, hogy karácsony szombatján este parancsot kaptam, hogy szereljek fel, mivel a vonatoszlophoz vagyok vezényelve. Egy rádióval elfoglaltam a kijelölt állást. Ott a parancsnokság karácsonyfaünnepélyt rendezett, melyen magam is részt vettem. Az ünnepély után visszatérve a többi bajtársammal lefeküdvé, 15 percnyi pihenés után szobánk ablakain a partizánok belövöldöztek. Felvettük ellenük a harcot, mely reggelig tartott. A partizánok közül 12 halott és kétszer annyi sebesült, közülünk két halott és három sebesült maradt. A partizántámadást négy kisebb harcocsival kísérelték meg, melyeket jól célzott kézigránátdobásainkkal semmisítettünk meg, hol egy pálinkával felszerelt partizán meghalt, míg a többiek elmenekültek. Innen kétheti tartózkodás után visszavonultunk Lux³¹ városig, két hónapig, míg az oroszok ideérkeztek. Ekkor folytattuk a visszavonulásunk Kan³² városig. Itt három hónap tartózkodás után visszavonultunk a Kárpátokba. Itt részt vettünk a Kolomea és Delatyn körüli harcokban, azonban olyan erős volt a harc, hogy nem tudtunk ellenállni és a Tiszáig vonultunk vissza.

Itt tíznapos pihenő és várva leváltásunk, mivel 18 hónapot töltöttünk a fronton. Meg is történt a leváltás, de ezalatt megtörtént az orosz-román szövetségkötés, és így a leváltásunk nem valósulhatott meg, hanem visszahívtak Kolozsvárra és itt áttörve a határt Tordáig előre nyomultunk. Itt összetalálkozva az oroszokkal 1¹/₂ hónapig tartottuk a frontot. Ez idő alatt bekerítettek. Észrevéve megkezdtük ismét a visszavonulást, éjjel-nappal szüntelen, hogy a gyűrűből kijuthassunk. Budapesten átvonulva Hőgyész nevű községbe álltunk meg (Veszprém megye). Itt voltunk, míg Budapestet elfoglalták az oroszok. Innen Ausztriába St Nikoláj³³ városba vonultunk. Itt vártunk, míg Berlin elestével a fegyverszüneti egyezményt megkötötték.

Lefegyverezve visszahoztak Magyarországra, Feldbach³⁴ nevű községbe betáboroztak. Innen 10 ezer embert bevagonyíroztak és Râmnicul Săraton lágerebe tettek. Utazás közben naponként egyszer kaptunk főtt ételt. Menet közben egy fogoly szökést kísérelt meg, minek fejbélövés

31 Helyesen: Luck. Ukrán város.

32 A települést nem sikerült azonosítani.

33 Helyesen: Sankt Nikolai im Sausal.

34 A község osztrák területen fekszik.

volt a vége. Râmnicul Săraton orvosi felülvizsgálat, s kinek egészségi állapota többé-kevésbé rendben volt, ismét bevagoníroztak és bevitték Oroszországba. 1945. május 22-re, 14 napi utazás után Ivanovba³⁵ érkező, kiszedtek a vagonokból és a Rezsnyovai³⁶ szövőgyárba helyezték el munkára. Itt dolgoztam két hónapot, aztán elhelyeztek a 48-as számú lágerbe. Itt voltam 1946. május 14-ig, ácsmunkát végezve. Ekkor beteg lettem és visszavitték a Rezsnyovai kórházba. Itt feküdtem augusztus 7-ig. Innen vonaton 12 napi visszatartás után beértünk Focșani-ba. Itt látva, hogy egészségi állapotom a további utazásra nem megfelelő, betettek a kórházba, ahol három hétig feküdtem. Itt egy román őrnagy az orosz parancsnokságnál kihallgatás útján kivéve az erdélyi román és magyar foglyokat a táborig kórházból és a román katonakórházba átvive, kezelés alá vettek. Egypár nap elteltével megkérdezve, hogy ki érzi elég erősnek magát a hazajövetelre, egypáran jelentkeztünk. Az útra 1 kg kenyeret és 3 doboz $\frac{1}{4}$ kg-os babkonzervet hússal adtak. Brassónál jöttünk át a határon, és a Küküllőmenti vasútvonalon jöttünk Vásárhelyre. Ide megérkezve a Vöröskereszt konyháján meleg ebédet adtak, utána szőlőt és barackot. Ezután elhagyva az állomást, szekérre ülve hazaérkeztem szeptember 12-re. Azonban egészségem, dacára az orvosi kezelésnek, még a mai napig sem nyertem vissza.

(Jáni Zoltán tulajdonképpen szolgálatának jó részét nem harci alakulatnál töltve, híradó szolgálatot teljesített) Jáni Zoltán hosszasan szenvedés után 1948. december 25-én meghalt a tüdőszanatóriumban.

NAGY FERENCZ TARTALÉKOS HONVÉD, 44 ÉVES

Augusztus 2-án riadószerűleg bevonultunk Ákosfalvára, és délután 6-kor már indultunk. Reggel Petelébe érkeztünk. Augusztus 5-én megérkeztünk Hollósarokra, és bekvártélyoztunk házakhoz augusztus 23-ig a páncéltörő 21-es székely határőr alakulatával. Tüzelőállásba mentünk, majd Palotailvára. Ott kaptuk az első aknabelövést. Onnan Szalárdra menekültünk, hol két hétig tartottuk a frontot. Bekerítettek az oroszok, és lejöttünk Dédáig, onnan kitörtünk Marosligetig. Ott kilőtték az első

35 Helyesen: Ivanovo.

36 A települést nem sikerült azonosítani.

raj páncéltörő ágyúját, lovastól, emberestől. Meghaltak Kis József³⁷, Jáni László³⁸ és Bíró András³⁹ karácsonyfalvi, illetve régeni bajtársak.

Onnan Besztercére mentünk, majd Máramaroszigetre. Akkor mondták, hogy Horthy letette a fegyvert, vége a háborúnak. Túrterebesre mentünk, az öregeket leszerelték, engem beosztottak a 30/III. zászlóaljhoz, a törzshöz, a vonatosokhoz.

A négy zászlóaljból három lett, és akkor a töltényeket szekerekre raktuk, és irányítottak Halmi felé. Elhagytuk Kispaládot éjjel, és szekereستől, lovastól bedőltem egy mély sándba. Ott medencetörést kaptam. Feltettek egy lőszeres szekérre, és csak három nap múlva részesültem elsősegélybe. Ramocsaházán (Ugocsa vm.) felvagoníroztak a sebesültszállító vonatba, és négy napig mentünk Kassára. Ott megfürösz-töttek. Két nap múlva tovább kellett menekülni. A 111-es kórházzal november 1-jén indulva, november 8-án megérkeztünk Kapuvárra. Ott voltam az apácák kórházában.

December 24-én újra feltettek és elvittek Szombathelyre, karácsony szombatján érkeztünk. Január 2-ig voltunk ott. Újra felvagoníroztak Blankenburgba. 8 napig mentünk, a tudóm átfázott és tüdőgyulladást kaptam. Blankenburgba (Cassal körül van) február 28-án kiküldtek a kórházból, mert jött a sok német sebesült rühesen, szakállasan, és Bécsbe irányítottak. Azt hittük, jövünk haza, de a határ le volt zárva. A magyar elirányító Grafenbergbe irányított. Ott a gyengélkedőben két hétig voltam. Egy őrnagy és százados megvizsgált. Készítették a Kossuth hadosztályt, hogy vessék be a harcba, de én gyenge, alkalmatlan lévén átadtak a németeknek, kik a román munkásszázadhoz osztottak be, a beteg lovak kúrálására. Azután nyolc napig vonattal Köln felé mentünk, és egy lágerbe tettek. Drót választotta el a magyarokat a román hadifoglyoktól. Majd a 159-es tüzérezredhez osztottak be lóápolónak, és menekültünk a németekkel Wuppertálba.

Április 16-án délután egykor elfogtak az amerikaiak. Semmi bántódásunk nem volt. 12 magyart, 9 románt és 50 ruszint kitettek a német gazdákhoz. Szabadon jártunk-keltünk. Volt egy pársoros igazolványunk. A német gazdáknál nem kellett dolgozni. Az amerikaiak kötelezték őket, hogy naponta háromszor rendes kosztot adjanak.

37 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

38 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

39 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

Azután az amerikaiak autóval elszállítottak egy golyóscsapágy-gyárba az orosz lágerbe. Ott egy nap egyszer kaptunk levest, reggel mézet, vaját, szirupot. Június 22-én az angolok kiadták az útlevelet, hogy mehetünk haza. Wuppertálból autóval Essenbe vittek. Ott felvagoníroztak, és Tanger-Mündébe mentünk. Ott június 23-án átadtak az oroszoknak, de az oroszok nem vettek át. Átmentünk az angol sorompón, az Elba hídon – a túlsó part az oroszoké volt –, s ők visszaküldtek. Visszahoztak, átadtak a franciáknak, jól tartottak Stendallba.

Július 1-jén egy személyautóba elvittek Süneburgba, és újra átadtak az angoloknak a franciák. Az angolok átadtak a német polgármesternek. Dolgoztunk, 50 penit kaptunk. Fizettünk a kosztért, takartuk a bunke-reket. Éheztünk. Elszöktünk onnan egy vásárhelyi tanárral, Gnädig Andrással⁴⁰, mert hallottuk, hogy Cellében van egy román tábor. Sok zsidó is volt a táborban, és román. Ott éltünk, jöttünk, mentünk. Szeretetsomagot is kapott 5 ember, 8 kilós csomagot.

Szeptember 15-én megnyílt a határ, felültünk a vonatra, fizettük a díjat, 20 márkát, és kihoztak Németországból. Prágáig jöttünk, megvizsgáltak a zsidók, hogy nem-e vagy SS, és elengedtek.⁴¹ Az útra elláttak, sajtót, zsemlét, kenyeret kaptunk. A prágai Vöröskereszt is ellátott. Onnan cseh szenesvonattal Kassára, onnan Királyháza, Szatmár, Nagyvárad, Kolozsvár érintésével, szeptember 28-án értem haza.

TÖVISI ALBERT TOVÁBBSZOLGÁLÓ ŐRMESTER, 28 ÉVES

1940. december 2-án vonultam be az első magyar sorozás alkalmával Sepsiszentgyörgyre, a 27. székely honvéd gyalogezred I. zászlóalj távbeszélő szakaszához. Három évig ott szolgáltam, mint tényleges katona. A jó, eredményes munkáért elismerésben is részesültem, mert egy alosztály-parancsnoki dicséretet is kaptam 1942. szeptember 30-án. Többször voltam mint kiképző Székelyudvarhelyre, Homoródkarácsonyfalvára és Zetelakára vezényelve. Továbbképző karhatalmi rádiótanfolyamot Kolozsváron három hónapig végeztem, majd 1943. augusztus 17-én leszereltem mint tartalékos szakaszvezető. A katonai szolgálat ideje reám nézve és szakaszunkra nézve igen jól telt el, úgy, hogy a legnagyobb meglepéssel gondolok vissza.

40 Gnädig András (Torda, 1913 – Marosvásárhely, 2001. 01. 24.) földrajz–történelem tanár. 1942. augusztus 1. és október 1. között tartalékos tisztii tanfolyamot végzett. 1943. április 12-től hadapród őrmesterként hadművelési szolgálatot teljesített.

41 Shutzstaffel (Védőosztag) rövidítése. A Nemzetszocialista Német Munkáspárt különös feladatokra alkalmazott elit pártkülönítménye.

Allománytest: 27. 11. g. 2f.

Név: Tövési Albert

Rendfokozat: 1. Pann

Azonossági száma: 4643-19-0157

Sebesüléséről értesítendő:
Tövési Albertnek Hagymásbodon

Csapattest	27. g. 1.	Bevonulás előtti utolsó lakóhelye (közs.megye)	
Anyakönyvi lapszám	27. 11. 2f.	év, hó, nap	1919. 11. 1.
Azonossági szám	4643-19-0157.	hely	Hagymásbodon
Rendfokozat	1. nhr.	járás	Ménfőcsanak
Foglalkozás	földműv.	megye (ország)	Mosonmégyerőcsanak
Családi- és utónév	Tövési Albert	Vallás	ref.
Atyja neve	" - Albert	hímlő	
Szülőanyja leánykori neve	Bokor Klára	typhus ellen	
Házastársa leánykori neve		cholera ellen	3. 11. 2f.

Rakt. sz. 135.

96887. — Athenaeum.

Tövési Albert sebesülési és azonossági jegye⁴²

42 A fotón látható két nyomtatvány egy nyakban hordott alumínium tokban kapott helyet, amelyre a honvéd azonossági számát is ráfűrték. A tokot, illetve a benne található két papírt együtt nevezték dógcédulának.

A frontra 1944. március 24-én hívtak be sasos behívóval a 27. gyalogezredhez Sepsiszentgyörgyre. Húsvét első napján, április 9-én Zilahra mentünk. Itt volt a csoportosítás és Kőrösmezőn keresztül átléptük a határt, április 24-én. Erőltetett menetben mentünk Worohtától Kosowig, azt a hírt terjesztették, hogy előttünk van a 3-as hegyidandár⁴³, azonban Kosownál már az oroszok visszanyomtak Sokolowkáig. Engem Kosowtól 3 km-re Horod nevű faluba helyeztek mint rádióost, a III. zászlóaljhoz, egy hónapra. Július 3-án visszamentünk Sokolowkára, és két nap múlva előre Horodra. Július 24-én kimentem egy rádiójárórral a vonalba, és 26-án visszavonulás közben a távirászkolcza őrzető⁴⁴ megsebesült súlyosan. Én is a bal térdembe és a jobb arcomba aknaszilánkot kaptam. Meg kell említenem azt, hogy a horodi temető(ben), mikor májusban oda kerültünk, katonasír nem volt benne, s egy hónap múlva megszámlálhatatlan sok sír töltötte meg, magyarok, németek, oroszok.

Időközben Románia letette a fegyvert, és nekünk vissza kellett vonulni. Szeptember 9-én indultunk a Kópilás-hegyen keresztül, melyen a zsidók mint munkaszolgálatosok egy jó dorong utat készítettek, melyen még a nehézgályuk is mehettek. Így jöttünk visszafele Petrova, Felső-Visó, Naszód, Beszterce érintésével az országba, és Kolibicánál foglaltunk állást. Itt találkoztam Ambrus Samuval⁴⁵, majd később Aszalos Sándor⁴⁶ bátyámmal, éppen mikor öltük a disznót, meg is kínáltam, és együtt egy éjszaka és egy nap. Majd Pádár Mihállyal⁴⁷ és a székely határőrség tagjaival. Nagy vita folyt le közöttünk, hogy lemaradjunk vagy tovább vonuljunk. Dénes Sándor⁴⁸ és Pádár Antal⁴⁹ a lemaradás mellett szóltak, Nagy Gábor⁵⁰ és én, és a többiek is a további harc és ellenállás mellett foglaltunk állást. Így jutottunk el

43 Tövisi Albert tévesen emlékezett. A Magyar Királyi Honvédség hadrendjébe két hegyidandár tartozott. A székely könnyű hadosztály arcvonala előtt ekkor a Kolomeánál 1944. április 26-án megindított szovjet ellentámadás elől visszavonuló 1. hegyidandár csapatstestjei helyezkedtek el.

44 Kolcza Károly (Gidófalva) őrzetőről van szó. Tövisi Albert hagyatéka.

45 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

46 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

47 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

48 Dénes Sándor (Hagymásbodon, n. a. – n. a.) tartalékos honvéd. A 27/III. gyalogzászlóalj katonájaként 1944. június 25-én Kosownál karján és mellkasán szilánksérülést szenvedett.

49 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

50 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

Nagybányára, ahol az oroszok hirtelen reánk csaptak és alig tudtunk elmenekülni. Én mint távbeszélő állomásparancsnok Kissikárlótól az 57/III. zászlóaljnál voltam. Bal szomszéd itt nem volt, kértünk segítséget, és egy szakasz német megjött, jelentkeztek Hamza Gábornál⁵¹, de el is tűntek. Itt balról betörték az oroszok, majd egy szakaszvezető az oroszot lelőtte és bakancsa sarkával széttörte és rúgta az agyvelejét, úgy, hogy tiszta véres lett a ruhája, a bakancsa, s körülbelül két nap múlva ugyanaz a szakaszvezető géppisztolysorozatot kapott a hátába, és azonnal meghalt.

Állandóan vonultunk vissza, és Tiszalöknél átléptünk a Tiszán, melyen a hidat azon éjjel verték, de már az ellenség két bombával majd széjjelverte. 500 m-re hullottak le. Tiszabábolnánál október 2-án egy fatengelyű szekeret akartam kicserélni. A gazda tiltakozott, jelenteni akart, de ahogy a házból kilépett, az akna odavágott és az öreget megsebesítette. (Az interjú többi része hiányzik.)

TÖVISI ZOLTÁN HONVÉD, 28 ÉVES

1940. december 2-án bevonultam rendes katonai szolgálatra, Sepsiszentgyörgyre, a 27. gyalogezred I. zászlóaljához, egészen 1942. szeptember 8-ig. Kéthavi szabadságolás után ismét ide bevonultam, innen vezényelve a gyimesi vasútvonal hídjai(nak) őrzésére. Háromhavi szolgálat után ismét Szentgyörgyre vezényeltek. Augusztus 28-ig voltam itt, ekkor leszereltem, itthon voltam 1944. március 15-ig. Ekkor készítettek ki a keleti frontra, de a vasút felmentett és hazajöttem április 9-én, húsvét első napján. A vasútnál három hónapi szolgálat után SAS behívóval⁵² ismét bevonultam Sepsiszentgyörgyre.

A front ekkor a Kőkös-Bikkfalva-Uzon-Sepsiszentkirály-Előpatak vonalán folyt. Egyheti harc után kint a határon ismét a városba vezényeltek a város biztonságba tartása céljából. Két hétig voltunk itt, mikor egy román juhász Előpatakznál átvezette a román csapatokat. A város nyugati bejáratáig jutottak. Ekkor éppen én teljesítettem szolgálatot három emberrel. Észrevéve az ellenséget, azonnal jelentet-

51 Hamza Gábor (Máramarossziget, 1905. 11. 27. - n. a.) őrnagy 1944. április 1-jétől 1945. március 1-jéig a marosvásárhelyi 57/III. gyalogzászlóalj parancsnoka volt.

52 A „Sürgős Azonnal Siess” rövidítése. A mozgósított, nem tényleges állomány behívására szolgáló behívójegy, melynek kézbevétele után a behívottnak 48 órán belül jelentkeznie kellett az illetékes állománytestnél.

tem a laktanyának, a város csendőr- és rendőrségére, hogy azonnal fel kell venni a harcot. A segítséggel kétórás harc után sikerült az ellenséget visszatartani az erdőbe. Innen már nem lehetett kiverni. Két napig tartottuk a helyet, míg a határban lévő egységeink időt nyertek a visszavonulásra. Mi is mindnyájan megkezdtük a visszavonulást az Olt mentén Csík felé. Elérve Barótig, Nagybaconban egyesülve egy ott lévő egységünkkel, halogató harcok között Udvarhely felé vonultunk. Vargyason egy pihenőt tartva, légi bombázás ért. Két halott és öt sebesült volt. Nyolc pár lovat is veszítettünk Udvarhelynél.

Három nap múlva Szováta felé értünk Nyárádszentimréig. Éjszakai pihenés után Nyárádremete, Szászrégen felé meneteltünk. Régenből Tekének haladtunk. Tekében légvédelmi tüzelőállásba vezényeltek két rajjal. Kétnapi tartózkodás után zászlóaljunk visszafelé jöve, velünk együtt Marosfelfaluba jöttünk. Itt hajnaltól du. 5-ig voltunk. Ekkor egy személyszállító gépkocsival visszahoztak Szászrégen keleti bejáratáig. Itt az éj leple alatt Görgényszentimrére érkeztünk, hol azonnal fel is vettük a tüzet. Itt két hétig tartottuk a frontot az oroszokkal szembe. Azután a visszavonulási parancsot megkaptuk Görgénysóaknára. Itt újabb tüzelőállásokat foglalva azon éjszaka minden egység visszavonult, s ennek biztosítására a 27-es zászlóalj kapott parancsot. A zászlóalj 80 főből állott, ez még két napig tartotta a frontot Görgénysóaknán. Két nap múlva gyűrűbe kerültünk, és elfogtak.

A bunkerben már csak kilencen voltunk. Jött egy öreg román, aki felajánlotta, hogy tejet hoz, hozott s adtunk neki 300 drb. honvéd cigarettát. 15 perc múlva ugyanaz az ember ránk vezette az oroszokat, kik csupán 50 méterre voltak. Én mondtam, hogy ne nyúljanak a puskához, s mindenik adja meg magát. Bekiáltottak, gyertek ki, mert nem lövünk. Átkutattak, értékeinket elszedték, jó ruháinkat kicserélték és hátrakísértek a századparancsnokságra.

Újabb kutatás után Görgényszentkirályra, majd Libánfalvára kísérték. Menet közben két szembejövő orosz tiszt lóháton a menetcsapatba hajtottak, úgy nézve ránk, mintha véletlenségből történne, és azzal tovább mentek. Nyolc órára beérkeztünk a parancsnoksághoz. Itt egyenként az irodában kikérdeztek egy orosz tolmács útján, hogy hol van a főellenállási vonal. Térképen mutattuk, hogy a Maros túlsó partján lesz. Reggel 9-kor indulás Gyergyóremete felé. A lakosság élelmet adott, majd Gyergyóditróba vittek az iskolába. Innen fertőtle-

nítés után a Tölgyesi-szoroson át Piatra Neamţon keresztül (vonultunk) és Románba a tüzlaktanyába volt a lágerünk. Háromheti tartózkodás után kórházba kerültem, onnan három nap múlva Iaşi-ba helyezték a kórházat. Itt október 28-tól november 28-ig voltam egy elgennyesedett sebbel a lapockán. Innen november 28-án bevagoníroztak és elindítottak Oroszországba. 24 napi utazás után Nizsnij-Novgorodba értünk kb. 1500-an, ebből öt magyar volt. Egy elhalt az úton. Menet közben kb. 300 halottat vettek le. Vérhas, sebesülés és a rossz ellátás miatt. Naponta egyszer kaptunk főtt ételt.

Itt ismét kórházba tettek, 40,5 °C lázzal. Egyheti fekvés után fennjáró beteg voltam. Onnan jártam ki dolgozni, a nyolc km-re levő tölgyerdőbe, a kórház részére termeltük a fát. 1945. április 28-ig voltam itt. Akkor visszahoztak Peurához⁵³, itt egy téglagyárban dolgoztunk, amelyik romba volt dőlve. Kijavítva már június 4-ig. Ekkor betegség miatt a Kusnicai⁵⁴ kórházba vittek, mert a szervezetem teljesen legyengült. Kusnicán a kórházban július 28-ig voltam. Itt feljavulva ismét kijártunk, 12 km-ről hordtuk a tőzeget, lefele üresen lejtőre, tele pedig emelkedőre toltuk a rakott kocsikat. Minden kocsit hat ember kezelte a fasíneken. Eljövetelem előtt egy héttel folyosófelügyelő lettem a kórházban. Július 28-án átadva szolgálatomat, lefeküdtem. 10 perci pihenés után a szobaparancsnok (német) jelenti, hogy azonnal öltözni, mert megyek haza. Erre a 40 °C láz dacára felkeltem és elindultunk az állomásra. 24 órai tartózkodás után a betegvagonokból a betegeket leszedve, felülvizsgálva, engem, két román katonával és egy debreceni fogoly ápolónóval visszahelyeztek szanitároknak⁵⁵. 14 napi utazás után megérkeztünk Râmnicul Săratra. A külvárosi lágerbe elhelyeztek. Három nap múlva egy másik lágerbe hoztak. Itt nehéz jobb oldali tüdőgyulladásom támadt, s gyengélkedőbe kerültem három napig. Azután a civil kórház udvarán két barakk volt, ahova a reménytelen betegeket szállították. Itt fekvésem két hónapot és helyrejött némileg az egészségem, fennjáró beteg lettem.

Betegségem alatt Placsintáné⁵⁶, egy temesvári nő, aki a férjét kereste, leírta az erdélyi foglyok címeit, és értesítette a szüleimet. Én sokáig egyáltalán nem írtam, mert ágyastársaim közül éjszakánként hat-nyolc

53 Helyesen: Pyra.

54 A települést nem sikerült azonosítani.

55 Egészségügyi katona.

56 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

meghalt, és én is ezzel számoltam, s nem akartam szüleimet szomorítani. De miután megerősödtem, a betegek megválasztottak bevásárlónak. Amire szükségük volt a városból, azt én beszereztem. Október 10-ig. Ekkor megérkezett Marosvásárhelyről gr. Bissingen Erzsébet⁵⁷, a Vöröskereszt vezetője, és ő az orosz parancsnokságtól kieszközölte az elbocsájtásunkat. Egy hét múlva bevásárolva az útra szükséges holmit, október 14-én elindultunk két vagonnal hazafelé, Gyergyószentmiklóásra. Két magyar és két német súlyos beteget leadtunk a kórházba.

Meleg reggelivel vártak Gyergyóban, és október 17-én megérkeztünk Marosvásárhelyre. A németeket, a betegeket leszerelték, minket a barakk-táborba vittek fertőtleníteni. Innen hazajöttem. 1945. október 18-án, és hazuról jártam tovább orvosi kezelésre, míg egészségi állapotom helyrejött.

Útközben, amikor befele mentünk, a vagonban meghalt Molnár András⁵⁸ körtvélyfaji bajtársam. Két üres vagon indult el a szerelvényünkkel egész Peuráig. Ott lecsatolták, de akkorra már mindkettő tele lett halottakkal, úgy, hogy már alig tudtuk feldobálni a halottakat egymásra. Több száz halott feküdt egymáson, így jutott ide Molnár András is.

1944. decemberben nagy hidegben utaztunk. A kicsi dobkályhák alig adtak meleget. A németek beloptak egy-egy fenyőrönköt és egy félgömbölyű reszelővel törtünk össze a tűzre, mert nem gondoskodtunk fűtőanyagról. Végül leszedtük az ajtó duplázását, a fekhelyünket, így mentettük meg magunkat a megfagyástól. Víz egyáltalán nem volt. Mikor megállt a vonat, a kormos havat felolvasztottuk, rongyon átszűrtük és azt ittuk.

Utazás közben, a harmadik éjszaka bejött egy német tolmács, aki tudott oroszul. Erőszakkal el akarta venni a köpenyemet, mivel éppen az ajtó mellett feküdtem, s Molnár, mivel súlyos beteg és sebesült volt, mindig legbelül feküdt, hogy nyugodtan pihenhessen. A köpenyt nem adtam. Bejött az orosz őr, a fegyverét rám szegezte és kényszerített, hogy a köpenyemet adjam át. Nem voltam hajlandó, erre erőszakkal elvette a súlyos beteg Molnár András köpenyét. A sötétben letépte s leugrott a vagonból. Molnár ezen az éjszakán meg is halt.

57 Bissingen Erzsébet, grófnő (Meggyesfalva, 1899. 08. 07. – München, 1984) a marosvásárhelyi Vöröskereszt egyik szellemi vezetője és főápolónője. Vagyonát és életét nem kímélve segítette a hadműveleti területen lévő katonákon és a helyi rászorultakon. Nővéreképző tanfolyamot szervezett. A frontátvonulást követően helyben maradt és támogatta a zömében sebesült katonákat ellátó kórházak, illetve a szanatórium működését. 1956-ban, koncepció perben hét év börtönre ítélték. Szabadulását követően nyugatra távozott.

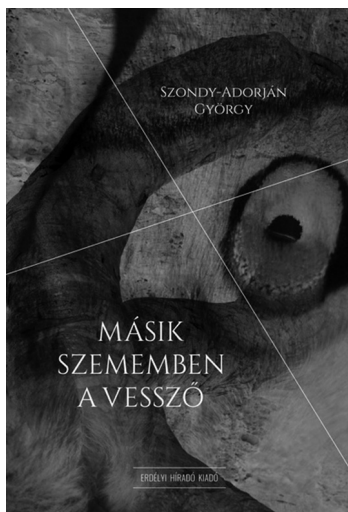
58 Személyére vonatkozóan adatokkal nem rendelkezünk.

Miklóssi Szabó István
VESSZŐ ÉS VESSZŐ KÖZÖTT

Tanáctalan, ráadásul zavarban van e sorok írója, amikor tollhegyre próbálja Szondy-Adorján György csíkszeredai költő verseit¹. Elsősorban azért, mert ötvenen túli (jó) versfaragó kevés van a magyar irodalomban, legalábbis olyanok, akik csupán második (remek) kötetükkel jelentkeznek. Szondy-Adorján első könyve, *Az öröm emlékezete* a Pallas-Akadémia Könyvkiadó gondozásában jelent meg, 2013-ban. Valamiért tíz év kellett a következő kötethez. Nem elvesztegetett idő! Szerzőnk végig jelen volt különféle antológiákban, nagyon sok jeles irodalmi folyóiratban szerepelt verseivel, sőt novelláival is.

A költők általában fiatal titánok, akik nem ritkán melldöngetve, természetesen világot megváltva indulnak újtjukra. És jól is teszik, ez a feladatuk. Hadd lopja Zeusz villámait, vállalja Prométheusz szenvedéseit a fiatal (és nemcsak) költő, Isten majd megbocsájt, ez a feladata. Pózoljon – majd mi nézzük e pózt ilyen vagy olyan szemmel, de nézzük. Példának hozhatjuk fel Veress Gerzson (1956–1998) esetét, aki már 1967-ben közölte első versét; ő is késve, de nem elkésve indította útjára könyveit, az *Ezer énekből vérzek* nagyszerű poémákat tartalmazó mű 1995-ben jelent meg.

Tükrében a fentieknek lehet mondani, Szondy-Adorján indulása kettős, ugyanakkor ívelt. Ívelt, mert más írói névvel indította: J. Szondy György. Ívelt, mert nem nagyon szeret első kötetéről beszélni, mert folyamatosan közölt, hogy aztán a *Másik szememben a vessző* teljessé és



1 Szondy-Adorján György: *Másik szememben a vessző*. Kolozsvár, 2023, Erdélyi Híradó Kiadó.

véglegessé tegye az indulás, jelen esetben meglehetősen sajátos, folyamatát. De a költő megérkezett, és ez a legfontosabb.

Ez az érzés alapos, kiforrott, szakmai tudást nem nélkülöző. Költőnk irigylésre méltóan játszik a formával, kisujjában van a mérték, klasszicista, emellett modern, végtelenül tudatos, de ritmusai nem *túlgyártottak*. Az intellektuális, a strukturális írásmód híve, ez már a kötet legelső verséből, az *Irányból* kitűnik: „Még világos az este, bár érzem, fakulni / kezd a fény, valahol abbamarad a kutyák / ugatása, fáradt szél indul a görögkeleti / felől, ilyenkor magukra öltik tornyos / csillagházaikat a percek, kibomló, táguló / csavarvonalaik összefonódnak egy / osztatlan jelen terpeszén, együtt remeg / a levegővel, a lombra sárgult suttogásban / él, mit egykor elszavaltak és elénekelték”, és így tovább, hogy az ilyen sorokra kőházat is lehetne építeni, olyannyira biztos alapot adnak. Lehet bontani a sorokat, hogy mit is akart mondani a szerző ezzel is, azzal is, de meglehetősen felesleges, Szondy-Adorján költészete *az, ami*, vagyis pontosan azt kapjuk, ami a szemünk előtt van, s amihez vagy hozzá tudjuk adni magunkat, vagy nem.

Ugyan érzékeny ez a tudatosság, ám nem törődik a *szokott témákkal*: halál, szerelem, elmúlás, nagy filozófiai kérdések. Csaknem meghökentető lenne ez, ha az élet dolgaihoz nem nyúlna *mégis* érzékenyen a költő: „Már nincs tovább út a házaknál följebb, / bozontos van, és madarak fákkal, hol csipkés / kedvünkben találtak éppen, táncolunk / lépünk, előre, hátra, a torpanással / összesűgva, szövetkezve, összezárva. / Melyik gyümölcsöt ettem meg ismét, hova álljak, hogy a következő ég is rám / szakadhasson? Jóllakott vagyok, elég.” (*Őszi foncsor*) Egyszerre *közvetítik* az elmúlást és az állandóságot ezek a sorok, mintegy ellentmondást nem tűrően. A költő nagyon pontosan tudja, mit akar, nem hagyja magára olvasóját, nem hezitál gondolatok között. Szoros e költészet, és a szoros költészet nem mindig jó, ám megismételem: a nagyszerű érzékenység átviszi a költőt, mondandóját olvasójába lopja. Mi több, van valami prózai is munkáiban, holott a próza általában sikitva menekül az ilyesfajta ritmustól. Elegendő alaposabb pillantást vetni a sorokra, máris lehet látni, a szerző történetben is gondolkodik, nem csupán érzelmek keltésében.

Leginkább talán *Az ember könyörületes természete* poémából derül ez ki: „A folyó megáradt, és mindenféle hordalékot / görgetett magával, szaladtak a gyermekek, / ahogy csak bírtak, de vízbe merültek, már

szinte / nyakukig ért a víz, csak úszni lehetett az árral, / beleesni többé nem, és a túlsó part csónakjai / akkor az iszapos vízbe siklottak a jóindulat / karcsapásaival, mert az evezőket elvitte a víz, / valahol, egy hetedhét faluban, talán örültek / annak is, aztán a gyermekeket beemelték / a csónakokba, de azok még csak rá sem néztek / az emberekre, a folyóban kapálózó kismalacok / után néztek, amint csapást sikítanak maguknak / a hullámokba” – aztán a vers végén kiderül, hogy a korgó gyomor bizony gyakorta több az áradásnál, a kismalacok halálánál is, hát mi más ez, mint egy jó novella, jó csattanóval a végén?

De nem idegen a szerzőtől a matematika, annak a nehezebb válfaja, a kvantumfizika sem: „...Az, hogy még emlékszem a múltra, / csupán a jelen vegyülete; zavart / részecskéi mostani állagukba / kavarrják félretett anyagait / az íznek, szagnak, látásnak meg hangnak / és nyomásnak, a semmi falain / kúszó vágynak, miből mindez fakadhat” (*Tér s térközök*). Hogy a történelem is megköveteli a magáét az életében, azt a *Bolond madár* bizonyítja: „Térképeim most szanaszét hevernek: / asztalon, széken, padlón meg az ágyon / is három, az imént Kassára léptem, / macskám Erdélyen dorombol, a Szejkén, / Európa csendes, most néma éppen, / túri lapokra szedjem én, keresztény”.

Négy ciklusba vágott kötet: *A birodalom vaníliamadarai; A fák vadászni mentek; A szó levelező tagja; Fehér alapon vakremény*. Érzésem szerint akár egy ív kidolgozásával is lehetett volna hagyni a verseket, talán így jobban is járt volna a szerkesztő (Gáll Attila). Ám az sem kizárt, hogy a tömény, erősen képszerű, olykor húsba vágó versek között inkább a pihenés célját szolgálják a ciklusok, mintegy stációi a különben nagyon koherens, egybefüggő kötetnek.

Néhány szó a tetszetős könyv kivitelezéséről: igazán szép példány az erdélyi könyvpiacra, borítóját Szentes Zágon tervezte hozzáértően, a betűtípus könnyen olvasható, az enyhén sárgás papír, a kemény borító csak emeli az olvasás élményét.

Második vagy első indulás, most már egyre megy. A költő visszaérkezett – és ez a legfontosabb. Kíváncsian várjuk következő irodalmi jelenését. Hogy mi lesz az, pontosan nem tudni, talán egy novelláskötet, talán egy dráma. Ahogy maga a szerző is dörmögte egyik könyvbemutatóján, ő inkább felolvasni szeret, mintsem feles kérdésekre válaszolni. Ki tudja, talán neki van igaza, éppen ezért várjuk ki, hová és mikor rakja ki a következő vesszőt.

Kelemen Endre

LA VITA È BELLA,
ILLETVE OTTHONOS-FURCSA IDEGENSÉG
ÉS HALHATATLANNÁ TÉTEL

Szerzőnk, P. Buzogány Árpád, aki elsősorban költőként, művelődésszervezőként, néprajzusként, gyerekirodalmat művelő ismert és elismert auktorként stb. van jelen szűkebb (és talán tágabb) pátriánk irodalmi-kulturális életének berkeiben, több évtized óta immár – nos, ezennel prózakötettel jelentkezett.

A *Gergé halhatatlanná tétele*¹ mintegy folytatása az előző, *Idegének között*² címet viselő kötetnek. Mindkettő huszonegynéhány írást tartalmaz, és mindkettő alcíme: *novellák, történetek*. Induljunk ki ebből.

Ismétlem: több mint negyven rövid kis történet. Ezek elvileg önálló sztorik, ám ami különösebb ráfigyelés nélkül is rögtön kitűnik, kötetünk írásainak (majdnem) mindegyikéből ugyanazok a képek és/vagy hangulatok köszönnek vissza. Mert legyen a történet hőse P., Mazsola, Gergé, Elek, Görbe Pityu vagy Jankó Pista – ők tulajdonképpen kivétel nélkül mind alteregók, és mindegyik kicsit vagy majdnem P. Buzogány.

Mindegyik utazik a helyi kis vicinálison, üldögél buszállomások koszlott padjain vagy kocsmák teraszain, rágyújt, sört vagy likórt iszik, eközben észreveszi a világos falakon tovamozduló árnyékot, a bogarak



1 P. Buzogány Árpád: *Gergé halhatatlanná tétele*. Székelyudvarhely, 2023, Udvarhelyszék Kulturális Egyesület.
2 P. Buzogány Árpád: *Idegének között*. Székelyudvarhely, 2019, Udvarhelyszék Kulturális Egyesület.

mászkalását, a lányok ruhaigazító titkos mozdulatait vagy leplezett-feltűnésmentes oldalpillantásait, a gesztenyefa törzsén a friss bevéséseket, az apró intéseket, asztal alatti kézszorításokat stb.

Illatokat és hangokat is gyűjt némelyikük: az olajos talpfákét, a hűvös porszagot, a virágzó fákét. Továbbá kutyaugatást, kakaskukorékolást, mozdonypöfögést, az utasok kihallgatott beszélgetését, káromkodását, kacagását és veszekedését, a kocsmából jókedvűen hazatartó szomszéd jókedvű éneklését stb.

A legtöbb történetben ebből kifolyólag tulajdonképpen nem történik szinte semmi (mármint ami a hétköznapi értelemben vett, konkrét és energikus tevést-vevést és dinamikus, viláगतalakító cselekvést illeti). Inkább Krúdy impresszionista írásait idézik ezek az apró kis hangulat-és benyomásrögzítések.

És ezeket, ha belegondolunk, mindannyian látjuk, nap mint nap. Csakhogy mi egyik napról a másikra el is feledjük ezeket. Vagy ha látjuk is, átsiklunk fölöttük, észre sem vesszük e bagatell történéseket. Szerzőnk viszont igen. És rögzíti ezeket, hihetetlenül pontosan. És ezáltal mintegy részesévé válik mások életének.

Mondám, első pillantásra ezek hétköznapi kis sztorik – ám érezzük: mégis másak. Mert miközben mintegy felleltározzák a világot, bennünket, olvasókat is rácsodálkoztatnak a világra, annak átfoghatatlan gazdagságára, netán megindító szépségére.

Egyszóval: meglátásom szerint ezek az alig-alig történetek *nézni* tanítanak. Vagy (meg)látni?

Persze, amint azt Gombrich (vagy még inkább Kant) óta tudjuk: ártatlan nézés/tekintet nincs. Amit látunk, az (a priori?) fogalmak osztályozásán és vizuális információk interpretációján alapszik. Más-ként fogalmazva: a művészet tulajdonképpen egy, az alkotó és a néző közötti kommunikációs forma. A néző a műalkotás inherens többértelműségére reagál, tudattalanul újraalkotva a képet az elméjében. *Ergo*: egy művet (és annak inherens többértelműségét) nézve/látva/olvasva stb. rengeteg értelmezési lehetőség áll előttünk, és hogy miként és mit látunk (azaz a látás aktusa maga) alapvetően interpretatív. Mondhatni: a valóság, ahogyan, avagy amilyennek látjuk, már maga is konstruktum és interpretáció.

Szerzőnk (vagy narrátorunk?) így és ilyennek látja, valamint láttatja velünk a vasúti restit, a mezőt, a kisvárosi utcát, a buszmeállót, a

lányok fölöslegesnek tűnő apró hajsimitásait stb. – szépnek, meghatónak, lírainak, humorosnak, gyönyörűségesnek.

Mert létezik azért másfajta nézés és fel- vagy megmutatás is. Gondoljunk csak Rilke *Malte*jának feljegyzéseire. Engedtetsek meg hosszabban idéznem: „Kinn jártam ma. Láttam sok mindent, kórházakat is. Láttam egy tántorgó embert, amint összerogyott. Aztán egy terhes asszonyt láttam. Magas, langyos fal mentén vonszolta nehéz testét, s némelykor megtapogatta a meleg követ, mintha félne, hogy már nincsen ott. Igen, megvolt még. (...) Egyszerre megcsapott az utca bűzös lehelete. Ha jól éreztem, jodiform, zsírban sült burgonya és félelem bűze volt ez. Nyáron minden város bűzlik. Később egy különös, hályogos szemű házat is láttam (...) Ezenkívül? Mozdulatlan gyerekocsiban kövér, hulla-zöld gyerek, homlokán jókora pattanás. A gyerek bóbiskolt, jodiformot és zsírszagot lélegzett, tátott száján ki-be járt a félelem. Hát igen, így van ez.” Azért ez nem egy idillikus képsor vagy derűs bukolya... (Sokkal közelebb áll az *Angst*hoz.)

Ami a zajokat illeti: Malte is hall úgy kakaskukorékolást, mint kutyaugatást. Csak másként, mint a mi beszélőnk (ld. *Angst*). „Szobámon csörömpölő villamosok robognak keresztül. Autók rohannak át rajtam. Ajtó csapódik. Valahol ablaktábla csörren, hallom a cserépkacagást és a cincogó szilánkokat. Aztán hirtelen tompa, elfojtott lárma a másik oldalon, itt benn, a házban. A lépcsőházban valaki jön. Jön, jön szüntelenül. És megint az utca! Egy lány sikolt. (...) Valaki felkiált. Kutyaugatás. Micsoda megkönnyebbülés – egy kutya. Hajnaltájt még egy kakas is kukorékol, s ez itt már a legnagyobb jótétemény.”

A csend sem feltétlen nyugalom, avagy pihentető megnyugvás: „De valami még rémületesebb itt – a csend. Azt hiszem, tűzvésznél támad ilyen végső, feszült pillanat: minden vízsugár lehanyatlik, a tűzoltók sem kapaszkodnak már, nem mozdul senki. S akkor némán megmozdul egy fekete párkány a magasban, fellobog a tűz, s a roppant fal hangtalan előredől. Mindenki csak áll, s felvont vállakkal, homlokát mély ráncokba húzva várja az iszonyú robajt. Itt ilyen a csend.”

Összegezve: „Látni tanulok. Nem tudom, miért, de bennem most minden mélyebbre hatol, és nem marad ott, ahol eddig leülepedett. Erről a belső tájról nem tudtam eddig. Most minden odakerül. Hogy mi történik ott, nem tudom.”

Persze, P. Buzogánynál is jelen van a kétségbeesés (de ez tomcsás, ahogyan Bölöni Domokos az előszóban írja), a kisvárosi groteszk, a vidéket fojtogató (de pompás!) unalom, az idegenség és tehetetlenség („Az ember a legtöbb helyen idegen. De olyan is megtörténik, hogy néhol egyből otthon érzi magát. És nem biztos, hogy ez a legfurcsább.”).

Ám vegyük észre, hogy ez nem a heideggeri hátborzongató idegenség, nem is az egzisztenciális szorongás, effélék.

Sokkalta inkább élvezet, szórakozás, énünk megsokszorozása, világ-és önmegértés – egy olyan intenzív (irodalmi?) és játékos-lírai létmód, amely bennünket, mindenkori olvasókat egy, Cervantes (vagy P. Buzogány Árpád?) hőseihez hasonló kalandos (külső és/vagy belső?) útra, illetve utazásra invitál. És amelynek végeredményeként egy derűs, optimista világkép és életfilozófia körvonalazódik – a Harold Bloom-féle *difficult pleasure* ellenére.

Úgy vélem, a két kötet írásai tulajdonképpen ugyanazt az egy dolgot közvetítik. Hogy mégis-mégis: *la vita è bella*. Hogy élni jó. Hogy az élet és a világ, ha néhanapján torokszorítóan és megrikátoan is, de/ezért/ennek ellenére: szép!



A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal István - Székelyudvarhely
Antal Margit - Csíkszereda
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Bakó Botond - Nagyenyed
Balázs-Bécsi Emília - Gyergyóremete
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázs Zsuzsanna-Erzsébet - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bálinth Erzsébet - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Bán Árpád - Alsóboldogfalva
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Bardócz Ferenc - Gyergyóditró
Baricz Lajos - Maroszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bíró Sándor - Gyergyószentmiklós
Blénessy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Antal - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bodor Júlia - Gyergyóditró
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bogos Zsolt - Csíkszereda
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Bölöni Ildikó - Bikafalva
B. Tomos Hajnal - Négyfalva
Burus János Botond - Csíkszereda
Czikó László - Búzásbesenyő
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csávossy György - Nagyvárad
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
 Csenteri Levente – Sepsiszentgyörgy
 Cseréy Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
 köszvényes
 Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
 Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
 Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Péter Pál – Sepsiszentgyörgy
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Botond – Réty
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Balázs – Csíkszereda
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Doboly Beatrice – Vajdahunyad
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dimény János – Nagybacón
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Dragomir Péter – Sepsiszentgyörgy
 Ft. Drócsa László – Csíkmindszent
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes-Józsa Márton – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Elekes Péter – Kászonaltíz
 Elekes Zsuzsanna – Gyergyóújfalu
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Fazakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Fekete István – Csíkszereda
 Ferencz Edit – Gyergyóremete
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Ferencz Imre – Csíkszereda
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Ferencz-Nagy Zoltán – Brassó
 Dr. Finta Ella – Szilágysomlyó
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Dénes – Székelyudvarhely
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp László – Csernáton
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp Tamás – Majlát
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gábor Emőke – Csíkszereda
 Gagyi József – Csíkszentlélek
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Galvácsy László – Zilah
 Dr. Garda Dezső – Gyergyószent-
 miklós
 Gazda Árpád – Magyarfenes
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda

- Dr. Germán Salló Márta – Marosvásárhely
Gulácsi Gizella – Marosvásárhely
Györfi Jenő – Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
Haáz Sándor – Székelyudvarhely
Hadnagy Géza – Farkaslaka
Halász Péter – Gyimesközéplek
Haller Béla – Marosvásárhely
Hantz András – Kolozsvár
Hegyí Sándor – Székelyudvarhely
Hertza Mikola – Csíkszereda
Dr. Holló Attila – Csíkszereda
Hubert Sándor – Bukarest
Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
Imecs Márton – Kolozsvár
Incze Szabó László – Marosvásárhely
Istvánffy Katalin – Torda
Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
Jancsó Miklós – Kolozsvár
János Julianna – Csíkszereda
Jánosi Csaba – Csíkszereda
Joikits Attila – Szilágysomlyó
József Álmos – Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde – Csíkszereda
Kacsó Elemér – Temesvár
Kacsó József – Hármásfalu
Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Káli Király István – Marosvásárhely
Kánya József – Csíkszereda
Katona Gizella – Kolozsvár
Kedves Béla – Gyimesközéplek
Kelemen Hunor – Csíkszereda
Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
Kerekes Ágnes – Nagyvárad
Keresztes Éva – Brassó
Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
Király Gyöngyi – Marosvásárhely
Király Zoltán – Kolozsvár
Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
Kocsis László – Marosvásárhely
Kolbert Tünde – Borszék
Kolumbán-Antal József – Zetelaka
Kolumbán László – Székelyudvarhely
Koncsag László – Szentegyháza
Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
Kopacz Péter – Sepsiszentgyörgy
Kovács Amadé – Cernavodă
Kovács Barna – Marosvásárhely
Kovács Béla – Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
Kovács Eszter – Gyergyószárhegy
Kovács Katalin – Csíkszereda
Kovács Mária – Székelyudvarhely
Kovács Piroška – Méréfalva
Kovács Zsuzsanna – Bukarest
Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
Köllő Éva – Borszék
Kristó Tibor – Csíkszereda
Kürti Miklós – Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
László Attila – Jászvásár
László Bakk Anikó – Kolozsvár
László Csaba – Csíkszereda
Lászlófy Pál István – Csíkszereda
Dr. László Ilona – Marosvásárhely
Lázár Lilla – Csíkszereda
Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Loghin Gizella – Brassó

- Lőrincz József – Székelyudvarhely
 Luka Klára – Sepsikőröspatak
 Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba –
 Felsőbánya
 Markó Béla – Marosszentkirály
 Markó Ilona – Csíkszentgyörgy
 Marton Erzsébet – Marosvásárhely
 Dr. Marton József – Gyulafehérvár
 Márton Ferenc – Temesvár
 Maşaleriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Mester Zoltán – Szováta
 Mihály János – Lővéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Miklós István Csongor – Csíkszereda
 Mikola Éva – Torja
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Csaba – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Vilmos – Csíkszereda
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Nagy József – Gyergyóremete
 Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
 Nagy László – Zilah
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Miklós Kund – Marosvásárhely
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Nemes Előd – Sepsiszentgyörgy
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Orbán Gábor – Gyergyószentmiklós
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Pál Tibor – Kézdiszentlélek
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Zoltán – Zilah
 Pásztor Ferenc – Sepsiszentgyörgy
 Patakfalvi Dénes – Székelykeresztúr
 Péntek János – Kolozsvár
 Péntes Jenő – Bereck
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (8 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
 Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Ft. Sárközi Sándor – Csíkszereda
 Sárosi Csaba – Kézdivásárhely
 Sárosi Teréz – Kézdivásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvita
 Sata Klára – Csíkszereda
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Nagyvárad
 Suba Ilona – Marosvásárhely
 Szabó-Biró Brigitta – Csíkjenőfalva
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Csilla – Marosvásárhely
 Szabó Enikő – Szentegyháza
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró

- Szabó József – Székelyudvarhely
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Judit – Csíkszecső
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárád
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szalai Attila Örs – Székelyudvarhely
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szatmári József – Marosvásárhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szebeni Norbert – Sepsiszentgyörgy
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szentes D. Gáspár – Madéfalva
 Szentes Gábor – Madéfalva
 Szilágyi István – Kolozsvár
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Dénes – Réty
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tánczos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplak
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tatár Irénke – Marosszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiálsó
 Tódor Gábor – Homoródmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tötös Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lövete
 Török István – Koronka
 Török Mária – Csíkszereda
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tuross Judit – Marosvásárhely
 Útő László – Székelykeresztúr
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Lőrinc – Gyergyószentmiklós
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vén Ferenc – Kézdiálsó
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetró András – Kézdivásárhely
 Víg Zsolt – Kolozsvár
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zrinyi István József – Mangalia
 Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy
 Zsók József – Sepsiszentgyörgy
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy
- INTÉZMÉNYEK**
- Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely

- Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
Csíkszereda
Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
delmi Igazgatóság - Csíkszereda
Haszmann Pál Közművelődési Egye-
sület - Csernáton
Iskolai Könyvtár - Szárazajta
Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
Kájoni János Megyei Könyvtár -
Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
zetés)
Keramika Kft. - Csíkszereda
Kézdivásárhelyi Múzeum -
Kézdivásárhely
Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db. egy-
éves előfizetés)
Kovászna Megyei Alkotóközpont -
Sepsiszentgyörgy
Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsí-
szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
zetés)
Kovászna Megyei Tanács - Sepsí-
szentgyörgy (5 db. egyéves előfi-
zetés)
Községi Könyvtár - Balánbánya
Községi Könyvtár - Barátos
Községi Könyvtár - Bardoc
Községi Könyvtár - Bereck
Községi Könyvtár - Bögöz
Községi Könyvtár - Bölön
Községi Könyvtár - Csernáton
Községi Könyvtár - Csíkdánfalva
Községi Könyvtár - Csíkkozmás
Községi Könyvtár - Csíkmadéfalva
Községi Könyvtár - Csíkpálfalva
Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
Községi Könyvtár - Etéd
Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
Községi Könyvtár - Fenyéd
Községi Könyvtár - Galócás
Községi Könyvtár - Gelence
Községi Könyvtár - Gidófalva
Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
Községi Könyvtár - Gyergyóditró
Községi Könyvtár - Gyergyószárhegy
Községi Könyvtár - Gyergyóremete
Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
Községi Könyvtár - Gyimesközéplek
Községi Könyvtár - Hídvég
Községi Könyvtár - Homoródalmás
Községi Könyvtár - Homoródszent-
márton
Községi Könyvtár - Kányád
Községi Könyvtár - Kápolnásfalva
Községi Könyvtár - Karcfalva
Községi Könyvtár - Kászon
Községi Könyvtár - Kézdivásárhely
Községi Könyvtár - Kézdiszentlélek
Községi Könyvtár - Kommandó
Községi Könyvtár - Korond
Községi Könyvtár - Kökös
Községi Könyvtár - Lemhény
Községi Könyvtár - Lovéte
Községi Könyvtár - Maksa
Községi Könyvtár - Mikóújfalu
Községi Könyvtár - Nagyajta
Községi Könyvtár - Nagybacon
Községi Könyvtár - Nyárad-
magyarós
Községi Könyvtár - Oklánd
Községi Könyvtár - Oroszhegy
Községi Könyvtár - Ozsdola
Községi Könyvtár - Parajd

- Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrásfalva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szenterzsébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa – Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Bukarest
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszereda
 (5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szentmiklós
 Polgármesteri Hivatal – Kápolnás-
 falu (2 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Oroszhegy
 Polgármesteri Hivatal – Tusnádfalu
 (2 db. egyéves előfizetés)
 Római Katolikus Plébánia – Tűr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége – Csíkszereda
 Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
 vetsége Erdővidéki Szervezete –
 Nagybacon
 Sabi Team Biztosítási Ügynök Kft.
 – Csíkszentlélek
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára –
 Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
 szentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyer-
 gyószentmiklós
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
 gyószentmiklós
 Temesvári Római Katolikus Püspök-
 ség – Temesvár
 Turisztikai, Ifjúsági és Külkapcsolati
 Iroda – Gyergyószentmiklós
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószent-
 miklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyv-
 tár – Kézdivásárhely
 Zetelaka Község – Zetelaka

Magyarország*MAGÁNSZEMÉLYEK*

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Alföldy Jenő – Kecskemét
 André András – Martonvásár
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Dr. Baricz Zsolt – Szeged
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Borbás János – Veszprém
 Boga Tamás László – Szeged
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Szikszó
 Demeter József – Ballószög
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazakas Lehel – Gödöllő
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fazekas Márta – Budapest
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged

Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Fritsch László – Budapest
 Dr. Fülekgy György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Gál Ildikó – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Vecsester
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Gyurka Eta – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Iancu Laura – Velence
 Jámbor Zoltánné – Makó
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosy Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Juhász Béla – Abasár
 Kádár Katalin – Ágfalva
 Kántor József – Baja
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Kézdi Anna – Battonya
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj

- Kis Krisztián Bálint – Szolnok
Kisslaki László – Kéthely
Kollár Albin – Dunakeszi
Kósa Lajos – Debrecen
Kozta Csaba – Sukoró
Kovács Árpád – Ugod
Dr. Kovács Klára – Császáz
Kökényessy Szilárd – Budapest
Kőfalvi Magdolna – Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
Kulcsár Júlia – Budapest
Dr. Kussinszky Péter – Budapest
Kuti József – Tura
László János – Debrecen
Lezsák Sándor – Budapest
Lezsák Tibor – Budapest
Dr. Lukács Csaba – Fonyód
Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
Maczkó Gergő – Pogány
Makai Judit – Budapest
Márkus Béla – Debrecen
Marosi Gábor – Budapest
Márton Károly – Hőgyész
Márton Lajos – Budapest
Dr. Medgyessy István – Debrecen
Miakich Gábor – Budapest
Mihály-Kádár Katalin – Ágfalva
Miklós András – Miskolc
Dr. Molnár Jenő – Budapest
Molnár Levente – Szigetmonostor
Molnár Sándor – Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér – Budapest
Dr. Nagy-Major Gábor – Pápa
Dr. Nám Lóránt – Szombathely
Németh István – Százhalombatta
Németh Zsolt – Budapest
Dr. Nyakasné Lázár Anna – Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
Dr. Oszoly Tamás – Budapest
Pados József – Sárszentmihály
Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea – Eger
Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány
Papp Péter – Budapest
Pataki Gábor Zsolt – Budapest
Paulovics Tamás – Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos – Bakonyszücs
Péter László – Szeged
Pintér Henriett – Budapest
Polóny Levente – Budapest
Pomogáts Béla – Budapest
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár
Prohászka Géza – Balatonfüred
Ragályiné Jeager Veronika – Budapest
Dr. Sándor Pál – Simontornya
Silay Ferenc – Szeged
Simai László – Veszprém
Dr. Szabó Béla – Göd
Szakó Éva – Budapest
Szakolczay Lajos – Budapest
Szárász Miklós György – Budapest
Szarka Gábor – Pomáz
Szarvas László – Tura
Szathmári István – Zsádány
Szász-Fejér István és Katalin – Mosonmagyaróvár
Dr. Székely András Bertalan – Isaszeg
Székely László – Budapest
Szeles András – Encs
Szepessy Béla – Nyíregyháza
Szigeti Lajos – Budapest
Dr. Szőnyi László Pál – Budapest
Dr. Tekes Kornélia – Budapest
Tiffán Zsolt – Villány
Tóth Erzsébet – Budapest
Tóth Wessely László – Budapest
Tornai József – Érd
Tők János – Kecskemét

Dr. Udvarhelyi Olivér – Veszprém
 Ungváry Rudolf – Budapest
 Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbecske
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Paráds
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Eötvös Loránd Kutatóhálózat Titkársága – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László – Budapest
 Magyar Patrióták Közössége – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság – Budapest
 Ótágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Dr. Basa Emőke – Clifton
 Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 György Ildikó – Highland
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Kovács László – Loveland
 Ozsváth Ildikó – New York

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Galvácsy Imola – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Franciaország

Buna István – Antony
 Dönes-Pichot Hanga – Chécy
 Langrand-Escure Tünde – St. Pêray
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Horvátország

Péter Irén – Várdaróc

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine
 Dr. Dobó Tibor – Demmin
 Gaál Julianna – Aalen
 Haáz Katalin – Braunschweig
 Juliana Johrend – Buchen
 Kisslaki László – Steinbach
 Schultzs Orsolya – Rostock
 Szabó Kristóf Imre – Düsseldorf
 Szakács-Konnerth Mihály –
 Friedrichshafen
 Száva Péter – Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Gödri Zsolt – Benglen

Svédország

Antal Imre – Ljungby
 Csata Attila – Västra Frölunda
 Szentkirályi Csaga – Vällingby

Szerbia

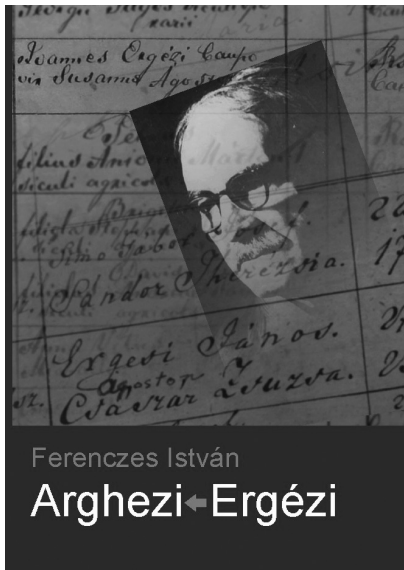
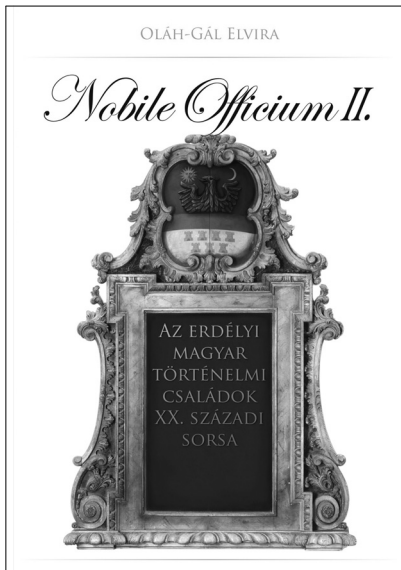
Apró József – Topolya
 Benda Török Livia – Moholgunaras

Bolyai Tehetséggyondozó Gimnázium
 és Kollégium – Zenta
 Csáki Edina – Topolya
 Fekete J. József – Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola – Magyarakanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggyondozó
 Nyelvi Gimnázium – Szabadka
 Lengyel Emese – Topolya
 Nagybekskereki Gimnázium –
 Nagybekskerek
 Nagy Majláth Ágota – Topolya
 Nyirádi Hajnalka – Topolya
 Pressburger Kucor Blanka – Topolya
 Rancz Károly – Pancsova
 Surányi Roland – Óbecse (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Tari István – Óbecse
 Vajda Annamária – Topolya
 Vastag Gázsó Hargita – Topolya
 Zolcer Andrea – Topolya
 Zsiga Dávidházi Judit – Topolya

Szlovákia

Fehér István – Komárom
 Kiss Mónika – Órös
 Pallér Péter – Komárom
 Selye János Gimnázium – Komárom

Legújabb kötetek:





SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kőváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej

35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Böződi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybacsoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej

73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej
76. Kőrösi Csoma Sándor: <i>az újabb kutatások tükrében</i>	35,00 lej
77. Tamási Áron: <i>Jégtörő Mátyás</i>	35,00 lej
78. Székely költők: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
79. Panigay Róbert: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
80. Magyarai Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
81. <i>Látom az életem nem igen gyönyörű - A madéfalvi veszedelem tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1764</i>	35,00 lej
82. Székely írók: <i>az árnyékos oldalról</i>	35,00 lej
83. Paál Árpád: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
84. Székely János: <i>Három dráma</i>	35,00 lej
85. Egyed Péter: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
86. Bartalis János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
87. Tamási Áron: <i>Négy dráma</i>	35,00 lej
88. Fábíán Ernő: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
89. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar I.</i>	35,00 lej
90. Molnár H. Lajos: <i>Volt egyszer egy udvar II.</i>	35,00 lej
91. Bethlen Gábor: <i>leveleiből</i>	35,00 lej
92. <i>A székelyek (Rólunk írták)</i>	35,00 lej
93. Szabó Gyula: <i>Gólya szállt a csűrre</i>	35,00 lej
94. Zágoni Attila: <i>Válogatott paródiák és humoreszkek</i>	35,00 lej
95. Tompa Gábor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
96. Benkő József: <i>Transsilvania specialis (A székelyek földje)</i>	35,00 lej
97. Földi István: <i>Századelő az udvartereken</i>	35,00 lej
98. Gazda József: <i>A XX. század, ahogy megéltük</i>	35,00 lej
99. Király László: <i>Kék farkasok</i>	35,00 lej
100. Egyed Emese: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
100+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek II.</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében
vagy online a www.szekelyfoldfolyoirat.ro oldalunkon.